

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

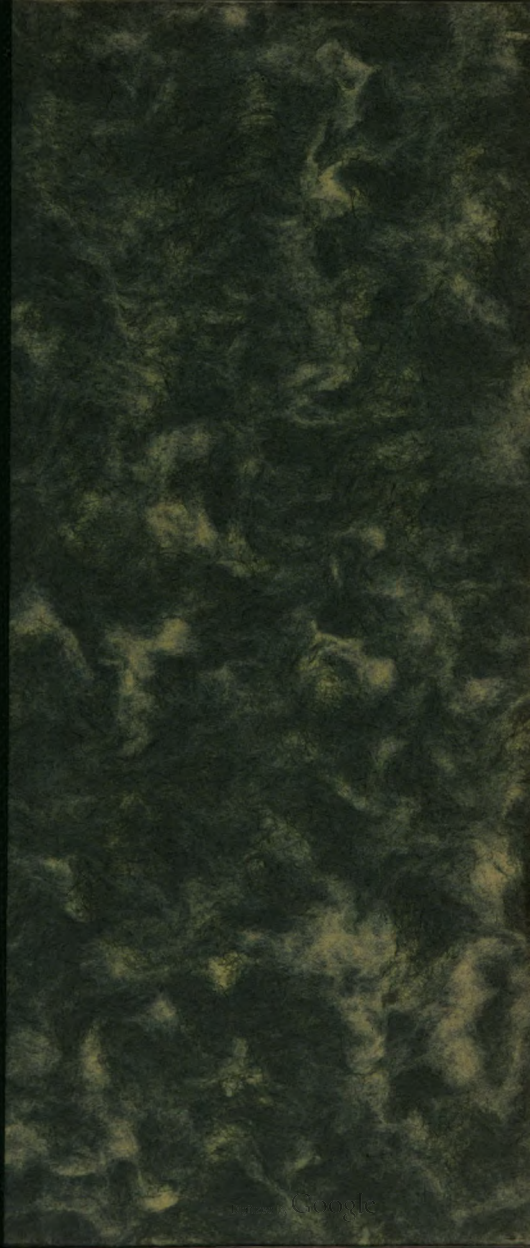
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

78
TA.208

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

208.

NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST.

EEN BEKNOPT HANDBOEKJE

VOOR

Hulponderwijzers en Kweekelingen en
Leerlingen van Normaal- én Hoc-
gere Burgerscholen,

DOOR

J. H. VAN DALE,

Hoofdonderwijzer te Sluis.

SCHOONHOVEN,

S. E. VAN NOOTEN.

1868.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

EEN BEKNOPT HANDBOEKJE

VOOR

HULPONDERWIJZERS EN KWEKKELINGEN

EN

LEERLINGEN VAN NORMAAL- EN HOOGERE BURGERSCHOLEN,

DOOR

J. H. van Dale,

Hoofdonderwijzer te Sluis.

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.

1868.

VOORBERICHT.

Dit boekske, oorspronkelijk bestemd om de derde druk te zijn van mijn Leerboekje (weinig dagen geleden bij den uitgever dezes verschenen), kreeg onder de bewerking zulk eene uitgebreidheid, hetgeen eerst en vooral bij het afdrukken in het oog viel, dat de Heer VAN NOOTEN er te recht bezwaar in vond, het onder den gewonen titel in het licht te geven. Daarom verschijnt het nu, op zijn verlangen, onder een anderen titel, en wij twijfelen er geen oogenblik aan, of 't zal vooral Hulponderwijzers en Kweekelingen hoogst welkom zijn en op Normaal- en Hoogere Burgerscholen met vrucht gebruikt kunnen worden.

Daar het eene geleelte van dit Handboekje ouder, het andere jonger is dan de 3e druk van mijn Leerb., is er tusschen den inhoud van beide in enkele opzichten eenig verschil. Ik acht het daarom noodig hier te zeggen, dat ik aan de verdeling der voornaamwoorden in zeven soorten nu de voorkeur geef; dat ik diegene en degene niet tot de aanwijzende, maar tot de bepaling-aankondigende voornaamw. (de 7de soort) wensch te rekenen; dat ik dezelve niet meer voor een persoonl., maar voor een aanwijz. voorn. houd.

Vooral de regels voor de geslachten zijn in dit Handb. met zorg herzien. Ik vertrouw, dat men er verscheidene nieuwe en daaronder zeer bruikbare vinden zal. Wat de wijzen der werkw. aangaat, heb ik de beschouwingen van mijn vriend TE WINKEL, in den Taalgids, tot de mijne gemaakt en getracht die duidelijk en klaar weer te geven.

Verder zal de deskundige onderwijzer zien, dat ik ook in menig ander opzicht het Woordenboek der Nederl. Taal heb geraadpleegd, zoowel als de inleiding tot de Woordenlijst der Heeren DE VRIES en TE WINKEL. Hier en daar zal hij, naar wij vertrouwen, wel iets nieuws of oorspronklijks aantreffen, dat zijne aandacht waardig is. Daarom hopen wij, dat het Handboekje met evenveel belangstelling ontvangen zal worden als het Leerboekje: dat het zich vele en even trouwe vrienden verwerven zal.

Sluis,
22 Nov. 1867.

De Schrijver.

1. De *spraak* is het vermogen van den mensch om zijne gedachten en gewaarwordingen door hoorbare teekenen, *spraakklanken* of *woorden* geheeten, aan anderen mede te deelen. Al de spraakklanken, waarvan een volk zich bedient, maken samen de *taal* van dat volk uit.

[*Woordentaal* en *gebarentaal*. *Spreek- en schrijftaal*. *Beschaafde* en *onbeschaafde*, *rijke* en *armē*, *levende* en *doodse talen* of *talen der geleerden*.]

[*Stam- of wortelwoorden*, *afgeleide woorden*, *middelwoorden*, *samengestelde woorden*.

Bastaardwoorden, *verouderde woorden* (archaïsmen), *gewestelijke woorden* (provincialismen); *wittheemsche woorden* (barbarismen: gallicismen, anglicismen, germanismen enz.), *ontaalkundig gevormde woorden* (neologismen), *pleonasmen*.

Zinverwante woorden (synoniemen), *gelijkluidende woorden* (paroniemen), *gelijkgeschreven woorden* (homoniemen)].

De Nederlandsche taal is de taal, welke thans in het koninkrijk dèr Nederlanden en in een deel van België vrij algemeen door beschaafde lieden gesproken en geschreven wordt.

Het Nederlandsch, dat waarschijnlijk de lijnrechte afstammeling is van de taal der Batavieren en van die Franken, welke Gallië veroverden, bestaat eerst sedert de 12e eeuw als schrijftaal. Als zoodanig heeft het zich vooral ontwikkeld in de provinciën Zuid-Holland, Noord- en Zuid-Brabant en Vlaanderen. Het Nederlandsch van de 12e tot op het einde der 15e eeuw heet *Midelnederlandsch* of *Dietsch*, d. i. *Duitsch*. Van het einde der 15e eeuw tot heden noemt men het *Nieuwnederlandsch* of *bloot Nederlandsch* 1).

---

1) De geschiedenis van het Nederlandsch klimt op tot het Gothisch. Bisschop ULFILAS zette in de 4e eeuw de Heilige Schrift (met uitzonde-

2. Het Nederlandsch bedient zich van de volgende eenvoudige letterteekens: **a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y** (ypsilon), **z**. Onder deze komen **c, q, x** en **y** uitsluitend in uitheemsche woorden of eigennamen met verouderde spelling voor, als: *citroen, Cats, consequent, exemplaar, Xantippe, Cyrus, synode, Lydië*.

Nog bedient men zich in dergelijke woorden van de samengestelde letterteekens **ch, ph** en **th**: *chaos, cherub; Philippus, Alphen; Timotheus* 1). **ch** komt ook in Nederlandsche woorden voor: *nacht, recht, nicht, plicht, macht, kracht* enz.

De letters zijn van Phenicischen oorsprong.

Onze eenvoudige letterteekens, behalve de **w**, zijn van de Latijnen overgenomen.

3. De letters worden verdeeld in klinkers en medeklinkers.

Er zijn drie soorten van klinkers: *onvolkomene, heldere* en *toonlooze*.

De onvolkomene klinkers zijn vijf in getal: **a, e, i, o** en **u**, uitgesproken als in de woorden: *dal, spel, nis, slot, blom en dun*.

De heldere klinkers zijn zeven in getal: **a** of **aa**, **e** of **ee**, **i** of

---

ring van de boeken der Koningen) in deze taal over ten dienste van zijne stamgenooten, die toen ter tijd aan den Beneden-Donau woonden, in het tegenwoordige Walachije. Het onschatbare handschrift, zilver op purperkleurig parkement (en daarom *codex argenteus* geheeten), bleef tot 1600 onbekend. Toen werd het gevonden in een klooster te Werden, aan de Ruhr. Van daar werd het overgebracht naar Praag, van waar de Zweden het in 1648 medenamen naar hun vaderland. Daar berusten de kostbare overblijfselen er van te Upsala. Buiten den bijbel van ULFILAS bestaan er slechts weinig overblijfsels van de Gothische taal. ULFILAS overleed te Konstantinopel in 388, in 70 jarigen ouderdom.

1) In plaats van het vroegere *Leyden* schrijft men nu *Leiden*. *Zutfen* verdient de voorkeur boven *Zutphen*. De oorspronkelijke beteekenis van dit woord is *Zuidveen, Zuidven*.

ie, o of oo, u of uu, eu en oe, uitgesproken als in *va-der*, *ge-ven*, *ti-tel*, *die-ven*, *bc-de*, *vu-ren*, *reu-zen* en *stoe-len*.

De toonlooze klinkers zijn drie in getal: e, i en u, uitgesproken als in de woorden *dad-en*, *zandig*, *Dokkum*.

Worden *mijn*, *zijn*, *een* zonder klemtoon uitgesproken, dan hoort men daarin de toonlooze e.

In *dikwijls* en in het achtervoegsel *lijk*: *eerlijk*, *zindelijk* enz. hoort men eene toonlooze i l).

Bijzonder luidt als *bezonder* of *lizonder*.

Er zijn elf tweeklanken, namelijk: ai, ei of ij, ui, au, ou, aai, ooi, oei, aau, eeu, ieu.

De tweeklanken ai en aau worden tegenwoordig alleen nog gehoord als tusschenwerpsels van pijn.

De eenige drieklank iaau komt alleen voor in het tusschenwerpsel *miaauw* en het werkwoord *miaauwen*, dat ook *miauwen* gespeld wordt.

De ij is een willekeurig aangehomen schrijfteeken voor ii.

4. De medeklinkers worden in vier soorten verdeeld: in *halfklinkers*, *vloeiende letters*, *sisletters* en *vaste letters*.

De halfklinkers zijn j en w.

De vloeiende letters zijn de *tongletters* l en r en de *neusletters* m en n.

De sisletters zijn s en z.

De vaste letters zijn: b, p, v en f, *lipletters*; k, g, ch en h, *keelletters*; d en t, *tongletters*.

5. Eene lettergreep is een spraakgeluid, dat of zelf een geheel woord, of een deel van een woord uitmaakt. Het woord *ei* bestaat uit ééne lettergreep, *eiers* uit twee, *eierkoek* uit drie lettergrepen. Men heeft alzoo éénlettergrepige, tweelettergrepige, drielettergrepige woorden, enz.

[*Opene en geslotene lettergrepen.*]

1) De ij van *rijk* in *leerrijk*, *belangrijk*, *deugdrijk*, *luisterrijk* enz. mag niet als eene toonlooze i uitgesproken worden, evenmin als de ij in *desgelijks*, *inagelijks*, *soortgelijke*, *dergelijke* enz.

6. De woorden worden verdeeld in de volgende tien soorten, die *rededeelen* heeten: 1. Het zelfstandig naamwoord; 2. het lidwoord; 3. het bijvoeglijk naamwoord; 4. het voornaamwoord; 5. het telwoord; 6. het werkwoord; 7. het bijwoord; 8. het voorzetsel; 9. het voegwoord; 10. het tusschenwerpsel.

Alleen de woorden van de zes eerste soorten kunnen door verandering in vorm de betrekking uitdrukken, waarin zij tot andere woorden staan. Deze verandering in vorm heet *verbuiging*, bij de werkwoorden ook *vervoeging*.

7. De *zelfstandige naamwoorden* zijn namen van werkelijke zelfstandigheden of van hetgeen als eene zelfstandigheid voorgesteld wordt. Men verdeelt ze in drie hoofdsoorten: *voorwerpsnamen*, *stofnamen* en *denkbeeldige-zelfstandighedsnamen*.

De *voorwerpsnamen* en *stofnamen* kan men *echte*, de *denkbeeldige-zelfstandighedsnamen* kan men *onechte* zelfst. naamw. noemen.

8. *Voorwerpsnamen* zijn namen van afzonderlijke voorwerpen, als: *mensch*, *boom*, *berg* enz.

Voorwerpen zijn stoffelijke dingen, die afgeronde, aan alle zijden begrensde geheelen uitmaken, of ten minste als zoodanig beschouwd worden. Voorwerpsnamen kunnen in het meervoud gebezigd worden en het lidwoord van eenheid (*een*, *eene*) voor zich nemen.

Tot de voorwerpsnamen rekt men ook de woorden *seconde*, *minuut*, *uur*, *dag*, *week*, *maand*, *jaar*, *eeuw*, *tijdvak* enz., welke eene bepaalde, nauwkeurig begrensde *tijdruimte* beteekenen. Ook rekt men onder de voorwerpsnamen de namen van denkbeeldige mann. en vrouw. wezens: *engel*, *duivel*, *god*, *afgod*, *godin*, *muse* of *zangnimsf*, *nikker* enz.

De voorwerpsnamen worden onderscheiden in: *soortnamen* of *gemeene namen*: namen, welke aan alle voorwerpen van dezelfde soort gemeen zijn: *man*, *hond*, *plant*, *rivier*, *stad*, *staat*, *gewest*, *maand*, *jaar*, *eeuw*, *engel*, *afgod* enz.

Eigennamen: namen, welke slechts aan één voorwerp van dezelfde

soort eigen zijn: *Willem, Amsterdam, de Rijn, de Sond, de Etna, de Klaver* (naam eener brouwerij), *de Zeven Provinciën* (naam van het schip van M. A. DE RUITER) enz.

Tot de eigennamen behooren de *namen van volken*: *de Franschen, de Denen, de Pruisen*, die *eigen-soortnamen*, en de namen van *bergketenen* en *eilandgroepen*: *de Alpen, de Pyreneeën, de Apennijnen, de Hebriden, de Berlenguas*, die *verzamelende eigennamen* heeten.

Stofnamen zijn benamingen van *stoffen*: *water, wijn, melk, goud, zilver, lood* enz.

Stoffen zijn dingen, die niet als afgeronde en begrensde deelen worden beschouwd. Stofnamen hebben geen meervoud en nemen het lidwoord van eenheid (*een, eene*) niet voor zich. Komen ze in het meervoud voor, of worden ze door *een, eene* voorafgegaan, dan zijn ze *voorwerpsnamen* geworden; b. v.: *de wateren van Nederland, de Fransche wijnen, de zouten, dat is een edele wijn* (wijnsoort), enz.

Verzamelwoorden zijn woorden, die (in het enkelvoud) eene veelheid van enkele dingen aanduiden: *troep, kudde, leger, menigte; turf, steen, rogge, gras* enz.

De verzamelwoorden onderscheidt men in *verzamelende voorwerpsnamen* en *verzamelende stofnamen*. De *verz. voorw.* stellen de hoeveelheid als eene eenheid, als een begrensde geheel voor. Zij kunnen dus, evenals de voorwerpsnamen, een meervoud hebben en 't lidwoord van eenheid voor zich nemen. Daartoe behooren o. a.: *volk, vergadering, bosch, gebergte, bende, troep, compagnie, bataljon, leger, kudde, kooi* enz.

De *verzamelende eigennamen* behooren natuurlijk tot de *verzamelende voorwerpsnamen*.

De *verzamelende stofnamen* stellen de hoeveelheid als een onbegrensde geheel voor, als eene stof. Zij hebben dus geen meervoud en nemen het lidwoord van eenheid niet voor zich. Daartoe behooren o. a.: *rogge, tarwe, haver, gras, onkruid, hout, steen, turf, visch, haring, zalm* enz.

Sommige van de bovengenoemde woorden komen nu eens voor als voorwerpsnaam, dan eens als verzamelwoord, dan weder als stofnaam.

Bijvoorbeeld: *Hij viel over een steen* (voorwerpsnaam); *Dat is dure steen* (verz. stofnaam); *Het steen* (zuivere stofnaam) *is harder dan het hout* (zuivere stofnaam); *Het hout* (verzam. stofn.) *is tegenwoordig goedkoop*; *Bij Haarlem vindt men het eeuwenoude Haarlemers Hout* (verzamelende voorwerpsn.); *Hij struikelde over een houtje* (voorwerpsn.); *Hij kocht een grooten visch* (voorw.); *Zij aten visch* (verz. stofn.); *Visch* (zuiv. stofn.) *is niet zoo voedzaam als vleesch*; *Deze landstreek bestaat uit berg* (verz. stofn.) *en bosch* (verz. stofn.); *Hij steeg van den berg* (voorw.) *en verdween in het bosch* (voorw.).

Tot de verzam. voorw. behooren ook de namen der talen: *het Fransch*, *het Engelsch* enz.; de bijvoeglijke naamwoorden in het onzijdig geslacht, als zelfstandige naamwoorden beschouwd: *het ware*, *het goede*, *het schoone* enz.

9. *Denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen* of *onechte zelfstandige naamwoorden* zijn namen van onstoffelijke dingen, die als zelfstandigheden voorgesteld worden. Deze dingen zijn niet denkbaar zonder voorwerpen of stoffen, waaraan of waarin men ze waarneemt, b. v.: *wijsheid*, *grijsheid*, *leugd*, *jeugd*, *geluk*, *druk*, *bloei*, *groei*, *hoogte*, *droogte*, *slavernij*, *bedelarij*, *brand*, *stand*, *val*, *knal*, *loop*, *doop*, *gelach*, *beklag*, *het leven*, *het geven* enz.

10. Verkleinwoorden dienen om uit te drukken, dat iets klein van omvang is, of minder sterk of hevig dan gewoonlijk, als: *Roosje*, *kindeke*, *boekske*, *stoeltje*, *bloempje*, *oogelijn*, *wogelijn*, *maagdelijn*; *luchtje*, *vermaakje*, *regentje* enz.

De verkleiningsuitgang brengt niet zelden het denkbeeld van liefvalligheid, gemeenzaamheid, vertrouwelijkheid of toegenegenheid mede: *Wel, Moedertje! hoe gaat het?* — *Mis, Broertje!* — *Hoor ons, Vriendje!* — *Dat zijn mijne gastjes!*

In *mannetjesputter* 1), *wijffesvink*; 't *Is geen mannetje, maar een*

1) Daar een *mannetjesputter* grooter is dan een *wijffesputter*, geeft men in het dagelijksch leven niet zelden den naam van *mannetjesputter* aan iets, dat groot is in zijne soort. Men zegt het voornamelijk van groote manspersonen.

wijfje, is de kracht van den verkleiningsuitgang verloren gegaan.

Zoo ook in *vrouwlijesappel* voor *Onze-Vrouweappel*, *Vrouwlijesdag* voor *Vrouwendag*. Eene *mannelijesnoot* is eene *notemuskaat* of *muskaatsnoot* van de grootste soort.

De oorspronkelijke verkleinvormen zijn: *el* en *ken*. Uit *el* en *ijn* is de verkleinende uitgang *lijn* ontstaan. *Ken* is, door versmelting der uitspraak, tot *jen* geworden, waarvoor men nu bijna algemeen *je* schrijft. Om den wille der uitspraak wordt vóór *jen* (*je*) en *ken* (*ke*) vaak eene *s*, *t* of *p* ingevoegd.

Vele woorden op *el* zijn dus oorspronkelijk verkleinwoorden, als: *druppel* of *druppel*, *bruimel*, *kneukel*, *knobbel*, *spreukel*, *eikel*, *bundel*, *ijzel*, *mazel* enz.

a. De zelfst. naamw., welke op *d*, *t*, *f*, *g*, *ch*, *k*, *p*, *s* en *sch* eindigen, nemen den verkleiningsuitgang *je* aan, als: *hoedje*, *bestje* 1), *plantje*, *stoofje*, *boogje*, *lachje*, *kruikje*, *stoepje*, *roosje*, *vischje*. — *Meid* wordt *meidje* of *meiske*.

b. De zelfst. naamw., die eindigen op een *klinker* of *tweeklank*, of op *l*, *n*, *r*, *w*, voorafgegaan door een *helderen* of *toonloozen klinker*, nemen *tje* aan, als: *kooltje*, *graantje*, *varkentje*, *vuurtje*, *leeuwetje*, *koetje*, *kneutje*, *kraaitje*, *leitje*, *Keetje*, *papaatje*, *Naatje*, *spaatje*, *Catoetje*, *Koetje*.

Ga of *gade* heeft *gaaike*; *jonyen* heeft *jongetje* of *jongske*.

Van *pa*, *ma*, *moe* en *zus* (verkortingen van *papa*, *mama*, *moeder* en *zuster*) heeft men *paatje*, *maatje*, *moetje*, *zusje*.

Bootje, dat men niet zelden in 't huiselijk leven hoort, is 't verkleinwoord van het tot *boo* verkorte *boterham*.

Van het samengetrokkene *broer*, *leer*, *veer*, *weer* heeft men *broertje*, *leertje*, *veertje*, *weertje*.

Praatvaar en *praatmoer* worden *praatvaartje*, *praatmoertje*.

Vaarije en *moertje* komen, evenals *vaar* en *moer* (samengetrokken uit *vader* en *moeder*), zelden anders dan in spreekwoorden voor: *Hij heeft een aardje naar zijn vaartje*; *Mal moertje, mal kindje*.

1) *Bestje*, 't verkleinwoord van *best* (eene verkorting van *bestemoeder*), verdient de voorkeur boven 't vroeger meer gebruikelijke *besje*.

Van *moer* (eene verkorting van *moerschroef*: moederschroef) heeft men natuurlijk *moertje*.

c. Vele zelfst. n., die op *b*, *g*, *ng*, *l*, *m*, *n* en *r* eindigen, voorafgegaan door een *onvolkomen* klinker, nemen *etje* aan, als: *tobbetje*, *ruggetje*, *ringetje*, *wandelingetje*, *spelletje*, *kommetje*, *pannetje*, *karretje*. Die, welke op *g* eindigen, kunnen ook den verkleiningsuitgang *je* aannemen: *rugje*, *brugje*, *vlagje* enz.

Wordt de *ng* voorafgegaan door eene *toonlooze i*, dan verandert *ng* in *nk*, als: *spierinkje*, *penninkje*.

Ook *jong*, een jong geboren dier, heeft *jonkje*.

d. De zelfstandige naamw., die op *m* uitgaan, voorafgegaan door den medeklinker *l* of *r*, door een *helderen* klinker, een *twee-*klank; of eene *toonlooze e*, nemen *pje* aan, als: *raampje*, *zeempje*, *riempje*, *oompje*, *duimpje*, *bodempje*, *bezempje*, *olmpje*, *armpje*, *wormpje*, *zalmpje* enz.

Bloempje is het verkleinwoord van *bloem*; *bloemetje* (blommetje) is het verkleinwoord van *bloeme*. Men vindt ook *bloemeke*.

e. De zelfst. naamw., die den *onvolkomen* klinker van het enkelvoud in het meervoud in een *helderen* klinker veranderen, behouden dien meestal bij de verkleining; b. v.: *pad*, *paden*, *paadje*; *blad*, *bladen*, *blaadje*; *rad*, *raden*, *raadje*; *glus*, *glazen*, *glaasje*; *vat*, *vaten*, *vaatje*; *slot*, *sloten*, *slootje*; *lot*, *loten*, *lootje*; *spit*, *speten*, *speetje*; *schip*, *schepen*, *scheepje*; enz.

Men zegt in het enkelvoud: *dalletje*, *stadje*, *dakje*, *dagje*, *tredje*; in het meervoud: *dalletjes* of *daaltjes*; *stadjes* of *steedjes*; *dakjes* of *daakjes*; *dagjes* of *daagjes*; *wegjes* of *weegjes*; *tredjes* of *treedjes* 1). Zoo ook zegt men in het enkelvoud: *eitje*, *hoentje*, *kindje*, *lammetje*, *blaadje*, *kleedje*, *kalfje*, *spaanje*, en in het meervoud *eitjes* of *eiertjes*; *hoentjes* of *hoendertjes*; *kindjes* of *kindertjes*; *lammertjes* of *lammertjes*; *blaadjes* of *bladertjes*, *blaartjes*; *kleedjes* of *kleedertjes*, *kleertjes*; *kalfjes* of *kalvertjes*; *spaanjes* of *spaanertjes*. De eerste meervoudsvorm ziet op *elk* voorwerp in het bijzonder; de tweede, op *al* de voorwerpen, als een geheel beschouwd.

1) *Tredjes* is eigenlijk het meervoud van *tred*, *treedjes* dat van *treds*.

f. Het oorspronkelijke achtervoegeel *ken* (*ke*) dient soms nog tot het vormen van verkleinwoorden; als: *beddeken*, *kindeken* of *kindeke*, *manneken* of *manneke*, enz. Achter *g*, *ng*, *k*, *nk* wordt vóór dezen uitgang eene *s* ingevoegd; b. v.: *mugskén*, *tangskén*, *boekské*, *bankské*. *Ken* wordt gebruikt in deftigen, *ke* in dagelijkschen stijl.

g. In dichtmaat ontmoet men soms nog den uitgang *jen*: *blaadjen*, *plantjen*, *bloemetjen*, *bloempjen*.

h. In plaats van *hemdje*, *maagdje* zegt men ook *hemdetje*, *maagdetje*. Men schrijft ook *maagdeken*.

i. Een woord, dat op eene toonlooze *e* eindigt, verliest voor den uitgang *je* deze *e*: *hoeve* wordt *hoefje*; *oude*, *oudje*; *lade*, *laadje*; *zijde*, *zidje*; *einde*, *eindje*; *hofstede*, *hofsteedje* of *hofstedeken*. *Koelte* wordt *koeltje*; *made* wordt *maaitje*, en *koude* of *kou* wordt *kouwetje*. Eene enkele maal vindt men *tamtetje*.

j. Men schrijve steeds: De gevleugelde insecten veranderen in popjes. Deze jonge kanarie is een popje (wijfje). — *Poppetje* is nevens *popje* 't verkleinwoord van *pop*, in de beteekenis van *speelpop*.

k. Van *lui* (eene verkorting van *luiden*, hetzelfde als *lieden*) heeft men *luidjes*: *Dat zijn wonderlijke luidjes*; 't *Zijn burgerluidjes*.

44. Samengestelde woorden bestaan altijd uit twee leden. Deze leden kunnen zelve weer samengestelde woorden zijn. B. v. *voorjaar*, *altijd*, *optocht*, *inleg*, *goedkoop*, *kousenwever*, *zijden-kousenwever*, *broodbakker*, *fransch-broodbakker*, *gouden-uurwerkmaker*, *peperkoekbakker*, *woordenboekschrijver*, *peulerwtén*, *erwtpoulen*, *pijpkaneel*, *kaneelpijp*, *handvol*, *armvol*; *kwajongen*, *althans*, *nogtans*, *landouw*, *handhaven*, *ellende*, *likdoren*, *hijlikmaker*, *levenswijze* 1), *aardschgezind*, *hemelsbreed*, *lifleeken*, *barnsteen*, *paarlemoer*, *wierook*, *heimwee*, *hertog*, *kerstfeest*, *kerstlied*, *madeliefje*, *bakboord*, *honingraat* of *honingraat*, *nachtvorst*, *godsvrucht*, *nooddruft*, *zondvloed*, *etmaal*, *etgroen*, *vierschaar*, *oievaar*, *maarschalk*, *pollepel*, *ooglid*,

1) Nevens *levenswijze* vindt men ook *leefwijze*. Aan het eerste wordt, als het meest gebruikelijke, tegenwoordig de voorkeur gegeven.

noordenwind, zuidenwind, noorderkanaal, zuiderzee, adelborst, meeneed, deemoed 1).

Kennelijke en verholene samenstelling.

- 1) *Kwajongen* staat voor *kwade jongen*,
althans is ontstaan uit *al te hande*,
nogtans " " " *nog dan*,
landouw " gevormd " *land en ouwe* 1) (welbesproeid veld of weiland),
handhaven " ontstaan " *handhave*, gevormd uit de *z. n. hand* en *have*,
ellende " " " *el* (ander) en *land*: de eigenlijke bet. van *ellende* is dus ballingschap,
lijkdoren " " " *lijk* 2) en *doren*: doorn in het vleesch,
hijlikmaker 3) beteekent *huwelijkmaker*,
litteeken is ontstaan uit *lijkteeken* 4),
barnsteen beteekent *brandsteen*,
paarlemoer " *moeder van de parel*,
wierook " *gewijde, heilige rook*,
heimwee is gevormd uit *wee* en *heim*, woning,
hertog is ontstaan uit *heirtoog*, heerleider, leider van het leger,
kerstfeest, *kerstlied* beteekenen *Christusfeest*, *Christuslied*,
madeliefje beteekent *madebloempje*, weidebloempje,
bakboord " *rugboord*,
honingraat is gevormd uit *honing* en *raat*,
nachtvorst staat voor *nachtvorst*,
godsvrucht " " *godsvurcht*,
nooddruft " " *nooddurft* (dringende behoefte) 5),
zondvloed " " *zendvloed*, groote, sterke vloed,

1) Dit *ouwe* is hetzelfde als het *uwe*, dat men in *de Betuwe* en *de Veluwe* ontmoet.

2) Dit *lijk* of *lic* komt voor in de verholene samenstelling *lichaam*: *lic-haam*. *Haam* komt van het oude *hemen* dat *bedekken* beteekent. Dit *hemen* leeft nog in *hemd*, *hemel* enz.

3) De verkeerde uitspraak *heiligmaker* heeft onze Vlaamsche naburen verleid om deze soort van koek *zaligmaker* te noemen.

4) Voor *lijkteeken* schreef men oudtijds ook *licteeken*, *litteeken*. De eerste bet. van het woord was *teeken in het algemeen*; nu beteekent het alleen *teeken in het vleesch*. *Lic* of *lijk* komt af van het werkw. *lijken*, *gelijken*. Een *lijkteeken* was een *teeken tot blijk* van de eene of andere belofte of overeenkomst. *Blijk* zelf is uit het werkw. *lijken* ontstaan.

5) *Vorst* komt van *vriezen*, *vurcht* bet. *vrees*, *durft* komt van *durven* (*derven*) d. i. *behoeven* (Zie no. 76, Aanm. e).

12. De samengestelde zelfst. naamw. zijn *eigenlijk* of *oneigenlijk* samengesteld.

Tot de *eigenlijk* samengestelde behooren onder anderen: *buurman, droomgezicht, koebeest, rundvee, veldheer, huisdeur, landheer, landman, landlied, landhuis*; — *dageraad, pereboom, nachtegaal, bruidegom, hagedoorn, hageroos* enz.

Tot de *feigenlijk* samengestelde behooren onder anderen: *mansgewaad, vrouwenkleed, koningsbloed, godsdienst, landsheer, landsman, landslied, landshuis, vorstenzoon, zwijns-
hoofd, ossenkop; afgodendienst, menschenmoorder, dieren-
plager, hoedenmaker; bladerkroon, eierstruif, kinderkamer,
kalvermarkt, kleedermaker* enz.

Een woord kan alleen dan *oneigenlijk* samengesteld wezen, wanneer het eerste lid den zin heeft van een tweeden naamval, die het tweede lid nader bepaalt. Zoo beteekent b. v.: *gravenkroon* de kroon eens graven.

etmaal staat voor *edmaal*, d. i. *weder, op nieuw maal*,
etgroen " " *edgroen*, d. i. *weder groen*: groen dat na den
 hooibouw weder de weiden bedekt,
vierechaar beteekent *vier scharen*, d. i. vier banken,
oovieaar staat voor *oodebaar*, d. i. *schatdrager* 1),
maarschalk bestaat uit *mare* (paard) en *schalk* (knecht),
pollepel beteekent *stoklepel*, 2)
ooglid " " *oogdeksel*,
noordenwind, *zuidenwind* beteekenen *wind uit het noorden*,
wind uit het zuiden,
noorderkanaal beteekent *kanaal in het noorden*,
zuideree " " *zee, die zuidwaarts ligt*,
adelborst " " *edel (adellijk) jongeling*,
meineed " " *onheilige eed*,
deemoed " " *dienaarsmoed* (nederigheid van gemoed).

1) *Ood* leeft nog in *kleinood*, d. i. *kostbare, heerlijke* (*niet* kleine) *schat*. *Baar* komt van het oude *berēn* (*beren*), dat o. a. *dragen, aanbren-
gen* beteekent.

2) Dit *pol* ligt nog verscholen in *pallas*, dat ontstaan is uit *pol-akst*. *Akst* is *bijl.*

Er is onderscheid van beteekenis tusschen *stadbezetting* en *stadsbezetting*, *glasmaker* en *glazenmaker*, *stadverdelger* en *stedenverdelger*, *briefschrijver* en *briefenschrijver*, *wilskop* en *wilekop*, *landlied* en *landslied*, *stadhuis* en *stadshuis*, *landhuis* en *landshuis*, *landheer* en *landsheer*, *krulbol* en *krullebol*.

13. Bij de verbuiging der zelfst. naamw. onderscheidt men den eersten, tweeden, derden en vierden naamval.

Den onderwerpsvorm noemt men den eersten naamval; daarom zegt men gewoonlijk, hoewel minder juist, dat het onderwerp van een volzjn altijd in den eersten naamv. staat: *De jongen leert*, *Het kind wordt geprezen*.

De *aangesproken persoon* heeft denzelfden vorm als het onderwerp: *Jongen! leer uwe les!* *Kinders! let op!*

Sterren, Zon en Maan!

Dient God op Zijn wenken!

(Zie ook n°. 70 en 72).

Naar zijne verschillende beteekenissen wordt de tweede naamval onderscheiden in 2en naamval *van afkomst* en *van bezit*, *van oorzaak*, *van verdeling*, *van scheiding*, en in *voorwerpelijken*, *onderwerpelijken* en *bijwoordelijken* 2en naamval.

De *tweede naamval van afkomst* en *bezit* geeft *afkomst*, *verwantschap*, *bezit* of *eigendom* te kennen, als: *de zoon des vaders*, *de heer des huizes*, *Gods goedheid*, *Moeder's schoot*, *de arke Noachs*, *de psalmen Davids*, *de derde Januari* enz.

De 2e naamval, dien sommige bijvoeglijke naamw. en werkwoorden bij zich eischen, heet de 2e naamval *van oorzaak*: *Hij is des doods schuldig*; *De grijsaard is des levens zat*; *Hij is zijns zelfs meester*; *Het is der moeite niet waard*; *Heer! Gedenk mijner*; *Ik schaam mij uwer*; *Erbarm u zijner*; enz. In plaats van dezen 2en naamv. bezigt men vaak den vierden naamv.: *Het is de moeite niet waard*; *Hij was zijn leven niet zeker*; *Ik schaam mij mijne armoede niet*; enz.

Bij werkw. omschrijft men dezen 2en naamv. niet zelden door

een voorzetsel: *Mijn God! Mijn God! Erbarm u over mij en over dit arme volk! — Gedenk aan mij!*

De 2e naamw. van *verdeeling* wijst het geheel aan, waarvan een deel is genomen: *eene som gelds, eene bete broods, een dronk waters, een teug wijns, een uur gaans, weinig goeds, veel kwaads, wat lekkers, iets nieuws, iemand onzer, wie uwer, wat al goeds heeft hij gedaan* enz.

Mist het zelfst. naamw. het teeken van den 2en naamval (de s), dan staat het in denzelfden naamval als de naam der hoeveelheid: *Ik drink een glas (4e n.) wijn* (bijstelling van *glas*, 4e n.); *Dit is een glas (1e n.) roode wijn* (bijst., 1e n.); *Zij dronken veel wijn* (4e n.); *Er is weinig bier* (1e n.).

De 2e naamv. van *scheiding* wijst het voorwerp aan, waarvan men scheiden moet: *Hij is dezer wereld overleden; Hij is der wereld afgestorven; Hij werd balling 's lands.*

De *voorwerpelijke* 2e naamv. is de naamv. van het voorwerp dat eene handeling ondergaat: *de verpleging der zieken, de inneming der stad, de geneezing der krankten* enz.

De *onderwerpelijke* 2e naamv. is de naamv. van het voorwerp dat de handeling verricht: *de opgang der zon, de behandeling der geneesheers* enz.

De *bijwoordelijke* 2e naamv. is een bijwoord of bijwoordelijk uitdrukking van tijd of wijze in den 2en naamv.: *daags, des daags* of *'s daags, 's avonds, des winters, dezer dagen, onverrichte sake, ziender oogen* enz.

De 2e naamv. wordt vaak omschreven door het voorzetsel *van* gevolgd door den vierden naamval, als: *de zoon van den vader, de heer van het huis, de goedheid van God, de arke van Noach, de verpleging van de zieken; de behandeling van den geneesheer; enz.*

Deze omschrijving verdient vooral dán aanbeveling, als het woord op een sisklank uitgaat. Men schrijft: *van den dans, van den dorste van den disch*, en niet: *des danses, des dorstes, des disches*. Zo ook: *van het ei* en niet *des eis; van het gebergte* voor *des gebergtes* enz.

Naar zijne verschillende beteekenissen heet de derde naamv.

3e naamv. *van bezit, van voor- of nadeel, van nadruk*, of, wanneer hij afhankelijk is van een werkw. of bijv. n., bloot 3e. naamval.

De derde naamv. doet [bij overgankelijke of bedrijvende werkw.] het voorwerp kennen, ten welks behoefte of ten welks koste de handeling van het onderwerp geschiedt: *Ik geef den knaap een boek, Ik ontnem den leerling het mes, Hij ontstal zijn heer een zilveren horlogie* enz.

Deze naamval wordt ook omschreven door het voorzetsel *aan*, gevolgd door den vierden naamval, als: *Ik geef een boek aan den knaap, Ik ontnem het mes aan den leerling, Hij ontstal een zilveren horlogie aan zijn heer* enz.

De derde naamv. doet [bij onovergankelijke of onzijdige w.] het voorwerp kennen, ten welks aanzien de toestand of gesteldheid van het onderwerp bestaat: *De zoon slacht zijn vader, Hij ontmoette mij, Zij kwam mij tegen, Zijn gedrag mishagde ons* enz.

De 3e naamv. *van bezit* komt in de plaats van een bezittelijk voornaamw. of een 2en naamv. van bezit: *Hij brandt zich de vingers*, l. i.: *Hij brandt zijne vingers; De vader drukte het zijn zoon diep in het hart; Hij leide hem niets in den weg; Hij snelde hun ter hulp; Zij werpt ze van elkaar, elkanderen (3 n.) uit het oog* enz.

De 3e naamv. *van voor- of nadeel* laat zich steeds door het voorzetsel *voor* omschrijven: *De zaak is mij nieuw, Zij was mij eene gehoorame dochter, Dat huis is ons groot genoeg, Het duurt hun te lang* enz.

De 3e naamv. *van nadruk* komt voor in eenige eigenaardige uitdrukkingen, aan de volkstaal ontleend: *Dat was me een leventje! t Was me een weer als een oordeel; Dat zal je me komen te zien.*

Bijv. naamw., welke eene bepaling in den 3en naamv. bij zich nemen, zijn o. a.: *lief, leed, welkom, nuttig, aangenaam, schade-lijk, gelijk, dankbaar, noodig, dienstig, gehoorzaam, eigen, vreemd* enz.: *Dat is mij leed, De vrije lucht was den Batavier liever, Zij was mij welkom, Wees uw ouders dankbaar*, enz.

Sommige tusschenwerpsels hebben een [onafhankelijken of zelfstandigen] 2en of 3en naamval achter zich, b. v.: *Wee onzer! Wee mij! Ach mij!*

De vierde naamval wijst [bij een bedrijvend of overgankelijk werkwoord] het voorwerp aan, dat de werking ondergaat, of het voorwerp, dat uit de werking ontstaat: *Hij bakt brood; Zij bemint haar vader; Hij sloeg den hond; De moeder sneed eene boterham; Het kind verkruimelde zijne boterham, enz.*

In de zinsontleding noemt men het voorwerp, dat door dezen vierden naamval aangewezen wordt, in het bijzonder HET *voorwerp*. Worden de zinnen, waarin zulk een voorwerp voorkomt, uit den bedrijvenden in den lijdenden vorm overgebracht, dan wordt het *voorwerp onderwerp*, de vierde naamval wordt dus *eerste* naamv., en het *onderwerp* vormt met de hulp van een voorzetsel eene *bepaling*: *Brood wordt gebakken door hem, Haar vader wordt bemind door haar, enz.*

Ook *volstrekt onovergankelijke* of *onzijdige* werkwoorden kunnen een voorwerp in den 4en naamval, een rechtstreeksch voorwerp, bij zich krijgen:

1°. Wanneer men het onechte zelfst. naamw., dat de werking van het onzijdig werkwoord uitdrukt, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; b. v.: *Hij gaat zijn gang; Hij sloeg een slag; Hij slaapt den laatsten slaap; Strijdt den godden strijd des geloofs, enz.*

2°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat het voortbrengsel noemt van eene werking, die tot het onderwerp bepaald blijft, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; b. v.: *Zij schreide heete tranen; Hij zweette bloed; Het vriest ijs; Het sneeuwde groote vlokken; en, in overdrachtigen zin: God regent weldaden over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.*

3°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat de strekking uitdrukt van eene handeling, die tot het ond. bepaald blijft, als *bepaling* bij het werkw. voegt; als: *Hij ademt wraak; Hij snuift woede, enz.*

4°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat het voorwerp aanwijst, hetwelk door de handeling van het onderwerp in zekeren toestand geraakt, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; als: *Hij wandelt zich moede; Hij staat zich (3e n.) de beenen moe; Hij ziet zijne oogen blind; Hij werkt zich dood, enz.*

5°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat de zaak noemt of het voorwerp, dat door de handeling van het onderwerp ontstaat, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; als: *Hij valt zich* (3e n.) *eene breuk* (4e n.); *Hij lacht zich* (3e n.) *een ongeluk* (4e n.), enz.

In den vierden naamval staan de woorden, die eene *ruimte* maat, een *tijdstip* of *tijdruimte* aanduiden: *Het pad is een voet breed*; *Lekker is een vinger lang*; *Het heeft één dag geduurd*; *Hij kwam den twaalfden Maart*.

In den vierden naamval staan ook die woorden, die een *gewicht*, eene *waarde* of een *prijs* te kennen geven, als: *Het weegt een korrel*; *Het is een korrel zwaar*; *Het is een gulden waard*; *Het kost een rijksdaalder*; *Het geldt een schelling*; *Het belooft een stuiver*; *Het bedraagt een halven gulden*; *Het geldt een cent de ons*.

Nog komt deze zoogenaamde *bijwoordelijke* naamval voor in uitdrukkingen als de volgende: *Hij viel op mij aan, den degen in de hand*; d. i.: den degen in de hand hebbende of *met den degen in de hand*.

Hier zit natuur in rouw, den doodstooi om de leden.

TOLLENS. *Nova Zembla*.

Zij zweren FLORES' zoon, als leidsman, hunner waard,
Den duren eed van trouw, de hand op kruis en zwaard.

Zij stijgen op de sport, den stormhoed om de slapen,
Het pantser aan het lijf, op zijde boog en wapen,
En op den rug, gelijk de schildpad, elk zijn schild.

TOLLENS. *De tocht naar Damiate*.

De *vierde* naamval staat in plaats van den *eersten* naamv. in volzinnen als de volgende, welke de kracht hebben van de *gebiedende wijs*: *Den moed niet opgegeven!* *Den arbeid aangevangen!* *Het oog op God geslagen!*

„Komt,” roept hij, „makkers, komt! den vijand aangevallen,
Verdreven of vernield, bestreden met ons allen!”

TOLLENS. *Nova Zembla*.

Nu, nu met de armen, forsch gespierd,
Den vlegel boven 't hoofd gezwierd,

Dien beurtelings neer doen komen
 Op 't graan; elk kloek, elk even rad
 Omhoog, omlaag, den slag hervat:
 Zoo moet de koornzee stroomen.

C. Looza. *Oogstlied van Sint Jacob.*

Zie n°. 84.

14. Het *getal* wijst aan, of er slechts aan één voorwerp, dan of er aan meer voorwerpen van dezelfde soort gedacht wordt. Er zijn dus twee getalvormen: het *enkel-* en het *meervoud*.

Het meervoud wordt gevormd door de uitgangen *n*, *en*, *s*, *ers* of *eren*; als: *hoogte*, *hoogten*; *stoel*, *stoelen*; *perzik*, *perziken*; *peen*, *penen*; *mombakkes*, *mombakkesen*; *dreumes*, *dreumesen*; *lemmet*, *lemmeten*; *eega*, *eegaas*; *tafel*, *tafels*; *hoen*, *hoenders* of *hoenderen*; — *sofa*, *sofa's*; *hobo*, *hobo's*; *cadeau*, *cadeau's*.

15. Sommige zelfst. naamw. vormen hun meervoud onregelmatig.
a. Lid, *golid*, *schip* en *smid* hebben in het meervoud *leden*, *gelederen*, *schepen* en *smeden*.

Spit heeft in het meerv. *spitten* en *speten*.

Beteekent *rif* hetzelfde als *reef*, dan is het meervoud *reven*; beteekent het *klip* of *geraamte*, dan is het meervoud *riffen*.

Smid heeft in het meerv. in de spreektaal ook *smids*.

Ledematen zijn de leden van het lichaam.

Lidmaten of *ledematen* zijn de medeleden van een kerkgenootschap.

b. Steden, het meerv. van *stede*, is ook het meerv. van *stad*.

c. De woorden, die op *heid*, vroeger *hede*, eindigen, hebben in het meervoud *heden*: *grootheid*, *grootheden* enz.

d. Sieraad en *kleinood* hebben in 't meerv. *sieradiën*, *kleinoodiën*, en *sieraden*, *kleinooden*.

e. Rede en *lende* hebben in 't meerv. *redenen* en *lendenen* of *lenden*.

Rollende (een opgerold stuk rundvleesch, lendegebraad) heeft in 't meerv. alleen *rollenden*.

f. Floo en *kos* hebben in 't meerv. *vlooiën* en *koeiën*.

Zoo (hetzelfde als *sooi*, *zode*: kooksel) heeft in 't meerv. *zooien*.
Zoo ook is 't meerv. van *rommelzoo* *rommelzooien*.

g. *Vleesch* heeft in 't meerv. *vleezen*.

h. *Raadgevingen*, *gevoelens*, *gedragingen*, *kundigheden*, *leerstellingen* of *leeringen*, *twijfelingen*, *inlagen*, *bedriegerijen*, *doeleinden*, *eerbewijzingen*, *oordeelvellingen*, *zegeningen*, *verdrietelijkheden*, *verwachtingen*, *aanbiedingen*, *wanordelijkheden* worden gebruikt als het meervoud van *raad*, *gevoel*, *gedrag*, *kunde*, *leer*, *twijfel*, *inleg*, *bedrog*, *doel*, *eer*, *oordeel*, *zegen*, *verdriet*, *koop*, *aanbod*, *wanorde*.

i. *Franschman*, *Engelschman*, *Gelderschman* hebben in 't meerv. *Franschen*, *Engelschen*, *Gelderschen*.

Noorman heeft in 't meerv. *Noormannen* of *Noren*.

Landman, *ambachtsman*, *koopman*, *timmerman* enz. hebben in 't meerv. *landlieden*, *ambachtslieden*, *kooplieden*, *timmerlieden* enz. Men zegt in 't dagelijksch leven ook *landmans*, *ambachtsmans*, *koopmans*, *timmermans*. *Wildeman* maakt *wildemans*; *blindeman*, *blindemans*; *bijleman*, *bijlemans* en *bijlemannen*; *leeman*, *leemans* en *leemannen*.

Nevens *visscher* bestaat *visscherman*, dat in 't meerv. heeft *visschermannen*, *visscherlieden* of *visscherlui*.

Staatsman en *oorlogsmann* hebben in 't meerv. *staatsmannen* en *staatslieden*, *oorlogsmannen* en *oorlogslieden*.

Oranjeman, *drieman*, *tienman*, *honderdman*, *leenman*, *letterman*, *meerman* hebben in 't meerv. *Oranjemannen*, *tienmannen*, *driemannen*, *honderdmannen*, *leemannen*, *meermannen*.

Muzelman heeft in 't meerv. *Muzelmannen*. Eene enkele maal vindt men *Muzelmanen* 1). *Kaaiman* (eene soort van grooten krokodil, ook *alligator* geheeten) heeft in 't meerv. *kaaimans* en *kaaimannen*.

j. Men schrijft *Sadduceën* en *Sadduceërs*, *Farizeën* en *Farizeërs*.

1) MOHAMMED gaf aan zijne volgelingen den naam van *moslim* (*muslim*), afgeleid van het Arabische werkwoord *aslama*, dat *zich overgeven*, *zich onderwerpen* (aan den wil Gods) beduidt, en waarvan ook 't woord *islam* (eigenlijk *islaam*) afstamt. In het Perzisch is *moslimān* het meerv. van *moslim*, maar 't is, als *musulmān* uitgesproken, in het Perzisch en Turksch beide ook een enkelvoud, en vandaar het Fransche *musulman*, ons *muzelman*.

k. 't Meervoud van *hek*, *baak*, *rok* (spinrokken), *kinnebak* is *hekken*, *baken*, *rokken*, *kinnebakken*; van *hekken*, *baken*, *rokken*, *kinnebakken*: *hekkens*, *bakens*, *rokkens*, *kinnebakkens*; van *klont*: *klonten*; van *klonter*: *klonters*; van *gebaar* (o): *gebaren*; van *gebaarde* (v): *gebaarden*.

l. *Handvol* heeft in 't meerv. *handvullen*. Sommigen schrijven *handenvol*, anderen *handen-vol*. Is 't een zamengesteld woord, dan schrijve men *handvullen* in 't meerv.; zoo niet, dan *handen vol*. Hetzelfde geldt omtrent *armvol* en *mondvol*.

m. Het onzijdige *vingerbreed* heeft geen meervoud; evenmin als *handbreed*, *duimbreed*, *haarbreed*, *stroobreed* en dergelijke samenstellingen, die gewoonlijk in oneigenlijken zin gebezigd worden, en waarin aan *breed* de beteekenis van *breedte* gehecht wordt (1).

1) VAN DER PALM schrijft in zijne vertaling van den 39en psalm, het 6e vers: *Zie, een handbreed hebt Gij mijne dagen gesteld*. In *De Oude Boer aan zijn Zoon* schrijft TOLLENS:

Wees braaf, mijn zoon, in lief en leed,
Wees eerlijk tot aan 't graf,
En wijk geen enkele vingerbreed
Van Gods geboden af.

Hier is *vingerbreed*, ongetwijfeld door de gedachte aan *vingerbreedte*, v. gebruikt. Gewoonlijk komt het woord, evenals de gelijksoortige samenstellingen met *breed*, zóó voor, dat het geslacht niet duidelijk blijkt. Zoo schrijft W. H. WARNSINCK in zijne vertaling van hetzelfde Hoogduitsche stukje van HÖLTY:

Blijf trouw en braaf in lief en leed,
Mijn zoon, tot aan uw graf!
Wijk nimmer, zelfs geen vingerbreed,
Van Gods geboden af.

In 't volgende vers treffen wij *haarbreed* aan:

't Ergloos knaapje lacht hem tegen,
Daar hij aanlegt met de schicht;
Slechts een haarbreed, God van zegen,
Of hij moordt het lieve wicht.

W. BILDERDIJK. *Willem Tell*.

Duimbreed vinden we in TOLLENS' *De Enkhuizer Schepen*:

Het pakkend ijs beklimt den steven,
En wil geen duimbreed doortocht geven.

n. *Klaver* heeft als *plantnaam* (stofnaam) geen meervoud, als figuur op een kaartenblad (*klaveren*) geen enkelvoud, evenmin als *ruiden*, *schoppen* en *karten*.

o. Het meerv. van *tangens* (raaklijn) is *tangenten*, van *secans* (snijlijn), *secanten*.

16. Sommige woorden hebben tweeërlei meervoud met verschillende beteekenis. Hiertoe behooren: *hemels* en *hemelen*; *beginsels* en *beginselen*; *Heidans* en *Heidenen*; *knechts* en *knechten*; *letters* en *letteren*; *mans* en *mannen*; *middels* en *middelen*; *tafels* en *tafelen*; *vaders* en *vadoren*; *wapens* en *wapenen*; *wortels* en *wortelen*; *bals* en *ballen*; *cents* en *centen*; *stuks* en *stukken*; *getallen* en *getalen*; *beenen* en *beenderen*; *kleeden* en *kleedoren*; *volkan* en *volkeren*; *spellen* en *spelen*; *teekens* en *teekenen*; *ketens* en *ketenen*; *bladen* en *bladeren*; *spanen* en *spaanders*; *nachtwachts* en *nachtwachten*; *raden* en *radors*; *redens* en *redenen*; *plans* en *plannen*; *studies* en *studiën*; *waters* en *wateren*.

Het meervoud van *slot* is in alle beteekenissen *sloten*. In de bet. van *einde* (het slot van een boek b. v.) heeft het geen meervoud. In het algemeen is het meervoud op *en* deftiger, dat op *s* meer alledaagsch.

Vele vreemde woorden op *ie* nemen onverschillig beide uitgangen aan: *provincies*, *provinciën*; *conscienties*, *conscientiën*; *moties*, *motiën*; *porties*, *partiën* enz. Soms bestaat er verschil in beteekenis: *studies* en *studiën*.

Persoonsnamen op *or* nemen òf eene *s* aan, waarbij de *o* min of meer toonloos wordt, òf *en*, waarbij de *o* in een helderen klinker overgaat: *professors*, *professoren*; *procurators*, *procuratoren*; *doctoren*; *quaestoren* enz.

De woorden, die den dubbelen meervoudsvorm *ers* of *eren* aannemen, zijn: *blad*, *rad*, *goed*, *gemoed*, *lam*, *lied*, *gelid*,

---

De Hoogleeraar BRILL schrijft ergens *elke voetbreed gronds*. Wij zouden aan alle samenstellingen met *breed* het *o*. geslacht toekennen, gelijk dit aan *vingerbreed* gegeven wordt in de *Woordenlijst* van de heeren DE VRIES en TE WINKEL.

kaif, kind, kleed, been, hoen, spaan, rund, volk, ei en loof. 1)

17. Er is onderscheid tusschen: *drie mud erwten* en *drie mudden erwten* 2); *acht pond koffie* en *acht ponden koffie*; *honderd gulden* en *honderd guldens*; *tien el lint* en *tien ellen lint*; *twee derde* en *twee derden*; *vijf achtste* en *vijf achtsten*.

18. Vroeger bestond er tusschen het enkel- en meervoud van sommige woorden weinig of in 't geheel geen onderscheid 3). Zoo zegt men dan nu nog *slaag krijgen* voor *slage* (s) *krijgen*, en even zoo: *onder de voet werpen*; *op de been brengen*; *bij de werk zijn*; — *drie jaar oud* of *drie jaren oud*; *zes uur ver* of *zes uren ver*; *drie duim lang* of *drie duimen lang*; *vier maand oud* of *vier maanden oud*; *acht pond zwaar* of *acht ponden zwaar*; *zes gulden waard* of *zes guldens waard*; *zooveel aam wijn*; *hoeveel pond tabak*, enz.

Gaat nòch een grondgetal, nòch een der woorden *zooveel* en *hoeveel* vooraf, dan mag het teeken des meervonds niet ontbreken.

Daarom is de volgende versregel niet onberispelijk:

Mijn roeden groeiden aan tot morgen.

Er is onderscheid tusschen *twee paar wandelaars* en *twee paren wandelaars* enz.

19. Sommige woorden worden alleen in het meerv. gebruikt. Daartoe behooren onder anderen: *ouders, voorouders, gebroeders, gezusters, seden, kosten, onkosten, Pyreneën, Alpen, hersenen, verzenen* (hielen), *lieden, zemelen, metten* enz.

1) In de spreektaal hoort men *venters, linters, dingers, steenders* als het meervoud van *vent, lint, ding, steen*, en *jongers* als het meerv. van *jongen*. *Jongeren* bet. ook *leerlingen*, als: *de jongeren van Jezus*.

2) Eene *samenstellende eenheid* is die, welke dient om met andere eenheden eene *verzamelde eenheid* te vormen. Zoo is *drie mud erwten*, als die op een hoop liggen, eene *verzamelde eenheid*, en zijn ze afgemeten in drie zakken, elk van een mud, dan zijn de mudden *samenstellende eenheden*. Er is dus onderscheid in *vorm*, niet in *hoeveelheid*, tusschen *drie mud erwten* en *drie mudden erwten*, evenals tusschen *honderd gulden*, onverschillig in welke munt, en *honderd guldens*, dat is *honderd muntstukken*, elk van een gulden; enz.

3) Zie de verbuiging van *man* en *woord* in het Middelnederlandsch, bij n°. 28.

Ouders wordt in de spreektaal vaak in 't enkelvoud gebruikt. Zoo zegt men o. a. spreekwoordelijk:

Al is een ouder nog zoo arm,
Toch dekt hij warm.

De spreekwijzen *van ouder tot ouder* en *van ouder tot kind* komen bij de beste schrijvers voor 1). TOLLENS schrijft:

Wat baat het u, verlaten weezen!
Geen ouder, die uw wenschen hoort.

en, van KENAU HASSELAAR sprekende:

Zoo ver ontaardde 't nakroost niet,
Of 't kent zijns ouders beeld.

C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA schrijft in zijn treffend *Sjoord en Aukje*:

Geen ouder, die hun lijden weet,
Treedt immer in die kerk,
Of wijst, gedachtig aan hun leed,
Zijn kroost han beider zerk.

Kosten (uitgaven) komt alleen in de uitdrukking *ten koste* (veel aan iets ten koste leggen, ten koste van zijn leven) in het enk. voor. Ook *onkosten* wordt in de spreektaal in 't enkelvoud gebruikt: 't *Is den onkost niet waard*.

Nevens *lieden* had men vroeger ook *luiden*, dat nu gewoonlijk tot *lui* verkort wordt: *steelui*, *burgerlui*, *jongelui* enz. *Zede* komt tegenwoordig hoogst zelden in 't enkelvoud voor: *Dat is hier 's lands zede* (gebruik, gewoonte).

Waar men vroeger las: *Die met mij het brood 'at, heeft tegen mij zijn verzen opgegeven* (JOH. XIII: 18), leest men nu algemeen *verzenen* voor het enkelvoudige *verzen*. Het meerv. komt op verscheidene plaatsen in de H. S. voor.

Iemand *de metten lezen* beteekent iemand *berispen*; *korte metten*

1) Onder anderen in HILDEBRANDS *Camera Obscura*, VAN KOETSVELDS *Fantasia en Waarheid*, LULOF'S *Gronden der Ned. Woordafleidkunde*.

— *met iets maken* beteekent *weinig omslag met iets maken*. Niet zelden hoort men in deze uitdrukkingen, verkeerdelijk, *wetten* voor het minder bekende *metten*.

20. De zelfstandige naamwoorden hebben drieërlei geslacht. Ze kunnen van het *mannelijk*, of van het *vrouwelijk*, of van het *onzijdig* geslacht zijn.

21. Tot het mannelijk geslacht behooren:

1°. De namen van mannelijke personen, en die van denkbeeldige mannelijke wezens; als: *Willem, man, staatsman, koning, smid, leeraar; afgod, engel, duivel* enz.

Leeraar heeft twee beteekenissen. De gewone is die van *onderwijzer*: iemand, die anderen leert, onderwijst; de tweede komt voor in het spreekwoordelijke: *Leeraars zijn geen kunstenaars*, d. i. leerlingen, aanvangers, beginners hebben 't nog niet ver in de kunst gebracht.

2°. De namen van mannelijke dieren, wanneer het wijfje een bijzonderen naam draagt, als: *weer* of *ram, stier, hengst, haan, bok, reebok, beer, waard, woord* of *woerd* 1), *rekel, rammelaar, hommer* of *hemmerd* (mannetjesvisch), *milter* 2), *kater, doffer, gent* of *ganzerik, leeuw* of *liebaard, beer, wolf, kameel* of *kemel*.

3°. De namen van boomen, als: *beuk, eik, berk, olm, mirt, hulst, hazelaar, rozelaar, egelantier* (wilde rozelaar), *laurier*.

Vrouwelijk zijn: *spar, linde, tamarisk* en *tamarinde*.

4°. De namen der maanden en jaargetijden: *Maart roert zijn staart; April doet wat hij wil.*

April heeft ook zijn winterlagen

En geeft nog wel een witten hoed.

J. DE DECKER.

1) In sommige streken *vertel*.

2) In sommige streken *melker* (mannetjesvisch).

*Een appel in den Mei
Is zoo goed als een ei.*

Mei wordt ook wel v. gebruikt; het m. geslacht verdient de voorkeur. Een van TOLLBNS' gedichten heeft tot opschrift: *In de Mei. Lente* is vrouwelijk.

5°. De namen van bergen, als: *de Etna, de Hekla, de Karmel, de Sion* enz.

6°. De namen van munten, als: *cent, stuiver, penning, schelling, gulden, rijksdaalder*, (Spaansche) *mat* enz.

Vrouwelijk zijn *guinje* en *pistool*. Als wapentuig is *pistool* tevens onzijdig. Verder is *mijt* 1) v. en *oort* o.

7°. De namen van werktuigen, die op *er* eindigen, als: *blaker, gieter, snuiter, stamper, boender; aker, hamer, moker* enz.

De meeste dezer woorden zijn gevormd van den wortel eens werkwoords.

Verreweg de meeste woorden op *er* zijn mannelijk. Vrouwelijk zijn:

*Ader, bagger, blaar of bladder,
kaper, keper, klater, ladder,
kwelder, lommer, loover, lever,
schilfer, veder, luier, zeever,
letter, kluister, kamer,
vesper, pleister, paander.*

8°. De namen van levenlooze voorwerpen, die op *aar* eindigen, als: *lessenaar, evenaar, rammelaar, kandelaar, bakelaar* (schild), *boezelaar, wassenaar* (wassende maan).

9°. Alle woorden, welke op *erd* eindigen, als: *mosterd*,

1) Eene *mijt*, oudtijds de kleinste koperen munt, had bijna de waarde van het tiende deel van een Ned. cent. Een *oort* was het vierde gedeelte van een stuiver, of twee duiten. *Oort* beteekende in het algemeen het vierde gedeelte van eene maat of munt. Een *oortgulden* was een *kwartgulden*; enz.

baaierd (chaos), *bleekerd* (bleekroode wijn), *opperd* (veilige ligplaats voor schepen), *blafferd* (zeker register), *hopperd* (het bier in den hopketel), *lommerd*, *lomberd* of *lombard* (bank van leening) 1).

10°. De woorden, welke op *aard* eindigen, als: *mostaard*, *mutsaard* (takkebos) 2), *beiaard* (klokkenspel), *ponjaard*, *de Banjaard* (eene zandbank); *standaard* of *standerd*, *tabbaard* of *tabberd* enz.

11°. De namen van dieren en vruchten, welke op *ing* of *ling* eindigen, als: *bonzing* of *bunzing*, *taling* (eene soort van kleinen eendvogel), *groentling* (groene vink), *gieteling* (eene meerle), *takkeling* (een jonge vogel), *haring*, *wijling* (witte schelvisch), *paling*, *bokking*, *spering*, *stekeling* of *grondeling* (grondel); *pippeling*, *kruijing*, *guldeling*, *schtjveling* (alle vier appelsoorten), *spadeling* (late vrucht).

12°. De namen van edele of bijzondere stenen, als: *agaat*, *saffier*, *robijn*, *topaas*, *smaragd*, *karbonkel*, *turkoois*, *diamant*, *granaat*; *kei*, *keizel* enz.

13°. De namen van werktuigen, of middelen om de werking te verrichten, welke op *el* eindigen, mits ze van werkwoorden gevormd zijn, als: *beitel*, *klepel*, *sleutel*, *lepel*, *vleugel*, *stekel*, *teugel*, *hevel*, *beugel*, *griffel*, *drevel*, *prikkel*, *gordel*, *hangel*, *hengel*, *slegel* of *slagel*, *strijkel* enz.

Vrouwelijk zijn *schoffel*, *sikkel*.

14°. De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el*, die van *mann.* woorden gevormd zijn, als: *eikel* (van *eik*), *beukel*

1) De kooplieden, die het eerst deze banken oprichtten in Europa, waren Lombarden; vandaar haar naam, nu bijna algemeen tot *lommerd* verbasterd.

2) In: *Het riekt naar den mutsaard*. 't Woord komt nog voor in *mutserdpaard*, zeker werktuig, waarvan men zich bedient bij het maken van mutserds.

(van *beuk*), *hoepel* (van *hoep*), *kneukel* of *knokkel* (van *knok*), *knobbel* (van *knop*), *druppel* of *droppel* (van *drup* of *drop*), *stengel* (van *stang*), *keizel* (van *kei*) enz.

15°. De woorden, welke op *em*, *lm* en *rm* eindigen, als: *adem*, *asem*, *brasem*, *wasem*, *alsem*, *balsem*, *bezem*, *boezem*, *deesem*, *droesem*, *arm*, *darm*, *helm*, *halm*, *psalm*, *molsem* of *molm* enz.

Helm is als *grassoort* vrouwelijk.

Scher is mann. in de beteekenis van *bescherming*, onz. als *mid-*
del of *werkluig ter bescherming*: *vuurscher*, *tooneelscher*, *re-*
genscherm (paraplu) enz.

Palm is in de bet. van *palmboom* en *palmtak* mann.; in die van *handpalm*, *tiende deel eener Ned. el* en *tuinpalm* vrouw.

Alarm is onzijdig.

16°. De woorden, die op *dom* eindigen en een staat of
toestand beduiden, als: *adeldom* (d. i. *edeldom*), *rijkdom*,
wisd, *vrijdom*, *ouderdom*, *weedom* enz.

Beteekent *eigendom* het voorwerp, dat iemand eigen is, eene be-
zitting, dan is het onzijdig; beteekent het *eigendomsrecht*, dan is
het mannelijk: *Dit huis is het eigendom van mijn vader; Deze ad-*
vocaat heeft eene uitmuntende verhandeling geschreeven over den
eigendom; Er bestaat twist over den eigendom van dat eigendom.

17°. De namen der viervoetige dieren, welke voor het
mannetje en wijfje beiden gelden, als: *aap*, *haas*, *das*,
olifant, *panter*, *los* of *lynx* enz.

Vrouwelijk zijn: *kat* en *muis*, *rat* of *rot*, *hagedis*, *wezel* en *marmot*.
Als jagersterm is *haas* onzijdig. Ook *fret* heeft dit geslacht.

18°. De diernamen op *ijn*, *eel* en *oen*, als: *tonijn*, *her-*
melij; *makreel*, *barbeel* (baardvisch); *kalkoen*, *kapoen*, *schor-*
pioen, *griffoen* of *griffoen* enz.

Sardijn is v., *konijn* en *fluwijn* zijn o.

19°. De diernamen op *er* en *aar*, *erd* en *aard*, als:
vlinder, *kever*, *kikker*, *salamander*, *hamster* (zeker *knaag-*

dier), *putter*, *eiber* (ooievaar, oodebaar, eidebaar), *karper*, *hummer* (eene groote zeekreeft), *dogger* (kabeljauw) 1), *vijfwouter* (uiltje, witje), *sater* (zckere dagvlinder), *otter*, *ever* (wild zwijn), *bever*, *marter*, *scholver*, *scholverd* of *schollevaar* (waterraaf), *adelaar*, *koddenaar* (kneu), *lepelaar*, *buizerd* (muizenvalk), *kropperd* (kropduif), *luiaard*, *luipaard* enz.

Vrouwelijk zijn: *adder*, *nater* (aspisslang), *oester*, *lijster*, *kneuter* (kneu), *okster* en *kalander* (korenworm).

20°. De diernamen op *el*, als: *echel* (bloedzuiger), *grondel*, *krekkel*, *hommel*, *sabel*, *kwakkel*, *kwartel* of *wachtel*, *pimpel* (pimpelmees), *egel*, *kreukel* (aliekruik), *kameelpardel*, *buffel*, *poedel*, *rekel*, *hamel* enz.

Vrouwelijk zijn: *mossel*, *horzel* en *merel* of *meerle*.
Tortel is gemeenslachtig.

21°. De éénlettergrepige zelfstandige naamw., die eene handeling of toestand beteekenen, die zich uitwendig vertoont, als: *sprong*, *slaap*, *drank*, *schijn*, *stand*, *rit*, *gang*, *klank*, *stoot*, *lach*, *houw*, *slag*, *loop*, *zang*; *droom*, *kus*, *schroom*, *spot* enz.

22°. De namen van vaartuigen, welke op *er* eindigen, als: *tweedekker*, *driedekker*, *driemaster*, *kaper*, *kotter*, *schooner* of *schoener*, *boeier*, *brander*, *bijlander* of *damlooper*; *lichter*, *logger*, *uitlegger*, *ever*, *hoeker*, *eiker*, *oostindievaarder*, *groenlandsvaarder*, *guineesvaarder* enz.

23°. De namen van vruchten, welke op *oen* eindigen, als: *citroen*, *limoen*, *meloen*, *pompoen* enz.

24°. De namen der roofvogels, als: *valk*, *havik*, *sperwer*, *wouw* of *kiekendief*, *buizerd*, *arend*, *secretaris*, *gier*, *kondor*, *uil*.

1) Aan dit woord heeft de Doggersbank haar naam te danken.

25°. De namen der stelloopers en struisvogels, als *trap*, *reiger*, *ooievaar*, *adjutant*, *maraboe*, *wilster* (goudpluvier), *kievit*, *tureluur*, *kemphaan*, *scholtekster*; *dodaars* of *dront*, *kasuaris* en *struis*.

Vrouwelijk zijn: *snip*, *pluvier* en *kraan*.

26°. De namen der vischachtige zoogdieren, als: *walvisch*, *noordkaper*, *narwal* (zeeëenhoorn), *dolfijn*, *grindwal* (witkop-pige dolfijn), *potvisch* of *kazelot*, *bruinvisch*, *lamentijn*; *rob* of *zeehond*, *walros* of *walrus* 1).

27°. De namen van lichaamsdeelen van menschen en dieren, welke op *el* eindigen, als: *knevel*, *kevel* (het tandelooze tandvleesch) 2), *knobbel*, *kneukel*, *angel*, *enkel*, *schinkel*, *schenkel*, *nagel*, *navel*, *snavel*, *snater*, *oksel*, *tepel*, *gorgel*, *schedel*, *vleugel* en *wraddel* (kossem of halskwab van een os).

28°. Vele uitheemsche woorden op *aan*, *ant*, *and*, *ont* en *coop*, als: *trepaan* (schedelboor), *meridiaan*, *orkaan*, *oceaan*, *leguaan* (kambagedis), *ortolaan* (tuinmeerle), *pelikaan*, *kawaan* (eene soort van schildpad), *foliant*, *tulband*, *karkant* (juweelen halsketen), *horizont* of *horizon*, *microscop*, *telescoop*, *kaleidoscoop*, *stethoscoop* enz.

Vrouwelijk zijn: *karavaan*, *sopraan*, *saffraan*, *valeriaan*, *afrikaan*, *konzonant* (medeklinker), *pruimedant*, *proviand*, *sextant*, *octant*.

Onzijdig zijn: *mediaan* (als verkorting van *mediaanpapier*), *orleaan* (eene geelachtig roode verfstof), *orgaan*, *timpaan* (boekdruckerswoord), *restant*, *quadrant*. *Ledekant* of *ledikant* is v. en o. beide. *Horoscoop* is o.; 't wordt echter ook m. gebruikt. TOLLENS schrijft ergens:

Trekkers van den horoscoop.

1) De genoemde dieren behooren tot de orde der walvissen, behalve de twee laatste, welke tot de groep der vinpootige verschuerende behooren. Walros is eene verkorting van walvischroos. Kazelot is eene verbastering van het Fransche *cachelot*.

2) In sommige streken *bribbel*, m.

22. Tot het vrouwelijk geslacht behooren:

1°. De namen van vrouwelijke personen en van denkbeeldige vrouwelijke wezens, als: *Sophia, vrouw, koningin, zondares, naaister, barones, abdis, godin, godes, zangster, zangeres, engelín, dievegge, kijvegge, kamenier, staaldame, baker* enz.

Eene *godin* is eigenlijk de vrouw van een god, en eene *godes*, eene vrouw met den rang van een god, eene vrouwelijke godheid. Deze onderscheiding wordt niet streng in acht genomen. Men schrijft zoowel *de negen zanggodinnen* als *de negen zanggodessen*.

Eene *zangeres* is eene vrouw, die de zangkunst verstaat en beoefent: *De zangers en zangeressen der opera*.

JENNY LIND, *de Zweedsche Nachtegaal*, is eene beroemde zangeres.

Eene *zangster* is eene vrouw, die de dichtkunst verstaat en beoefent. Ook beteekent *zangster* den persoon of het gevoel, dat iemand tot dichten aanspoort, en 't is dan hetzelfde als *zangnims, zangheldin, zanggodin, Muze*.

In TOLLENS' *Laatste Gedichten* draagt een daarvan *Aan mijne Zangster* en een ander *Mijne Muze* ten opschrift. In zijn meesterstuk *Nova-Zembla* zingt hij:

Zet, Zangster! zet dien tocht op de aangeslagen saaren;
 Volg Neerlands wimpel na langs de ongemeten baren;
 Bezing het waagstuk, maal den uitslag, roer en streel,
 En vall' u 't loon der kunst, een enkele traan, ten deel.

2°. De namen van vrouwelijke dieren, wanneer het mannetje een bijzonderen naam draagt, als: *ooi, koe, merrie, kip of hen, geit, hinde, zeug, eend, teef, voedster, kuiter, kat, duif, gans, leeuwin, beerin, wolvin, kameelin of kemelin*.

(Zie n°. 21, 2°).

3°. De letters van het *abc* en de cijfers: *Dat is zoo rond als eene 0; Hij zette eene Arabische drie en eene Romeinsche vijf*.

4°. De namen van vaartuigen, welke niet op er ein-

digen, als: *aak, bark, boot, buis, jol, pink, schuit, sehouw, tjalk, brik, galjoot, driemast, jonk, prauw, hengst, kof, kog, smak, sloep* enz.

Onzijdig zijn: *fregat, galjoen* en *jacht*.

5°. De eigennamen der schepen: *Bij den tocht naar Chatham veroverde men o. a. (22 Juni 1667) de Royal Charles. WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE deed zijne rampspoedige reis met de Nieuw-Hoorn in 1619. De kapitein-luitenant EGG ontdekte (14 Juli 1825) met de Pollux het Nederlandsch Eiland.*

6°. De namen der noten en intervallen in de muziek: *Eene groote tert, Eene kleine sext, Eene fa-kruis.*

7°. De namen der granen, peul- en boomvruchten, als: *tarwe, weit, spelt, emer (tweekorrelige tarwe), rogge, gerst, evene (zandhaver), oot (wilde haver), gierst, rijst; boon, erwt, keker (eene soort van grauwe erwt), linze, wikke, klaver; noot, peer, kwee, pruim, vijg, amandel, dadel, kers, kriek, morel, perzik, abrikoos, olijf, mispel, druif, rozijn of razijn, krent, kalvijn, renet, rabauw, kastanje* enz.

Eikel of *aker* en *appel* zijn m., gelijk ook de appelnamen op *ling* en de boomvruchtnamen op *oen*. Zie n°. 21, 11° en 23°.

8°. Plantnamen, welke op *ik* eindigen, als: *bolderik of bolderd, dolik, dravik, draverik, ganzerik, hederik, herik of herk, wederik, murik* of *muur*.

Mierik is m., als verkorting van *mierikwortel*.

9°. De vreemde namen van muziekinstrumenten, als: *gitaar, bazuin, viool, vedel* of *veel, klarinet, harmonica, cimbaal* of *cimbel, rinkelbel, rinkelbom, hobo, piano*.

Triangel is m., zoowel als het verouderde *moezel* (doedelzak); *orgel, bekken, klavier, serpent* en *spinet* (zeker snaarspeeltuig) zijn o.

10°. De woorden, welke op *heid* of *teit* eindigen, als:

waarheid, gezindheid, kindsheid, kindschheid, sociëteit, rariteit, majesteit, quantiteit, qualiteit, securiteit, soliditeit enz.

Kindsheid beteekent *kinderleeftijd*; *kindschheid*, den toestand van oude lieden, die aan verzwakking van geestvermogens lijden. Sommigen geven in beide beteekenissen aan *kindschheid* de voorkeur.

11°. De woorden, welke op *nis* eindigen, als: *gevangenis, geheugenis* of *heugenis, droefenis, beeltenis, verbintenis, muizenis* 1) (*gepeins, mijmering*), *ontstentenis* (afwezigheid, gemis, mangel) enz.

Vonnis, zooveel beteekenende als *gevonnis*, is onzijdig, zoowel als *vullis*, eene verbastering van het v. *vuilnis*.

Getuigenis wordt alleen in deftigen stijl soms vrouw. gebruikt. In het dagelijksch leven is 't immer onzijdig.

„De getuigenis des Heeren is gewis, den slechten 2) wijsheid gevende.” Psalm 19, vs. 8b. In den berijmden psalm is 't woord echter onzijdig gebruikt:

't Is Gods getuigenis,
Dat eeuwig zeker is
En slechten wijsheid leert.

Zoo ook Ps. 119, v. 84.

Gewoonlijk stelt men, dat *getuigenis* v. is in den zin van *de daad van getuigen, het afleggen van eene verklaring door een getuige*, en o. in de beteekenis van *het getuigde, de afgelegde verklaring*: Ik vorderde van hem de getuigenis, d. i. dat hij getuigen zoude, dat ik onschuldig was. Zij zochten valsche getuigenis tegen Hem, opdat zij Hem dooden mochten. Het getuigenis kwam

1) Dit woord komt af van het verouderde werkwoord *muizen*, verwant aan het Engelsche *to muse*, peinzen, mijmeren. 't Komt voor in: *Muizenissen in het hoofd hebben* en luidt dan gewoonlijk *muizennesten*. Hoogst zelden komt het woord in 't enkelvoud voor. Wij troffen het aan in M. P. ROSMADES' novelle *De Huisvriend*: „Wat babbelde die Reindert daar?” sprak de winkelier een weinig ontstemd; doch hij schudde die muizenis uit het hoofd.

2) *Slechten* beteekent hier *eenvoudigen*.

niet met de waarheid overeen. Ook is er in uwe wet geschreven, dat het getuigenis van twee menschen waarachtig is.

12°. De woorden, welke op *ing* eindigen, mits ze van werkwoorden afgeleid zijn, als: *woning, belooning, verzoe- ning, voldoening, nering, hanteering* enz.

13°. De woorden, welke op *be* of *de* eindigen, als: *ebbe, tobbe, ribbe, schubbe; reede, schande, schade, woede, genade, offerande* enz.

Einde, gilde, getijde (jaargetijde) en *webbe* zijn onzijdig, *vrede* is mannelijk.

Bovenstaande woorden blijven, ook na de afwerping van de laatste letter of lettergreep, vrouwelijk: *eb, tob, rib, schub, ree, schand, scha, wond, gena, offerand* enz.

14°. Alle woorden, welke op *te* eindigen, als: *diepte, laagte, oudte, gedaante, gestalte, gedachte, menigte, gezindte* enz.

De verzamelwoorden met het voorvoegsel *ge* zijn onzijdig: *gebergte, gedierte, gevogelte, gebocmte, geraamte* enz.

15°. De woorden, welke op *ij* of *ei, u* of *uw* eindigen, als: *rij, brij, bakkerij, komenij* 1), *malvezij, lei, spreij, knie, derrie, genie, lelie, zenuw, schaduw, zwaluw*.

Rei (koor) is m.: *De dansrei ging den sangrei voor*. *Mei* is m. als maandnaam, en in de beteekenis van *meitak*, groenen tak.

Concilie en *evangelie* zijn onz.; alsmede *genie*, in de beteekenis van *vernust, een vernuftig mensch*.

Schilderij wordt ook onzijdig gebruikt.

16°. De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el*, die van vrouwelijke woorden gevormd zijn, als: *greppel* (van *greb*), *kruimel* (van *kruim*), *mazel* (van *maas*), *pukkel* en *peukel*

1) *Komenij* (kruidenierswinkel) is ontstaan uit *koopmannij*. 't Komt voor in de samenstelling *komenijwinkel*.

(van *pok*), *trommel* (van *trom*), *sprankel* en *sprengel* (van *sprank*), *stippel* (van *stip*), *mazel* (van het verouderde *maas*: vlek, teeken).

17°. De woorden, welke op *iek* en *age* eindigen, als: *republiek*, *muziek*, *kroniek*, *fabriek*, *pakkage*, *lekkage*, *bagage*, *kijvage* enz.

Onzijdig zijn: *koliek*, *fenegriek* (bokshoren: zekere plant), *bosschage*, *dierage* en *personage*.

18°. De woorden, welke op eene toonlooze *e* eindigen, of vroeger daarop eindigden, als: *vrees*, *baat*, *reis*, *rust*, *smart*, *hoop*, *hulp*, *eer*, *zorg*, *maat*, *taal*, *spraak*, *heyl*, *haag*, *braak*, *keus*, *teug*, *schaal*, *mand*, *schuur*, *mette* 1) enz.

Ure is vrouwelijk, *uur* is onzijdig. Het eerste komt vooral voor in deftigen stijl: *Van dien dag en die ure weet niemand*.

19°. De woorden, welke op *schap* eindigen, ingeval ze eene gesteldheid, of eene verzameling van personen of zaken te kennen geven, als: *blijdschap*, *vriendschap*, *beterschap*, *gramschap*, *dronkenschap*, *eigenschap*, *ridderschap*, *priesterschap*, *manschap* (bemanning), *nalatenschap*, *koopmanschap*, *komenschap* enz.

Onz. zijn *gezelschap*, *genootschap*, *gereedschap*.

Manschappen, dat alleen in het meerv. gebruikt wordt, vooral in de bet. van *krijgslieden*, als: *de manschappen van de wacht*, is v. Ook is *manschap* v. in de bet. van *trouw*: *Hij deed zijn leenheer hulde en manschap*.

Die, welke eene *verzameling van personen* te kennen geven, zijn onzijdig, wanneer zij de *betrekking* of den *staat* van die personen aanduiden. Zoo verschillen *de* *ridderschap* en *het* *ridderschap*, *de*

1) *Mette*, het enkelvoud van *matten*, komt hoogst zelden voor (Zie n°. 19)

Zoodra het uur der mette sloeg
En 't waslicht op de kronen scheen,
Was in de kerk, des ochtends vroeg,
Het gansch konvent getrouw bijeen.

H. TOLLENS. *Het Klooster te Rijnsbur...*

burgerschap en *het* burgerschap, *de* buurschap en *het* buurschap, *de* maagschap en *het* maagschap enz. *Verwantschap* en *bloedoerwantschap* zijn tegenwoordig in beide beteekenissen vrouwelijk.

20°. De stofnamen op *ing* en *ling*, als: *zuring*, *schoerling*, *winterling* (pijpkruid), *kammeling* (korte uitgekamde wol), *kibbeling* (afval van zoutevisch), *ruiting* (geklonterde melk), *stuivaling* (bevoren turf) enz.

Honig of *honing* is m. en *messing* is, als de naam van een metaal, o.

21°. De namen van heesters, bloemgewassen, kleinere planten en vruchten, als: *hop*, *braam*, *munte* of *mint*, *madelief* of *weidebloem*, *tulp*, *roos*, *narcis*, *hyacint*, *vlier*, *anjelier*, *violier*, *pioen*, *wouw*, *komkommer*, *aar*, *kroot*, *peen*, *raap*, *radijs*, *ui* enz.

22°. De woorden, welke van den wortel eens werkwoords gevormd zijn, met achtervoeging van *st*, als: *kunst*, *gunst*, *vangst*, *winst*, *komst*, *borst*, *worst*, *rust*, *verlangst*, *woonst* (woning) enz.

Diens is mannelijk. *Ontvang* is m., *ontvangst*, v.; *vond* is m., *vondst*, v.

Behoort de *st* tot den wortel van het werkwoord, dan is het woord dat er op eindigt, mannelijk, als: *dorst*, *kost*, *lust*, *oogst*, *tast*, *troost*, *twist*.

23°. De woorden, welke op *ts* of *ds* eindigen, als: *knots*, *bots*, *rots*, *schots*, *toorts*, *koorts*, *spits*, *sprits*, *splits*, *brits*, *trits*, *plaats*, *kaats*, *schaats*, *taats*, *bluts*, *kluts*, *muts*, *puts*, *guts* (steckbeitel), *scherts*, *terts*, *schiets*, *kwets* (zekere blauwe pruim), *klets*, *kartets*, *spiets* of *spies*, *loods*, *karwats*, *fratsen*, 1) *karmoets*, *koets*, *poets* of *pots* enz.

Mannelijk zijn: *flits*, *trots*, *kreits* en *toets*.

Spits is onzijdig in de uitdrukking: *Het spits afbijten*.

Erts is onzijdig als metaalnaam. Oek *kwarts* (n°. 23, 4°).

Sits is onzijdig als stofnaam.

Leis (koppelsnoer) is v., als ontstaan uit *leids*.

1) Dit woord komt alleen in het meervoud voor.

24°. De vreemde woorden met de uitgangen *ot*, *wit*, *el* of *theek*, als: *kalot*, *kapot*, *karot*, *marot*, *bergamot*, *affuit*, *kajuit*, *beschuit*, *citadel*, *kapel*, *tabel*, *schabel*, *spatel*, *morel*, *forel*, *muskadel*, *pimpernel*, *prumel* of *prunel*, *kornel* (fijne zemelen), *apotheek*, *bibliotheek*, *hypotheek*, *pinakothek*, *glyptothek* enz.

Onz. zijn *schavot*, *cachot*, *model*, *flanet*, en *beschuit* als stofnaam: *Dat beschuit is lekker! Geef mij er nog eene van.*

23. Tot het onzijdige geslacht behooren:

1°. De namen van werelddeelen, landen en plaatsen, als: *het waterrijke Europa*, *het bergachtige Zwitserland*, *het trotsche Venetië* enz.

De Betuwe, *de Veluwe*, *de Palts*, *de Levant*, *de Oost*, *de West* en *de Krim* zijn vrouwelijk.

Den Helder, *den Bosch*, *de Haag*, *de Willemstad*, *de Lemmer*, *de Klundert* en meer soortgelijke plaatsnamen zijn slechts schijnbaar m. of v. Men zegt: *Het fraaie den Haag*, *Het welvarende den Helder*. Gaat een voorzetsel 't lidwoord *het* vooraf, dan valt dit niet zelden weg: *In het welvarende den Haag* of *In den welvarenden Helder*.

2°. De namen van dieren, die de geheele soort aanduiden en waarvan beide het mannetje en wijfje afzonderlijke namen hebben, als: *schaap*, *rund*, *paard* of *ros*, *hoen*, *hert*, *varken* of *zwijn*, *konijn*.

Hond is m.

3°. De namen van jongen van dieren, als: *lam*, *kalf*, *veulen*, *kieken* of *kuiken*, *lamprei* (jong konijn) enz.

Ook de woorden *jong*, *kind* en *wicht* kunnen onder dezen regel gebracht worden.

Big is v. In sommige streken luidt dit *viggen* en is dan o.

Hokkeling (een éénjarig kalf) en *pink* (een jong rund) zijn gemeenslachtig.

4°. De namen van stoffen, waaruit voorwerpen vervaardigd worden, als: *goud*, *zilver*, *koper*, *ijzer*, *pinsbek* of

spinsbek en de overige metalen; *diamant*, *agaal*, *koraal* enz.; *lei*, *ardui*, *albast*, *marmar*, *barnsteen*, *gips*, *pleister*, *krijt*; *bont*, *hermelijn*, *schildpad*, *ivoor*, *balein*, *kurk*, *draad*, *doek*, *linnen*, *lijnwaad*, *moor*, *sajet*, *tijk* enz.

Amber (barnsteen) is m.; v. zijn die namen, welke op eene toonlooze *e* eindigen: *aarde*, *zijde*, *serge* of *sarge* enz., alsmede *baai*, *kant*, *langet*, *watten*, *wol* en *saai*, dat ook o. gebruikt wordt. In sommige streken is *sajet* alleen v.

Men onderscheide wel 't geslacht van het woord *als stofnaam* van dat *als voorwerpsnaam*; b. v.: *Het diamant is duur*; *Hij vond een kostbaren diamant*; *Het kurk is goedkoop*; *Werp dien slechten kurk weg*; *Het zeildoek was versleten*; *Zij sloeg een warmen doek om*; *De dief van het gouden koord werd gestraft met de koord*; *Hij kocht eene snuifdoos van het kostbaarste schildpad, dat ooit eene schildpad geleverd heeft*; *De beddetijk was van dat tijk vervaardigd*; *Het hermelijn komt van den hermelijn en het sabel van den sabel*.

5°. Die verzamelwoorden, welke eene vereeniging van een bepaald getal voorwerpen van dezelfde soort aanduiden, als: *het paar*, *het koppel* 1), *het span*, *het honderd*, *het dozijn*, *het gros* (twaalf dozijn of 144 stuks), *het snees*, *het stijj* (beide een twintigtal), *het schok* (soms een twintig-, gewoonlijk een zestigtal): ROEMER VISSCHER heeft zijne *Zinnepoppen in schokken* (zestigtallen) verdeeld.

In: *Men verkoopt de noten bij het honderd*, *het vijf en twintig* enz., zijn *honderd* en *vijf en twintig* verzamelwoorden; in: *Deze noten kosten 12 cent de honderd* [noten], *de vijf en twintig* [noten], enz., zijn *honderd* en *vijf en twintig* hoofd- of grondgetallen.

Verder de meeste verzamelwoorden, als: *woud*, *bosch*, *foreest*, *hout*, *duin*, *heir*, *leger*, *oost*, *fruit*, *slag* (soort), *stel*, *servies*, *volk*, *want*, *gemeen*, *gepeupel*, *geraad* enz.

Vim, eene hoeveelheid van 104 bossen, is v.: *Het dekstroo wordt bij de vim verkocht*.

1) *Koppel* is m. in de beteekenis van *koppelband* zoowel als in die van *hoop*, *menigte*, *kudde*: *De rundertyphus is uitgebroken onder eenem koppel in de gemeente A.*

Als *voorwerpsnaam* is *duin* v.: *Dat is eene hooge duin.*

Nevens *stel*, waar er van porselein sprake is, hoort men in sommige streken het o. *zet 1*).

Geraad leeft nog in *huisraad*, eene verkorting van *huisgeraad*, d. i. *huisgereedschap*, waarom het dan ook onzijdig is. *Geraad* komt enkele malen voor in het schoone werk *Ons Voorgeslacht* 2) van HOFDIJK.

6°. De verkleinwoorden, als: *mamaatje, Catootje, varkentje, bestje, bloempje, jongetje, oogelij, boekske, kinden* enz.

De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el* zijn m. of v. (Zie n°. 21, 14°. en n°. 22, 16°.).

7°. De woorden op *dom*, mits ze een gebied, eene waardigheid, eene verzameling, eene godsdienstige gezindte of hare leerbegrippen uitdrukken, als: *prinsdom, hertogdom, vorstendom, schependom, heiligdom, priesterdom, pausdom, menschdom, christendom, heidendom, jodendom* enz.

8°. De woorden op *schap*, die een gebied, eene waardigheid of eene betrekking te kennen geven, als: *graafschap, landschap, waterschap, heemraadschap, priesterschap, koningschap, burgemeesterschap, bodeschap, kindschap.*

(Zie n°. 22, 19°.).

Boodschap, v., is gevormd van *bodeschap*.

Nabuúrschap, v., beteekent *den omtrek van samenwonende personen*; *nábuurschap*, o., *de betrekking van nabuur*. *Buurschap*, v., bet. *buurt en omgang met de bureu*; *buurschap*, o., *de betrekking van buur*.

Maatschap, v., beteekent eene *vereeniging*; o., *de betrekking van maat of makker*.

1) Men denke aan het Engelsche *set* in: *a set of China*.

2) Al wat zijn vader heeft behoord, al wat heirgewaad, bezitting in den ruimsten zin, wordt genoemd, is thans het zijne; *geraad* echter, vrouwelijke tooi en sieraad, en andere voorwerpen, die het bijzonder eigendom der moeder hebben uitgemaakt, ook klein vee en pluimgedierte, door hare hand gevoederd, dat alles komt aan de spillezijde, de dochters enz. Deel I, bl. 102. Ook I, bl. 4 en elders.

Men zegt *de graafschap*, wanneer men spreekt van het vroegere graafschap Zutphen.

9°. De woorden met het achtervoegsel *sel*, als: *maaksel*, *schepsel*, *zaagsel*, *deksel*, *schijnsel*, *baksel*, *voedsel*, *overblijfsel*, *beletsel*, *omkleedsel*, *verglaassel*, *belegsel* enz.

Stijfsel is v. In sommige streken luidt het *stijtsel*.

Leidse is ontstaan uit *leidzeel*; o.

10°. De verzamelwoorden, welke met voorgevoegd *ge* op *te* eindigen, als: *gesternte*, *gebeente*, *gebloemte*, *geboefte*, *gedarmte*, *geraamte*, *gevogelte* enz.

11°. De zelfstandige naamwoorden, die door middel van een onscheidbaar voorvoegsel van den stam eens werkwoords gevormd zijn, als: *gebed*, *gedraaf*, *geloop*, *beleg*, *behoud*, *bereik*, *onthaal*, *ontzet*, *ontslag*, *verhoor*, *verzoek*, *verdrag* enz.

12°. De zelfst. naamw., die door samenstelling van den stam eens werkwoords met de onscheidbare bijwoorden *mis*, *onder* of *over* gevormd zijn, als: *misbruik*, *onderwijs*, *overleg* enz.

13°. De bijvoegelijke naamw., voornaamw., bijw., voorzetsels, voegw. en tusschenwerpsels, wanneer ze als zelfst. naamw. gebruikt worden: *Het gevoel voor het ware*, *het goede* en *het schoone* enz.

Ik wil, ik zal, ik moet:

Dat IK verneemt men ieder oogenblik.

In het Heden

Ligt 't Voorleden;

In het Nu,

Wat worden zal.

W. BILDERDIJK.

Maar weet geens menschen klein verstand,

Wat morgen hem is weggelegd —

Eén is er, die den tijd omspant;

Hij schuift den nevel weg, en zegt:

„Ik heb het morgen in mijn hand.”

C. W. VAN DER POT.

Hij heeft geen tehuis. Er is geen waarom, of er is een daarom. Men wikte het voor en het tegen. Ook over Bethsàida en Chorazin sprak JESUS zijn verschrikkelijk wee uit.

14°. De zelfstandig naamwoordelijke vorm (de onbepaalde wijs) der werkwoorden: *Makkers! 't is nu zingens tijd. Zij keven tot vechtens toe. Het schreien stond hem nader dan het lachen. Tot weerziens enz.*

15°. Van de vreemde woorden of woorden met vreemde uitgangen:

a. De meeste woorden op *eel*, als: *bekkeneel, bureel, bordeel, truweel, struweel, houweel, rondeel, tafereel, tooneel, kasteel, kaneel, kardeel, kwarteel, graveel, gareel* (ook *greel*), *juweel, kapiteel, kraakcel, paneel, perceel, penseel, priëel, plateel* (aardewerk), *gatenplateel, kameel* (scheepskameel: werktuig om schepen te lichten) enz.

Mannelijk zijn *kanteel, karbeel, korbeel* en *barbeel*.

In sommige streken gebruikt men *houweel* v.

Karveel is v., als de naam van een vaartuig. Verder zijn v. *kundeel* en *filomeel* (nachtegaal).

b. Die op *ent* en *ment*, als: *ciment, talent, piment, patent, parkement* of *perkement, operment, quotient, testament, parlement, serpent, present, consent, compliment, element, instrument, repetent* enz.

Enige uitzondering: *tangent* (klavierpennetje), is v.; *president, regent, proponent, recensent*, en dergelijke namen van mann. personen op *ent*, zijn natuurlijk m.

c. De meeste op *et*, als: *banket, genet, helmet, kabinet, karpet, klinket, korset, lampet, lancet, musket, pakket, pincet, quartet, quintet, salet, servet, sonnet, palet* (eens schilders), *raket* (kaatstuig), *portret, brevet, signet, cachot, stamet, koket, floret* (zijde), *stilet, lazaret, piket, staket, sorbet* (een Oostersche drank), *parket, toilet, vignet, kasket* enz.

Vrouwelijk zijn *kornet* en *trompet*, als vreemde namen van muziekinstrumenten; *renet*, als boomvrucht; *raket*, als plantnaam; *korvet*, als naam van een vaartuig.

Verder *kornet* (als verkorting van kornetmuts), *cabriolet, omelet, palet* (een kaatstuig), *langet, menuet, silhouet, kadet* (halfstuivers-

broodje), *floret* (schermdegen), *marionet*, *pagadet* (zekere soort van duiven), *savonet*, *baret* en *baroucket*.

Nog beteekende *kornet* vroeger *ruiterstandaard*, vervolgens *ruiterbende*. In beide bet. was het woord v.; in de bet. van *standaarddrager* was het natuurlijk m., zoowel als *cadet* (militaire kweekeling).

d. De meeste op *oen*, als: *fatsoen*, *blazoen*, *festoen*, *galjoen*, *garnizoen*, *legioen*, *rantsoen*, *paviljoen*, *vermiljoen*, *plantsoen*, *scizoen*, *amfioen*, *millioen*, *billicen*, *trillioen* enz., *katoen*, *lemoen* of *lamoen* (disselboom), *latoen* (zeker metaal) enz.

Harpoen is m. — Zoo ook *dubloen*, als naam eener Spaansche munt. *Klaroen* is v., als vreemde naam van een muziekinstrument. Van hetzelfde geslacht zijn *kaproen* (eene soort van oude muts) en *pardoen* (scheepswoord: zeker touw).

Katoen is o. als stofnaam, v. als handelswaar.

e. De meeste op *aat*, als: *formaat*, *karaat*, *plakkaat*, *klimaat*, *consulaat*, *plagiaat*, *privaat*, *tractaat*, *mandaat*, *secretariaat*, *vicariaat*, *patronaat*, *rectoraat*, *protectoraat*, *legaat* (erfenis), *muskelaat* (maskus), *resullaat*, *praeparaat*, *quadraat*, *translaat*, *tractaat*, *sublimaas*, *certificaat*, *inkarnaat*, *ornaat* enz.

Magistraat is m. in de bet. van *overheidspersoon*; v. in die van de *overheid*. *Dukaat* is m. als muntnaam.

M. zijn verder: *senaat*, *passaat*, *travaat* (zekere stormwind); — als namen van mannelijke personen: *legaat* (afgezant des Pausen), *primaat*, *prelaat*, *potentaat* enz.

Granaat is m. in de bet. van *edelgesteente* en in die van *granaatboom*; v. als *vrucht* en als *bom*, en o. als *stofnaam*.

Notemuskaat is in de bet. van *muskaalnoot* v., als stofnaam o.

Muskaat is in de bet. van *muskaatwijn* m.

f. De meeste op *aal*, als: *arsenaal*, *kanaal*, *hospitaal*, *kapitaal*, *portaal*, *schandaal*, *signaal*, *cabaal*, *kwartaal*, *memoriaal*, *journaal*, *missaal* (misboek), *pedaal*, *doxaal*, *quintaal*, *ovaal*, *beestiaal*, *spinaal* (schoenmakersgaren), *pontificaal* enz.

Vrouwelijk zijn *liniaal* (dat echter in sommige streken alleen o. gebruikt wordt), *bokaal*, *vokaal*, *moraal*, *sandaal*, *spiraal* enz.

Ozaal is als de naam van een bijzonderen steen m., als stofnaam o.

Koraal is o. als stofnaam, v. als voorwerpsnaam, wanneer het ook *kraal* luidt. *Beestiaal* (vee) wordt, verkeerdelijk, vaak in 't meervoud gebruikt.

Korporaal, *generaal*, *admiraal* enz. zijn, als namen van mannelijke personen, natuurlijk m.

g. Die op oor, als: *kantoor*, *komfoor*, *teljoor*, *trezoor*, *kwispedor* of *kwispeldoor*, *kastoor*, *fermoor*, *lavocr* enz.

M. zijn *pitoor* (roerdomp), *kastoor* (in de bet. van kastoren hoed).

h. Die op ool, als: *parool*, *kamizool*, *kapitool*, *riool*.

Pistool (schietgeweer) is v. en o.; als muntnaam alleen v.

i. Die op uut, als: *saluut*, *statuut*, *instituut* enz.

V. is *minuut*.

24. De samengestelde zelfst. naamw. volgen het geslacht van het laatste lid der samenstelling. Dus zijn *veldheer*, *korenkooper* mannelijk; *hoofdverdeeling*, *legerplaats* vrouwelijk; *vaderland*, *staatsbelang* onzijdig.

Deze regel geldt ook voor namen van bloemen, als voorwerpsnamen beschouwd. Daarom zijn b. v. *leeuwenbek*, *goudenregen*, m., *berenoor*, o. Zijn de namen van bloemen of planten verzamelende stofnamen, dan zijn ze v. of o. Zoo zijn *wolfsklauw*, *slangenwortel*, *cereprijs*, v., om dezelfde reden als *ganzerik*, *dolik*, *dravik*, *zuring* en *scheerling* het zijn, in weerwil van het m. geslacht van *klauw*, *wortel* en *prijs*. *Duivelsbrood* en *drakenbloed* behouden het o. geslacht van de stofnamen *brood* en *bloed*.

Wordt het laatste lid der samenstelling niet in zijne eigenlijke beteekenis genomen, dan heeft het samengestelde zelfst. naamw. een ander geslacht: daarom is *roodvonk* (eene ziekte, en niet eene bijzondere soort van *vonk*, v.) onzijdig; *maankop* is vrouwelijk als plantnaam, onzijdig in de bet. van slaapmiddel, en alleen mannelijk, wanneer *kop* in zijne eigenlijke bet., die van *kop*, *zaadhuis* of *zaaddoos* van de papaver, genomen wordt. *Hutspot* is v. als verzamelende stofnaam, hoewel *pot* als voorwerpsnaam m. is. *Oogenblik* is o., omdat het niet een blik der oogen aanduidt, maar de tijdsruimte, voor zulk eenen *oogenblik* gevorderd. Zoo ook is *tijdstip* o.; evenals *oogenblik*, terwijl *stip* v. is.

In verheven stijl komt *oogenblik* zoowel mannelijk als onzijdig voor:

Niet eeuwig zal die hope kwijnen,
Die naar het *dur* der ruste smacht;
Die oogenblik zal haast versohijnen,
Hoe lang ook hijgend ingewacht.

In de *Nieuwe Christen Harptonen* enz. van J. J. L. TEN KATE draagt een lijd het opschrift: *Het plechtig oogenblik*. Daarin leest men o. a.:

Ook dit oogenblik, Heer!
Is verheven en groot.
't Is uit U en keert weer
In Uw eeuwigen schoot.

Kerkhof is te recht o. Het mann. *kerkhof* zou aan een *kerktuin* doen denken, niet aan *het hof* van de kerk, d. i. de plaats, onmiddellijk om en bij de kerk gelegen, het terrein om de kerk, dat aan de kerk toebehoort, en dat vroeger algemeen tot begraafplaats diende, waardoor *kerkhof* allengs de beteekenis van *begraafplaats* gekregen heeft.

Herberg en *hooiberg* zijn v., als samenstellingen met het verouderde v. *berge*, dat *bergplaats* beteekende. *Her* in *herberg* is hetzelfde als *heer*, *heir*, d. i. *leger*.

De samengestelde zelfst. naamw. die personen aanduiden, volgen het natuurlijke geslacht van deze personen. Zoo zijn *brekebeen* m., *deugniet*, *brekespel*, *schendbrok*, *schendekuncken*, *sloddervos*, *steiloer*, *slokop*, *zotskap*, m. en v.

Onzijdig zijn:

<i>Misdruk</i> ,	als verkorting van	<i>misdruksel</i> ,
<i>huisraad</i> ,	" "	<i>huisgeraad</i> (Zie n°. 23, 5°),
<i>kwik</i> ,	" "	<i>kwikzilver</i> ,
<i>klim</i> ,	" "	<i>klimop</i> ,
<i>wijf</i> ,	" "	<i>wijfman</i> . Man beteekent in het Noordsch <i>slaa</i> f, en is onz.

Vrouwelijk zijn:

<i>Bak</i> r,	als verkorting van	<i>bak</i> ermoeder,
<i>best</i> ,	" "	" <i>best</i> emoeder,
<i>spin</i> ,	" "	" <i>spin</i> nekobbe, <i>spin</i> nekoppe,
<i>klok</i> ,	" "	" <i>klok</i> ken,
<i>spier</i> ,	" "	" <i>spier</i> zwaluw (<i>witte</i> zwaluw),
<i>snuif</i> ,	" "	" <i>snuif</i> tak,
<i>moer</i> ,	" "	" <i>moer</i> schroef.

Mannelijk zijn:

<i>Mol</i> ,	als verkorting van	<i>mol</i> worp, d. i. <i>aard</i> ewerper,
<i>grijp</i> ,	" "	" <i>grijp</i> voegel,
<i>wissel</i> ,	" "	" <i>wissel</i> brief,
<i>dorpel</i> ,	hetzelfde als	<i>deur</i> paal,
<i>boomgerd</i> ,	" "	" <i>boom</i> gaard,
<i>wingerd</i> ,	" "	" <i>wijn</i> gaard.

Onbruik en *misbak* staan voor *ongebruik* en *misgebak* en zijn daarom onzijdig. *Het vierkant* staat voor *het vierkante*. *School*, v., wordt, verkeerdelijk, eene enkele maal o.; *venster*, o., wordt eene enkele maal v. gebruikt.

25. Sommige woorden hadden vroeger een ander geslacht dan tegenwoordig. *Dood*, *tijd* en *nacht*, thans m., waren vroeger v. Men zegt en schrijft nog: *ter dood brengen*, *tot der dood*, *mettertijd*, *in der tijd*, *middernacht*. *Nacht* wordt door de beste Ned. dichters ook nu nog niet zelden v. gebruikt.

Boek was m., *beest* en *feest* waren v. en leven met dit geslacht in sommige streken nog in den mond des volks. Nóg schrijft men: *de beest spelen*, *ter feest gaan*.

Oog, *oor* en *hart*, die oorspronkelijk o. zijn, werden later, door den invloed eener aangeklampte toonlooze e, v.; doch worden nu weder alleen o. gebezigd. Men zegt en schrijft nog: *ter oore komen*; *uiter ooge*, *uiter herte* (voor: *uit der ooge*, *uit der harte*); *ter harte nemen*, *ter harte gaan*. *Dienst*, vroeger v., is tegenwoordig m. *Loon*, *oproer*, *altaar* en *jammer*, weleer ook m., zijn thans alleen o.

Sommige woorden hebben tweeërlei geslacht, zonder verschil in beteekenis. Daartoe behooren *figuur, fruit, gordijn, hars, idee, katern, ledekant of ledikant, mud of mudde, maal* (in de bet. van *keer, reis*), *middel* (middellijf), *schurft, sulfer* of *solfer, sop* en *tabernakel*, welke v. en o. zijn. Ook met *raam, terras, kwispedoor* of *kwispeldoor, kraam, lijm, rondas* en *microscop* was dit vroeger het geval. Nu zijn de eerste drie alleen o., de volgende drie alleen v., en *microscop* is m. *Soort* en *schilderij*, v., zijn edeler en deftiger dan *soort* en *schilderij*, o. *Uur, erf, gaard, stond* en *tred* zijn m.; *wre, erve, gaarde, stonde* en *trede* zijn v.

Geschied (geschiedenis) is o., *geschiede*, v. 1).

Wie kent niet heel uw treurgeschiede,
Den omvang van uw naamloos leed?

A. BEELOO. *Naomi.*

Lieve vrouwen! moog' u 't leeren,
't Voorval, naar een oud geschied,
U verhaald in kreupeldicht.

TOLLENS. *De Boetelinge.*

Gedachte is v.; bij Zuid-Nederlandsche schrijvers vindt men niet zelden *gedacht*, o.

Andere woorden hebben tweeërlei geslacht bij verschil van beteekenis.

Punt is v. als *spits* en *leesteeken*, o. als *cnderwerp, tijdpoint* en *wiskundig punt*.

Spits (punt) is v., doch o. in: *het spits afbijten*.

Fortuin is v. als *gelukgodin*, o. als *geluk, vermogen*.

Katoen is v. als *handelswaar*, o. als *stofnaam*.

Trap is v. voor *al de treden*, m. voor *éne trede*.

Hangebast is als galgebok m., in de bet. van *karnemelkspijs*, v. 2).

Sneeuw is in eigenlijken zin v., in de bet. van *blankheid*, o.:
het sneeuw der kaken.

1) 't Woord is hetzelfde als het Hoogd. *Geschiede* en komt alleen in de dichtkunst voor.

2) Men noemt deze spijs ook *hangop, drup* in 't zak, *drupszak*.

Pekel is in eigenlijken zin v., in de bet. van *zee* (pekelveld) o.:
het *schuimende pek.*

Pit " " " " v., " " " van *merg* en in die
van *innerlijke waarde* o.: het *pit van een gedicht.*

Diamant is in eigenlijken zin m. of v., in de bet. van het *schit-*
terende o.: het *diamant der oogen.*

Git is in eigenlijken zin v. of o., in de bet. van het *gitzwarte* o.:
het *git der oogen.*

Zwam is v. als *plantnaam*, o. als *tonder*.

Brievenpost is in de bet. van *brievenposterij* v., in die van *brie-*
venboode m.

Post is in de bet. van *posterij*, *postkantoor* en *postwagen* v., in
die van *postbode* m.

Greep is in de bet. van *gripping*, *de daad van grijpen*, m., in
die van *handvol*, *handvat* en *mestvork* v.

Hof is in de bet. van *tuin* m., in alle andere bet. o.

Verder houde men het volgende in het oog:

Ons (Ned.) is o., *once* (medicinaal), v.

Ketting " m., *keten*, v.

Kinnebakken " o., *kinnebak*, v.

Klonter " m., *klont*, v.

Spaander " m., *spaan*, v.

Slib " v., *slik*, *slijk*, o.

Zadel " m., *zaal*, o.

Slegel " m., *slegge*, *slei*, v.

Rommel " m., *rommeling*, v.

Bommel (van een vat) " m., *bom*, v.

Oorlog heeft alle drie de geslachten. Het v. geslacht zou, daar 't woord zooveel beteekent als *uillage* (het uitgetrokken zijn), de voorkeur verdienen. 't Gebruik heeft echter voor het m. geslacht beslist. 't Woord komt o. a. onz. voor in de volgende regelen van het 176e der Evang. Gezangen:

Gij, almachtig God! wiens wil
Tot de stormen spreekt: Weest stil!
Spreek nu ook op onze bee

Tot het zwaard: Keer in de seeh!
 Spreek nu tot de tweedracht: Wijk!
 Weer het oorlog uit Uw rijk!
 Want de wereld is Uw rijk.

Mensch is m.: *De mensch is van Gods geslachte. Zie den mensch!* Wordt *mensch* o. gebruikt, dan heeft het iets vertrouwelijks, medelijdends of minachtends. 't Wordt dan vooral van vrouwen gebezigd: *Zij* (de Hollandsche maagd) *keek eerst het blad met een onverschillig gelaat in, maar barstte toen eensklaps in zulk een schaterend lachen uit, dat er eene hoestbui op volgde, waar ik dacht dat het mensch in blijven zou.* (MULDER). *Het arme mensch was doodziek. Dat slechte mensch is uwe achting onwaardig.* — *Stiermensch* (de Minotaurus uit de mythologie) is m. *Jongmensch* heeft het o. geslacht om dezelfde reden als *kind*. *Onmensch* en *vrouwmensch* zijn o., om het bijdenkbeeld van minachting, dat hun aankleeft, zoowel als *manspersoon* en *vrouwspersoon*, hoewel *persoon* zelf m. is. Om geene andere reden wordt *heerschapp*, ja soms *heer* zelfs, o. gebruikt.

Wacht is in de bet. van *wachter*, m. Te recht schrijft dus TOLLENS:

Hij hoort en ziet den vromen wacht,
 Die lag te worstlen in een wak.

Mannelijk zijn dus ook *schildwacht*, *torenwacht*, *nachtwacht*, wanneer men één der wachthebbende man. personen bedoelt. Heeft *wacht* de bet. van *het wachthouden*, *de bewaking*, of wijst het de gezamenlijke wachters aan, dan is het v.: *Zij hielden de nachtwacht bij hunne kudden; Hij zag de wacht optrekken.*

Hiervoren is reeds opgemerkt (zie n°. 23, 4°), dat men het geslacht van sommige woorden als *voorwerpsnaam* wél onderscheiden moet van hun geslacht als *stofnaam*. Zoo zal men, van één *visch*, één *aal*, één *paling* enz. sprekende, zeggen: *Hij is niet gaar*; doch is er van meer dan één *visch*, *aal* of *paling* sprake, of van *in mooten gesneden visch*, *aal* of *paling*: *Ik moet van die visch, die aal, die paling niet hebben: zij is niet gaar.* De woorden *visch*, *aal* en *paling* komen in den laatsten volzin voor als

verzamelende stofnamen en zijn daarom v., terwijl ze als *voorwerpsnamen* m. zijn. Hetzelfde geldt omtrent *steen*, *turf*, *baars*, *snoek*, *zalm* en meer soortgelijke woorden, welke daarom, evenals *diamant*, *agaat*, *arduin*, *schildpad*, *doek*, *koord* enz., den naam dragen van *meerlachtige* zelfstandige naamw.: zelfst. naamw., die meer dan één geslacht hebben, en wier verschillend geslacht zijn grond vindt in eene verschillende opvatting. Enkele woorden, welke niet alleen een voorwerp aanduiden, maar tevens eene onbepaalde hoeveelheid van die voorwerpen, zóowel als eene stof, waaruit voorwerpen vervaardigd worden, hebben alle drie de geslachten. Daartoe behooren o. a. *steen* en *turf*: *Hij viel over eenen steen en niet over eenen turf* (voorwerpsnamen, m.); *Hij verkocht mij vrij dure steen en vrij slechte turf* (verzamelende stofnamen, v.); *Het steen is harder dan het kurk* (zuivere stofnamen, o.).

Tot de *meerlachtige* woorden behooren ook de v. namen van vruchten, welke m. worden, als zij moeten dienen om de boomen aan te duiden, welke die vruchten voortbrengen; b. v.: *Geef mij eene lekkere abrikoos van dezen jongen abrikoos* (abrikozeboom) en *eene rijpe perzik van dien ouden perzik* (perzikboom). — Voorts behooren hiertoe *burgerschap*, *priesterschap*, *maagschap* (zie n°. 22, 19°). Verder die *zaaknamen*, welke van *personen* gebruikt kunnen worden en dan van geslacht veranderen. Zoo worden *bloed* en *ondeugd* m.; *tamboer*, in de bet. van *trommel* v., wordt, als het den *trommelslager* aanduidt, m. Zoo spreekt men ook van een eersten en tweeden viool, in de bet. van *violspeler*, terwijl *viool* zelve v. is; enz.

26. *Gelijkslachtige* of *zelfslachtige* zelfst. naamw. zijn die namen van dieren, welke hun spraakkunstig geslacht behouden, onverschillig of zij mannetjes of wijfjes aanduiden. Zoo blijven *olifant*, *panter* en *struis* m., al spreekt men van de wijfjes; *rat*, *hagedis* en *marmot* blijven v., al spreekt men van de mannetjes; *fret*, *konijn* en *fluwijn* blijven o. voor mannetjes en wijfjes beiden.

Gemeenslachtige zelfst. naamw. zijn dezulke, die mannelijk zijn, wanneer zij een mannelijken, en vrouwelijk, wanneer zij een vrouwelijken persoon beteekenen. Hiertoe behooren de woorden op *ling* en *genoot*, als: *vreemdeling*, *lieveling*, *tweeling*, *echtgenoot*, *spel-*

genoot of *speelnoot*, *tochtgenoot* enz. Voorts: *getuige*, *dienstbode*, *maag*, *namaag*, *gids*, *erfgenaam*, *kameraad*, *bloedverwant* of *verwant*, *genaal*, *wees*, *gude*, *eega*, *gast*, *brekespel*, *steiloor*, *slokop* enz.

Van diernamen zijn *hokkeling* (éénjarig kalf) en *pink* (een jong rund) gemeenslachtig.

Nevens *eene bode*, dat alleen in deftigen stijl gebruikt wordt, staat *bodes*, en *bodin*: eene vrouw, wier beroep het is, boodschappen te doen. Nevens *gemaal* bestaat het gebruikelijke *gemalin*.

Waar zulks mogelijk is, voegt men, ter bevordering der duidelijkheid, aan de gemeenslachtige woorden eene toonlooze *e* toe, om daardoor den vrouwelijken persoon aan te duiden, als: *de heer A. en echtgenoot*, *die leerlinge*, *deze erfgename* enz.

27. Het *lidwoord* dient om aan te wijzen, dat een zelfstandig naamwoord eene *enkele* zelfstandigheid, of eene *bepaalde* zelfstandigheid beteekent.

Het woordje *een*, dat hetzelfde is als het toonloos uitgesproken telwoord *één*, heet *lidwoord van eenheid*. *De* en *het* heeten *lidwoorden van bepaaldheid*.

De is uit het bijvoeglijk aanwijzend voornaamw. *die*, en *het* is uit *dat* ontstaan.

Uit *dat* ontstond het verkorte 't; doch ook 't persoonlijk voornaamw. *het* werd tot 't verkort: daaraan is het te danken, dat *het* voor *dat* in de plaats is gekomen.

28. In *des verheug ik mij*, *des verkiezende*, *des ondanks*, *desnoods*, *deswege*, *desaangaande*, *deskundige*, *desbevoegde*, *derhalve*, *dermate*, *dergelijke* enz., zijn *des* en *der* voornaamw. Het voorn. *des* treft men ook aan in de volgende dichtregelen:

Opdat hij des getroost mocht zijn,
Gedacht hij slechts zijn huwlijkszegen.

Zegt men: *één mijner vrienden*, *er is er één*, dan is *één* een bepaald telwoord. Spreekt men in: *een mijner vrienden*, *er is er een*, *een* zonder klemtoon uit, dan is 't een onbepaald voornaamwoord.

Soms beteekent *eene* of *eener* dezelfde; als: *Zij zijn van eene of eener waarde.*

29. Verbuiging van het lidwoord van bepaaldheid en het zelfstandig naamwoord 1).

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De koning.	1. De moeder.	1. Het hart of harte.
2. Des konings.	2. Der moeder.	2. Des harten.
3. Den koning.	3. Der moeder, de moeder.	3. Het hart of harte, den harte.
4. Den koning.	4. De moeder.	4. Het harte.

MEERVOUD.

1. De koningen.	1. De moeders.	1. De harten.
2. Der koningen.	2. Der moeders.	2. Der harten.
3. Den koningen.	3. Den moeders.	3. Den harten.
4. De koningen.	4. De moeders.	4. De harten.

In verzen wordt *den* vaak verkort tot *d'*. Voor *de* wordt wel in proza, niet in poëzie, *d'* geschreven. *Der* is samengesmolten met een voorzetsel in *metterdaad* (voor *met der daad*), *uitermate* (voor *uit der mate*) enz.

Niet zelden heeft in lossen stijl de derde naamval meerv. den vorm van den vierden naamv.: *De roovers gaven de boeren het gestolene goet weder.* Zoo ook: *Die kinderen geven hunne ouders veel reden tot tevredenheid.*

Slechts in deftigen stijl en in enkele uitdrukkingen wordt in den 3en naamv. enkelvoudig van het onzijdig geslacht aan *den* de voorkeur gegeven: *Laat ons in den gebede tot God naderen; Zij was uit den huize en geslachte Davids; In den beginne schiep God hemel en aarde; Zij kocht een huis met den aankleve van dien; Hij kwam met den lichte; Dit is gedaan op den Huize Doornenburg; Zij doen het om den broode,* enz.

Hoewel 't woord *wereld* vrouwelijk is, schrijft men in den 2en

1) Alleen om plaats te winnen, zijn de verbuigingen met kleiner letter gedrukt.

naamv. enkelv. 's werelds, als: 's werelds loop; 's werelds overloed;
Ondank is 's werelds loon.

Wees welkom uit het duister
 Van uw verborgenheid, gij Oog der Schepping! Bron
 Van 's werelds leven! Straal der Godheid! Schoone Zon!

J. J. L. TEN KATE. *De Schepping.*

Zelfs vindt men eene enkele maal *des werelds*, als:

In uw bezielend licht
 Verheldert zich alree des Werelds aangezicht!

J. J. L. T. K. *De Sch.*

Des werelds vlek werd afgewasschen.

W. BILDERDIJK.

Zoo vindt men ook: *vier gulden 's maands, zes stuivers 's weeks*,
 hoewel *maand* en *week* vrouwelijk zijn 1).

Wij gelooven, dat het zijn nut hebben kan, hier de verbuiging
 te doen kennen van het lidwoord van bepaaldheid en het zelfstan-
 dig naamwoord, zooals die in het Middelnederlandsch geschiedde.

ENKELVOUD.

Sterke verbuiging.

Mannelijk.

1. Die man.
2. Des mannes.
3. Den manne.
4. Den man.

Onzijdig.

1. Dat woert [woord] 2).
2. Des woerdes.
3. Den woerde.
4. Dat woerd.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.

1. Die grave.
2. Des graven.
3. Den grave.
4. Den grave.

Vrouwelijk.

1. Die vrouwe.
2. Der vrouwen.
3. Der vrouwen.
4. Die vrouwe.

1) Zoo schreef men ook in 't Middelnederlandsch *des zewes baren* voor
de baren der zee. *Zee, sewe, seeuws*, eerst mann., werd later vrouwelijk.
 Van dit *seeuwe* leidt men den eigen-soortnaam *Zeeuw* (Zeelander) af.

2. Men schreef ook *woert* en *woort*, zoo in het enkelv. als in het meerv.

MEERVOUD.

Sterke verbuiging.

Manuelijk.

1. Die manne, die man.
2. Der manne, der man.
3. Den mannen.
4. Die manne, die man.

Onzijdig.

1. Die woert [woord].
2. Der woerde.
3. Den woerden.
4. Die woert.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.

1. Die graven.
2. Der graven.
3. Den graven.
4. Die graven.

Vrouwelijk.

1. Die vrouwen.
2. Der vrouwen.
3. Den vrouwen.
4. Die vrouwen.

Verbuiging van het lidwoord van eenheid en het zelfst. naamw.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. Een mensch.
2. Eens menschen.
3. Eenen mensch,
een mensch.
4. Eenen mensch,
een mensch.

Vrouwelijk.

1. Eene echtgenoot.
2. Eener echtgenoot.
3. Eener echtgenoot, eene
echtgenoot.
4. Eene echtgenoot.

Onzijdig.

1. Een huis.
2. Eens huizes.
3. Eenen huize,
een huis.
4. Een huis.

Het woordje *een* neemt den meervoudsvorm niet aan. Men kan *menschen, echtgenooten, huizen* beschouwen als het meervoud van *een mensch, eene echtgenoot, een huis*.

Meer en meer wint het gebruik veld om *eenen* te verkorten tot *een'* of *een*. Het weglaten der *e* van *eene* verdient geene aanbeveling.

Allcen ten gevolge eener uitlating staat *een* soms voor een meervoudig zelfst. naamw.; b. v.: *Wat een menschen zijn er hier!* voor: *Wat eene menigte menschen zijn er hier!* Niet zelden luidt dit: *Wat al menschen* — of: *Wat een al menschen zijn er hier*, hetgeen vaak omgezet wordt tot: *Wat zijn er hier een al menschen!*

In uitdrukkingen als: *Blijf hier een acht dagen; Geef me een*

*

twintig appels; Wat maken u een arme veertien stuivers? Het kost me een dikke dertig gulden en soortgelijke heeft het telwoord de beteekenis van een zelfstandig naamwoord: *acht* beteekent hier zooveel als *achtal*, enz.

Een man of wat, een uur of drie, een gulden vijf, zes, enz. beteekent: *Wat of eenige mannen, om of bij de drie uren, nagenoeg drie uren, vijf a zes gulden*, enz.

Verbuiging van het zelfstandig naamw. zonder lidwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. God.	1. Zuster.	1. Gebed.
2. Gods of Godes.	2. Zusters.	2. Gebeds.
3. God of Gode.	3. Zuster.	3. Gebede of gebed.
4. God.	4. Zuster.	4. Gebed.

ENKELVOUD.

1. 3. 4. Willem, Jacobus, Marnix, Louise, Maria, Cato.
2. Willems, Jacobus', Marnix', Louises, Maria's, Cato's.

30. Eindigt de tweede naamval in 't mann. geslacht op *s*, dan heet hij den *sterken*; eindigt hij op *en*, dan heet hij den *zwakken* tweeden naamval 1). Een zwakken tweeden naamval hebben de mannelijke woorden *vorst, prins, hertog, graaf, paus, heer, profet, mensch, knaap, nar, bode, getuige, bediende, wijze, brave, vrome, rijke, naaste, overste, gevangene* enz. Van de onzijdige wordt alleen *harte*, dat vroeger vrouwelijk was, zwak verbogen. De groote dichter I. DA COSTA schreef ergens: *het zweet mijns aangezichten* voor: *mijns aangezichts*. Eene enkele maal vindt men: *eener vrouwen man*.

Hcer, graaf, profet, knaap, nar, bode en *hertog* hebben ook den *sterken* tweeden naamval. Er is onderscheid tusschen: *het huis des Heers* en *het huis des Heeren*. *Mijnheer*, als titel gebruikt, heeft in den 2en naamval *Mijnheers*: *Is dit Mijnheers hoed, Merrcuw?*

1) Zie hiervoor de verbuiging van *man* en *woord*, *graaf* en *vrouw* in het Middelnederlandsch.

Hij is een schilder beteekent: *Hij is schilder van beroep, hij behoort tot de klasse der schilders; Hij is schilder bet.: Hij bezit de vereischte hoedanigheden om schilder te zijn.* Zegt men van iemand: *Hij is een dichter*, dan plaatst men hem in de dichterrij; zegt men: *Hij is dichter*, dan geeft men te kennen, dat hij dichttalent, de gave der dichtkunst bezit.

Komt een hoedanigheid-aanwijzend zelfst. naamw. zonder het lidwoord van eenheid voor, dan wijst het niet zoozeer den persoon aan, als wel de eigenschap, welke die persoon bezit. Zoo schrijft men dan te recht: GORDIUS (de legger van den Gordiaanschen knoop) *was een landbouwer*; doch: GORDIUS *was landbouwer en werd koning*; AMOS *was een herder*; doch: AMOS *was herder en werd profheet*. Zoo ook: *Ééns burgemeester, blijft burgemeester; Ééns dief, altijd dief; Hij was koopman en is koopman gebleven; Hij was molenaar, werd later bakker en is bakker gestorven; Hij is door en door soldaat, of: Hij is soldaat door en door; Hij was met hart en ziel onderwijzer*, enz.

Bij zelfst. naamw. met ongunstige of verachtelijke beteekenis kan een niet gemist worden: *Hij was een snoeper en werd een dief; Hij is een schelm door en door; DOMITIANUS was in zijne jeugd een dierenbeul en werd later een menschenmoorder*, enz.

Er is onderscheid tusschen: *Hij spreekt van den Burgemeester en Secretaris*, en: *Hij spreekt van den Burgemeester en den Secretaris*; *Hij ging tot den vriend en raadsman zijner jeugd*, en: *Hij ging tot den vriend en den raadsman zijner jeugd*. Wordt het lidwoord niet herhaald, dan is er slechts van één en denzelfden persoon —; wordt het wel herhaald, dan is er van twee personen sprake.

Lidwoorden, die denzelfden vorm hebben, behoeven vóór nevenschikte zindeelen, ook bij verschil van geslacht en getal, niet herhaald te worden; b. v.: ARNOLD VON WINKELRIED *stierf den heldendood voor het geluk en de vrijheid van zijn vaderland*; doch: *Hij stierf voor de eer en welvaart van zijn vaderland; De vader, moeder en grootouders van de bruid waren tegenwoordig; Hij kocht een paard, koe, ezel en geit*.

Wanneer men met nadruk of verheffing spreekt, wordt het lidwoord niet zelden herhaald: ELISABETH FRY *was de weldoenster*,

de beschermster, de vriendin der armen en ellendigen; Een kwaad geweten is de getuige, de gevangenis, de rechter, de beul en de straf der zonde.

Ook wordt het lidwoord herhaald, wanneer de zelfst. naamw. eene tegenstelling vormen: *De dood roept den koning en den bedelaar, den grijze en den zuigeling; Hij sprak mij over het zoet en het zuur van zijn leven; De strijd tusschen den zwakke en den sterke moest wel met des laatsten zegepraal eindigen.*

Worden twee nevengeschikte zindeelen door het verklarende voegwoord of verbonden, dan mag het lidwoord niet herhaald worden: *De bijvoeglijke naamw. of adjectieven drukken de hoedanigheid van eene zelfstandigheid uit; De boa constructor of reuzenslang bereikt in Afrika niet zelden eene lengte van 12 el.*

Vele titelnamen, vóór eigennamen staande, missen gewoonlijk het lidwoord. Daartoe behooren o. a.: *saar, sultan, paus, bisschop, keizer, koning, kardinaal, hertog, vorst, prins, graaf, baron, kapitein, luitenant, kolonel, majoor, generaal, korporaal, sergeant, tambour, fourier, jonkheer, keizerin, koningin, gravin, barones, vrouw, jonkvrouw, freule, prinses* enz.; als: *Saar PETER de Grootte, Paus SIXTUS V, Bisschop ADELBOLD, Keizer KABEL, Prins WILLEM, Kapitein HÉRAUGHÈRE, Generaal CHASSÉ, Koningin VICTORIA, Sergeant JANSSEN, Baron VAN HALL* enz.

JACOBA brak haar tweeden echt

En koos haar derden man,

En staafde haar verloren recht

Ter straf van Hertog JAN.

TOLLENS. *Albrecht Beiling.*

Samenstellingen daarentegen nemen niet zelden het lidwoord vóór zich: Daartoe behooren, o. a.: *paltsgraaf, markgraaf, landgraaf, aartshertog, groothertog, grootvorst, kapitein-ter-zee, luitenant-ter-zee, brigade-generaal, veldmaarschalk, schout-bij-nacht, vice-admiraal, luitenant-kolonel, erfprins, kroonprins, rijksprinses, rijksvorstin* enz. Verder: *dauphijn, infant, infante, admiraal, vaandrig* en meer andere.

Beroepsnamen, en titelnamen die als ambtsnamen beschouwd

worden, behouden het lidwoord: *De stadhouder* FREDERIK HENDRIK, *de landvoogd* GESLER, *de gouverneur-generaal* KOEN, *de landvoogdes* MARGARETA, *de raadpensionaris* DE WITT, *de landsadvocaat* VAN OLDENBARNEVELD, *de apostel* PAULUS, *de evangelist* MARCUS, *de hoogleeraar* BOERHAVE, *de stadstimmerman* ROCHUS MEEUWISZ, *de ossenkooper* DE RUITER, *de heelmeeester* TICHELAAER, *de veerman* KOPPESTOK, *de kunstschilder* JAN STEEN enz.

Als titelnamen, waarmede men iemand aanspreekt, niet door een eigennaam gevolgd worden, kunnen zij 't lidwoord missen, b. v.: *Professor heeft dit gezegd*; doch daarentegen: *DE Hoogleeraar heeft dit gezegd*; *Meester is uit*; doch: *DE Onderwijzer is uit*; *Dokter is bij een zieke geroepen*; doch: *DE Geneesheer is bij een zieke geroepen*, enz.

Opmerking verdient het, dat het woord *held*, dat nòch titel-, nòch ambts-, nòch beroepsnaam is, gevolgd door een eigennaam, geen lidwoord voor zich heeft:

En nu, in al die pracht en praal,
 Voor 't venster neergezeten,
 Wordt zij held JEHU nauw gewaar,
 Of 't woord is: „Vorstenmoordenaar!
 U mag men welkom heeten!”

W. H. WARNSINCK, Bz. *Jezabel*.

Held MICHAËL 1), van edelen toren
 Ontstoken, blaakt van ongeduld
 Om tirannijs, zonder schuld
 Den armen dorpeling beschoren.

JOH. ANTONIDES VAN DER GOES. *De Teems in brand*.

34. Het *bijvoeglijk naamwoord* duidt eene eigenschap of hoedanigheid van eene zelfstandigheid aan. Het volgt het zelfst. naamw. waarbij het behoort, in geslacht, getal en naamval. Bijvoeglijke naamw. zijn: *goed*, *slecht*, *rijk*,

1) MICHEL ADRIAANSZON DE RUITER.

stout; deeláchtig, zwártachtig, krijgshaftig, dankbaar, toornig, ordelijk, ordentelijk, goddeloos, aardsch, Zweedsch, Russisch, Europeesch, Europeaansch, Afrikaansch, vreedzaam, onnoozel, weelderig; zilveren, koperen, linnen, spanen, sneeuwen 1), vleezen, lijwaten, schelpen; beleefd, vermaard, gestreng, aartsdom, onrein, wanvoegelijk enz.

Vormen twee of meer bijv. naamw. een onscheidbaar geheel, dan volgt alleen het laatste bijv. naamw. het zelfst. naamw. in geslacht, getal en naamval, b. v.: *Nederland heeft eene rood, wit en blauwe vlag; Die landman heeft onderscheidene wit en zwarte koeien.*

Slechts enkele bijv. naamw. staan *na* het zelfst. naamw., waarbij zij behooren. In dat geval worden ze niet verbogen. Zoo zegt men zoowel *Vader lief, Vadertje lief; Moeder lief, Moedertje lief; als Meisje lief, enz.*

Bij het doen van den eed luidt het: *Zoo waarlijk helpe mij God almachtig*, in plaats van: *de almachtige God.*

Verder spreekt men van *de Staten-Generaal* voor *de Generale Staten.* Zoo ook van den *Grootmeester-nationaal.* In de uitdrukking *mijn vader zaliger* bepaalt *zaliger* niet het voorafgaande zelfst. naamw. *vader*, maar het verzwegen woord *gedachtenis.* Volledig luidt de uitdrukking: *mijn vader zaliger gedachtenis.* Bij Zuidnederlandsche dichters staat ook het verouderende *jent* (lief, beval-
lig) achter zijn zelfst. naamw.:

En de nachtegaal jent
Zong nooit zoo frisch:
Hij verkondt, dat de lent'
Verrezen is.

G. J. DODD.

1) Een voorbeeld van sneeuwen vinden we o. a. in VONDEL's *Pascha.*

*Hoe lange zal hij hier gelijken ongestild
Een sneeuwen beeld, dat in den zonneshijn versmilt.*

En in TOLLENS' *Nova Zembla:*

Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten.

Men schrijve: *Hij kent de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche taal*, en niet: *Hij kent de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen*.

Er is onderscheid van beteekenis tusschen *zinloos* (zonder zin, zonder beteekenis) en *zinneloos* (zonder verstand, krankzinnig), *naamloos* (zonder naam) en *nameloos* (onnoemelijk), *baldadig* (boosaardig) en *balddadig* (vermetel), *lieftalig* (bevallig) en *lieftalig* (lief ter tale, liefsprekend).

Er is geen onderscheid van beteekenis tusschen *aanbevelenswaardig* en *aanbevelingswaardig*, *bewonderenswaardig* en *bewonderingswaardig*, *vergevensgezind* en *vergevingsgezind*, *mondelijk* en *mondeling*, *plotselijk* en *plotseling*, *bros* en *broos*. Bij verlenging met *e* wordt *bros*, *brosse*; *broos*, *broze*; *grof*, *grove*.

Openbaar is samengesteld uit *open* en *baar*, d. i. *open* en *bloot* 1).

Oorbaar (nuttig, voegzaam) bestaat uit het voorvoegsel *oor*, d. i. *uit* en den stam *baar*, van het verouderde *beren*. 't Beteekent woordelijk *het uitgeborene*.

Langzaam is ontstaan uit *lancsaan*. Dit *saan* beteekent *traag*.

Zeldzaam is ontstaan uit *zeltsien*. Dit *sien* schijnt *schoon* te beteekenen. Uit *zelt* is het bijwoord *zelden* ontstaan.

Nevens *Europeesch* en *Europeaansch* vindt men eene enkele maal *Europisch*: *BOERHAVE genoot eene Europeesche vermaardheid*; *Dat is echt Europeaansch* (zooals een Europeaan doet); *Dat zijn Europese voortbrengselen*; *De Europese vorstenwereld* (BOSSCHA. *Het leven van Willem II*).

32. De *stoffelijke* bijv. naamw. duiden de stof aan, waarvan de voorwerpen vervaardigd zijn. Daartoe behooren o. a. *gouden* of *gulden*, *koperen*, *linnen*, *spanen*, *eikenhouten*, *mahoniehouten*, *beenen*, *elpenbeenen*, *azuren*, *werken*, *fulpen* of *fluweelen*, *vriesch*, *neteldoeksch*, *lakensch*, *kamerdoeksch*, *duffelsch*, *merinosch*, *rankingsch*, *coatingsch* enz.; als: *een werken deken*, *eene spanen doos*, *een lakensche jas* enz.

1) Dit *baar* treft men o. a. aan in de uitdrukking: *de bare zee*. Verder in: *baarlijkelyk*; *barrevoets*, d. i. *blootvoets*.

Linnen staat voor *lijnen*, van *lijn* 1), dat nog voorkomt in *lijnzaad*, *lijnwaad* 2), *lijnolie*, *lijnkoek*: men schreef vroeger dan ook *lijnen*. *Garen* staat voor *garenen*. Eene enkele maal vindt men *lakenen* voor *lakensche*, dat door sommigen, edoch zonder eenigen grond, afgekeurd wordt. *Eikenhout* en soortgelijke worden in het dagelijksch leven vaak tot *eiken* enz. verkort. Zoo spreekt men van een *eiken kabinet*, *eene grenen doodkist*, *eene vuren plank*, enz. *Elpenbeen* (olifantsbeen, ivoor) wordt wel eens tot *elpen* verkort:

Dan op haar elpen vorstenstoel
 In al haar praal gezeten,
 Bij 't woest rinkinken van de vreugd,
 Versmoorde zij de stem der deugd
 En de inspraak van 't geweten.

W. H. WARNSINCK, Bz. *Jezabel*.

Niet zelden vindt men bij dichters *elpen lier*.

33. Men zegt en schrijft *brekende waar* voor *breekhare waar*; *roerend* en *onroerend goed* voor het verouderde *roerlijk* en *onroerlijk goed*; *stervende ziel* voor *sterfelijke ziel*, *sterfelijk mensch*.

34. Verbuiging van het bijv. naamw. in den *zwakken* vorm.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1. De goede man.	1. De goede vrouw.	1. Het goede kind.
2. Des goeden mans.	2. Der goede vrouw.	2. Des goeden kinds.
3. Den goeden man.	3. Der of de goede vrouw.	3. Den goeden kinde of het goede kind.
4. Den goeden man.	4. De goede vrouw.	4. Het goede kind.

1) *Lijn*, in het H. D. *Lein*, het Fr. *lin*, is *vlas*.

2) Voor *lijnwaad* leest men niet zelden *lijwaad* (o. a. in TOLLENS' *Dirk Willemsz. van Asperen*), waarmede de dagelijksche uitspraak in sommige gewesten overeenstemt. Van dit *lijwaad* vormt men het stoffelijke bijv. n. *lijwaten*, dat men o. a. ook in VAN DER PALMS Bijbelvertaling aantrest.

MEERVOUD.

1. De goede mannen, vrouwen, kinderen.
2. Der goede mannen, vrouwen, kinderen.
3. Den goeden mannen, vrouwen, kinderen.
4. De goede mannen, vrouwen, kinderen.

35. Voorbeelden van sterke verbuiging zijn:

Mannelijk: een goed vader, een moedig krijgsman; goedsmoeds, alleszins, geenszins; in engen moede, met voorbedachten rade; — *Vrouwelijk*: eenigermate, middelerwijl, zaliger gedachtenis; in aller ij, in lichter laaie 1), van lieverlede; ter goeder ure; — *Onzijdig*: een schoon paard, eenig gereed geld, elk goed bericht; blootshoofds, veel schoons, iets treurigs, wat bijzonders; van goeden huize, in koelen bloede, in allen gevalle.

Bij *aansprekingen* plaatst men bij mannelijke zelfst. naamw. het bijv. naamw. liefst in den zwakken vorm: *Weledele Heer! Dappere Vorst! Edele Koning! Weledelgestreng Heer!*

36. Er is onderscheid tusschen: een groot koning en een groote koning; een goed meester en een goede meester; een groot man en een groote man; een sterk looper en een sterke looper; een goed vriend en een goede vriend; een slecht vriend en een slechte vriend; een eenvoudig burger en een eenvoudige burger; menig oud vriend en menig oude vriend; zeker goed jager en zeker goede jager; elk kundig vorst en elk kundige vorst; mijn oud huis en mijn oude huis; het moedig paard en het moedige paard; het vorstelijk huis en het vorstelijke huis; een gemeen soldaat en een gemeene soldaat; een oude soldaat, een oud soldaat en een oudsoldaat; een oude ouderling en een oudouderling; een oud burgemeester, oude

---

1) *Laaie* beteekent *vlam*: daarom is in *lichter laaie vlam* het laatste woord overtollig. *Laaie* komt ook voor als bijv. naamw.:

*'t Zijn kolken louter licht, waaruit een laaie brand
Van vlammend purper stijgt en borlend diamant.*

TOLLENS. *Nova Zembla.*

*Een zee van vonken stuift naar boven,
Een laaie vuurklomp gloeit en blaakt.*

TOLLENS. *De Brand.*

burgemeester en een oudburgemeester; een groote handelaar, een groot handelaar en een groothandelaar.

Staat het bijv. naamw. in den eersten naamval in den sterken vorm, dan moet deze ook in den vierden naamv. behouden worden; b. v.: *Wij noemen WILLEM I te recht een groot vorst; Wij dachten aan menig bekwaam staatsman.* — In den 2en en den 3en naamv. vervalt het verschil tusschen den zwakken en den sterken vorm. Vreest men voor vergissing, dan kan men deze naamv. omschrijven; ook kan men in den 3en naamv. het bijv.n. onverbogen laten; b. v.: *Dit is het werk eens grooten konings, of: van een groot koning; Hij gaf een ouden soldaat dezen raad, of: Hij gaf een oud soldaat, aan een oud soldaat dezen raad.*

37. Verbuiging van het bijvoegelijk naamwoord, als een zelfst. naamw. beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. De wijze.
2. Des wijzen.
3. Den wijze.
4. Den wijze.

Vrouwelijk.

1. De wijze.
2. Der wijze.
3. Der wijze, de wijze.
4. De wijze.

MEERVOUD.

1. De wijzen.
2. Der wijzen.
3. Den wijzen.
4. De wijzen.

4 In uitdrukkingen als *Frederik de Wijze, Alexander de Grooten*, enz. volgt het bijv. naamw. de zwakke verbuiging: *Ik spreek van Frederik den Wijzen; Ik denk aan Alexander den Grooten.*

Wordt een bijv. naamw. van het onzijdig geslacht zelfstandig gebruikt, dan laat men in den 3en naamval enkelvoud doorgaans de *n* weg, b. v. *Hij was ten hoogste tevreden; Houd het mij ten goede; Duid het mij niet ten kwade* enz. Bij dichters vindt men

niet zelden, rijmshalve: *In den hoogen, naar den hoogen, ten hoogen* enz.

Er is onderscheid tusschen *het schoon, het nat, het zoet en het zuur* enz. (sterke vorm) en *het schoone, het natte, het zoete en het zure* enz. (zwakke vorm). In het eerste geval zijn de bijv. naamw. tot ware zelfst. naamw. geworden; in het tweede geval zijn het bijv. naamw., als zelfst. naamw. beschouwd. Zoo spreekt men van *het goddelijk schoon der deugd*, van *natuurschoon, kunstschoon, schijnschoon*; van *het zilte nat*, van 's levens *zoet en zuur*; daarentegen van *het gevoel voor het ware, goede en schoone*, d. i. voor alles, dat waar, goed en schoon is; van *de leer van het schoone*, enz.

38. Niet verbogen worden:

a. De stoffelijke bijv. naamw. op en: *Hij droeg eene linnen broek, wollen kousen en een lakenschen jas.*

b. De soortgetallen op lei en hande 1): *Zij spraken van allerlei spijsze en allerhande drank.*

c. De bijv. naamw. op er, die van den naam eener plaats ontleend zijn, als: *Amsterdammer schipper, Nürnberger waren, Deventer bier en koek.*

d. De bijv. naamw. rechter en linker 2): *Hij heeft zijn rechter voet verstuikt.*

Men schrijft ook *rechtervoet, linkerhand* enz.

Voorbeelden van 't bijvoeglijk gebruik van *rechter* en *linker* vindt men o. a. in TOLLENS' *Wilde jager*.

De rechter ruiter vat het woord,
 En maant den graaf tot deernis aan;
 De linker, die zijn moedwil spoort,
 Hitst weer hem op, om voort te gaan:
 De graaf stopt voor den rechter de ooren,
 En wil alleen den linker hooren.

1) *Lei* en *hande* zijn twee veronderde zelfst. naamw. *Lei* beteekent eigenlijk *soort*; *hande*, *aard*.

2) *Rechter* en *linker* zijn de vergrootende trappen van *recht* en *link*.

In plaats van *linker* vindt men soms *slinker*, dat met voorklam-
ping der *s* van *linker* gevormd is. Eene enkele maal ontmoet men
nog het vroeger algemeen voorkomende *slinkke*:

Roem, Christen! aan mijn slinke
En rechter zijde is God.

e. Het bijv. n. *eigen*, wanneer het *dezelfde* beteekent: *Op den
eigen dag en den eigen tijd kwam hij hier; 't Zijn de eigen lieden
van gisteren.*

f. Verder verdient de onverbogen vorm de voorkeur bij de meer-
lettergrepige bijv. naamw. en deelwoorden op *en*, en in het alge-
meen daar, waar eene opeenhooping van toonlooze lettergrepen de
welluidendheid zou storen, als: *een man met overspannen zenuwen;
hij was met verhevener en edeler gevoelens bezielde; dit zijn belang-
rijker voordeelen; de onbezonnen jeugd; Weledelgeboren Heer!* enz.

Niet zeldzaam zijn, vooral bij Zuidnederlandsche dichters, de
voorbeelden van verbogen stoffelijke bijv. naamw., als: *goudene
lokken, zijdene wieg.* Zeldzamer is *hout* voor *houten*, dat men
in den volgenden versregel uit TALLENS' *Verovering van Damiate*
aantreft:

En stevig staat de romp van 't hout kasteel ineen.

Noch het een, noch het ander verdient navolging, al staat het
vast, dat de stoff. bijv. n. van alle tijden door alle naamvallen
1 verbogen werden [gelijk nog in het Hoogduitsch geschiedt]. Dat
2 zulks nu niet meer in het Nederlandsch plaats heeft, is eeniglijk
3 aan de verzwakking der uitgangen in het algemeen toe te schrijven.

39. De bijv. naamw. hebben drie trappen van vergelij-
4 king: den *stellenden*, den *vergrootenden* of *vergelijkenden*,
en den *overtreffenden* trap.

De vergrootende trap wordt gevormd door *er*, en gaat
het bijv. naamw. op een klinker of eene *r* uit, door *der*,
als: *groot, grooter; ver, verder; zuur, zuurder; na, nader;*
h
g
lij
spa, spader; goedkoop, goedkooper; enz.

In dichtmaat vindt men *heldrer, bitterer, zuivrer* enz. voor *helderder, bitterder, zuiverder* enz.

Eene enkele maal vindt men *warer* als den vergrootenden trap van waar: *Hoe kon Neerlands Koningin zich treffender en warer witen, dan in die enkele uitdrukking over de November-steenlegging* enz.? (VAN VLOTEN).

Een merkwaardig gebruik maakt de groote BILDERDIJK ergens van den vergrootenden trap, als hij van den ouden baaiernacht zegt, dat hij was:

Woester woest dan woestenij.

Goedkoop is de vergrootende trap van het bijv. naamw. *goedkoop*; *beter koop* is de vergr. trap van de bijwoordelijke uitdrukking *goe'koop* of *goeden koop*. *Goedkoop* en *goedkoopst* moeten dus als bijv. naamwoorden; *beterkoop* en *bestkoop* als bijwoorden beschouwd en gebruikt worden. Van *duurkoop*, dat uit *dure koop* ontstaan is, heeft men *duurderkoop*.

De dichter JACOB CATS zegt ergens:

Al wat duur is, dient gelaten;
Al wat goedkóóp is, niet gekocht:
Ook dúre koop kan dikmaals baten;
Soms tijds dient góéde koop gelaten.

Schandkoop beteekent *uiterst goedkoop* en heeft geene trappen van vergelijking. *Rouwkoop* is een zelfst. naamw. 't Beteekent *rouw, berouw over den koop*: *Hij had rouwkoop*; *Hij zal er rouwkoop van hebben*.

De overtreffende trap wordt gevormd door *st*: *grootst, verst, naast, spaadst, reedst, goedkoopst, vrijst, wijst, dwaast, lost, vastst, woestst, verscht, frischt* enz.

Eindigt het bijv. n. op *s* of *sch*, dan vervalt de *s* van den uitgang *st*, gelijk uit den overtr. trap van *wijs, los, dwaas, versch* en *frisch* blijkt.

Wordt de met *e* of *en* verlengde overtreffende trap in lettergrenpen gescheiden, dan moeten die van *het bijv. naamw. in zijn gewonen vorm* daarbij ongeschonden blijven. Men breke dus af: *groot-ste, ver-ste, spaad-ste, reed-ste, goed-koop-ste, vrij-ste, wijs-te, dwaas-te, los-te, vast-ste, woest-ste, versch-te, frisch-te* enz.

Naast wordt bij verlenging *naas-te; meest, mee-ste; best* (voor *betst*), *bes-te; lest* (voor *letst*), *les-te*.

40. Soms gebruikt men de woorden *meer* en *meest* om den vergelijkenden en den overtreffenden trap aan te duiden; als: *Hij is meer deugdzaam dan geleerd; Zij was mij het meest welkom. Meer* en *minder* worden voornamelijk dan gebruikt, wanneer twee hoedanigheden van *hetzelfde* voorwerp met elkander vergeleken worden; b. v.: *Deze knaap is meer vlug, dan vlijtig; Gene is minder vlug, dan vlijtig.* Zoo zegt men ook niet: *Deze tafel is smaller, dan lang;* maar: *Deze tafel is minder breed, dan lang;* daarentegen: *Deze tafel is smaller, dan die.*

Men wachte zich voor uitdrukkingen als de volgende: *Van deze drie schilderstukken is dit het leelijkste,* terwijl men bedoelt *het minst fraaie;* *Dat raadslid is niet slechter dan de andere,* terwijl men zeggen wil: *even goed als de andere, niet minder goed dan de andere.* Gebruikt men de eerste uitdrukking; zoo stempelt men al de schilderstukken tot *leelijke* en al de raadsleden tot *slechte;* bezigt men de tweede zegswijze, dan kent men aan al de schilderstukken de eigenschap *fraai* toe, zij het, dan ook in verschillende mate, en aan al de raadsleden die van *goed.*

De aanwending van *meer* en *meest* verdient afkeuring, wanneer niets tegen het gebruik van den vergrootenden of den overtreffenden trap pleit. Men schrijve dan niet: *Deze dichter is meer eenvoudig en meer natuurlijk dan die,* maar: *eenvoudiger en natuurlijker.* Niet: *Van alle schepselen is de mensch het meest edele,* maar: *het edelste.*

Men schrijve: *Van al de rivieren is deze de diepste,* d. i. de diepste rivier; niet: *het diepst;* doch wel: *Deze rivier is aan haar mond het diepst.* Zoo ook: *Van al die lieden is hij de gelukkigste* en: *Hij was in zijne jeugd het gelukkigst.*

41. Sommige bijv. naamw. en bijw. vormen hunne trappen onregelmatig:

Stellende trap.	Verg. trap.	Overtreff. trap.
<i>goed of wel,</i>	<i>beter,</i>	<i>best;</i>
<i>kwaad,</i>	<i>erger, kwader,</i>	<i>ergst, kwaadst;</i>
<i>veel, menig,</i>	<i>meer, meerder,</i>	<i>meest;</i>
<i>weinig,</i>	<i>minder, weiniger,</i>	<i>minst, weinigst;</i>
<i>vroeg,</i>	<i>vroeger, eerder,</i>	<i>vroegst, eerst;</i>
<i>gaarne, graag,</i>	<i>liever, grager,</i>	<i>liefst, graagst;</i>
<i>vaak, dikwijls, dik-</i>		
<i>maals, dikkerf,</i>		
<i>menigmaal,</i>	<i>vaker, meermalen,</i>	<i>vaakst, meest;</i>
<i>laat,</i>	<i>later,</i>	<i>laatst, leest.</i>

Best staat voor *betst*, gelijk *leest* staat voor *letst*. *Bet* komt nog voor in *betovergrootvader*, *betweter*, *Betwae*. *Leest* komt voor in de spreekwijze: *Leest heugt besi* en in *leestmaals*, *ten leeste*, *ten langen leeste*. *Leest* is het tegenovergestelde van *eerst*; *laatst*, van *eerst* en *vroegst* beide. — Vooral dichters maken gaarne gebruik van *leest*.

Eer (d. i. *vroeg*), oorspronkelijk een stellende trap, heeft de beteekenis van een vergrootenden trap gekregen: *Hij was eer dan ik*.

Hoogst zeldzaam is 't gebruik van *goeder*. Bij TOLLENS komt het enkele malen voor. In *Mijn Vaderland* zingt hij van de Nederlandsche vrouw:

Er leeft er nergens goeder.

In zijne *Echtscheiding* schrijft hij:

„O Rechter" zo nokte, zo snikte het kind,

„U wil ik, U neem ik tot hoeder:

Zijn beiden zoo wreed en vergramd en verblind,

Wees gij mij onnoozle dan goeder.”

In *De standvastige Liefde van Alexis en Aline* leest men:

„Daar is geen liever of geen goeder

Dan ik begeer.....

Ik wil tot schoonzoön”, sprak de moeder,

„Een edel heer.”

Men vindt *goeder* ook in hét dichtstuk *Aan den ingang der Kerk* van den Zuidnederlandschen letterkundige A. SNIEDERS, JR. en in Dr. J. SASSES *Gegijzeld Student*, eene parodie op *De standvastige Liefde van Alexis en Aline*.

Het gebruik van *goeder* verdient geene aanbeveling, al mocht men zelfs aan *goed* de beteekenis van *goedig* willen hechten.

Het *bijv. n.* liever komt o. a. voor in: SIMON, *zoon van JONA*, *hebt gij mij liever dan deze? De vrije lucht was den Batavier liever*. Men vindt het ook in de laatst aangehaalde versregels van TOLLENS. Waar het twijfelachtig zou zijn, of *liever* als *bijv. n.*, dan wel als *bijw.* moet opgevat worden, geve men, ter vermindering van alle dubbelzinnigheid, aan den omschreven vorm van den vergrootenden trap de voorkeur. Zoo zou dan: *Ik heb hem meer lief* (d. i. *ik bemin hem meer*) de voorkeur verdienen boven: *Ik heb hem liever*, dat ook beteekenen kan: *Ik geef aan hem de voorkeur*.

Ook in de volgende regelen uit TOLLENS' heerlijk *Hondentrouw* is *liever* een *bijv. n.*

Bezat ik goud- en zilvermijnen,
Ik strooide aan uwen voet mijn schat,
Ofschoon ik u niet liever had,
Al droegt gij paalen en robijnen.

Het bijwoord *min* heeft in den stellenden trap de kracht van den vergrootenden trap *minder*.

WILLEM VAN HAREN zingt in zijn meesterstuk, den heerlijken lierzang *Het menschlijk Leven*:

Hoe velen is nog min geluk beschoren,
Die de ijzren armoë fel met scherpe tanden bijt,
Die dag en nacht het kermen hooren
Van 't teeder kind, dat honger lijdt.

Min beteekent oorspronkelijk *klein*; later had het de beteekenis van *weinig*, welke o. a. nog in *evenmin* voortleeft 1). In die bet. treft men het in denzelfden lierzang aan:

1) Er is nogtans een groot verschil in beteekenis tusschen: *Hij bemint mij evenmin als u* en *Hij bemint mij even weinig als u*.

Helaas! Helaas! hoe vlieden onze dagen!
 Hoe spoedt zich ieder uur met onzen luister heen!
 Hoe flauwe vreugd, hoe bittere plagen!
 Hoe min vermaak, hoe veel geweest!

Nu ziet ge eerst klaar de broosheid aller dingen;
 Hoe min het wuft geluk naar breidel hoort en toom.

In *te min* heeft *min* de beteekenis van *gering*:

De dood waar' hem te min geweest:
 De schande zij zijn loon!

TOLLENS. *Albrecht Beiling.*

In de bet. van *gering*, *onbeduidend* enz. komt *min* vooral voor in de spreektaal.

De stellende trap van *erg* komt o. a. voor in het spreekwoord: *Die erg denkt, vaart erg in het hart*; verder in: *Hij meent het zoo erg niet* en in de woorden *ergdenkend*, *argwaan*, *arglistig*.

42. Staat bij eene vergelijking tusschen de hoedanigheid der voorwerpen het bijv. naamw. in den stellenden trap, dan wordt dit gevolgd door het voegwoord *als*; b. v.: *Jan is zoo groot, als Piet*; *Hij is even goed, als zij*; *Die held is zoo goed, als groot*; *Hij was even wijs, als dapper*; *Gij waart niet half zoo goed, als hij*; *Zij waren wel driemaal zoo rijk, als wij*; enz.

Na den *vergrootenden* trap gebruikt men het woordje *dan*: *Jan is kleiner dan Willem*; *De vader was mij welkomer, dan de zoon*; *Het is meer, dan genoeg*; *Zij was meer vlug, dan vlijtig*; *Het schijnen andere vruchten, dan die van gisteren*; *Geen ander dan hij, was er*; *Die knaap leest anders, dan gij*; *Er was niemand (anders), dan hij*; *Wiens schuld is het (anders), dan de zijne*; *Hij kwam nooit (anders), dan des Zondags*; *Hij eet niets (anders), dan brood*; *Zij kwam nergens (anders), dan bij u*; *Ik zal nimmer komen (anders), dan*

*

's avonds; Zijt gij nog elders (ergens anders) geweest, dan bij uw oom? Wie is een rots, dan God alleen?

Anders en *elders* zijn tweede naamvallen van de bijvoegelijke woorden *ander* en *elder*. *Ander* en *elder* zijn de vergrootende trappen van *an* en *el*: vandaar dat zij het woordje *dan* achter zich nemen.

De aanwending van *dan* na den vergrootenden trap, hoe algemeen in de schrijftaal ook als regel aangenomen, is eigenlijk slechts op willekeur gegrond. Enkele schrijvers 1) gebruikten dan ook na den vergr. trap het voegwoord *als* en gaven dan alleen de voorkeur aan *dan*, wanneer de welluidendheid dit eischt; b. v.: CESAR was grooter als POMPEJUS; doch: WILLEM I was grooter als staatsman, dan als veldheer; In de spreektaal is ALS veel algemeener als DAN.

Heeft *min* de bet. van *minder*, dan wordt het natuurlijk door *dan* gevolgd:

Niet een, die meer dan ik u haat,

Die min dan ik u vreest.

TOLLENS. *Albrecht Beiling.*

43. De beteekenis der woorden *ledig*, *vol*, *blind*; *vuur-rood*, *bloedrood*, *ijskoud*, *beendroog*, *gitzwart*, *pikzwart*, *fonkelnieuw*, *spikspeldernieuw*, *spiksplinternieuw* 2), *sneeuw wit*, *ijzersterk*, *luchtdicht*; *almachtig*, *onmetelijk*, *overallegewoondig*, *ontelbaar*, *eeuwig*; *ijzeren*, *gouden*, *zilveren*, *koperen* enz. laat geene vergrooting toe.

Beteekent *vol* ten naastebij vol, *ledig* ten naastebij leeg, *volmaakt* bijna volmaakt, zooals alle menschelijk werk slechts zijn kan; worden *blind*, *stom*, *doof* enz. in eene oneigenlijke beteekenis genomen, dan kunnen deze woorden een vergrootenden en overtreffenden trap hebben. Niet zelden hoort men dan ook:

1) Onder anderen, de heer C. BUSKEN HUET en Mr. J. VAN LENNEP.

2) De beteekenis dezer woorden is: Zoo *nieuw*, dat de *spijkers*, *spelden* en *splinters* nog zichtbaar zijn. Voor *spiksplinternieuw* hoort men in sommige streken *spiksplinternieuw* met eene epenthetische l.

Mijn glas is voller dan het uwe; 't Is nog voller dan vol; Deze kan is nog leeger dan die; Dat is het volmaaktste werk, dat ik ken; Er bestond de volkomenste overeenstemming; Dit is de volledigste verzameling; Deze ouders zijn nog blinder voor de gebreken hunner kinderen, dan die; enz.

Men vindt niet zelden bij de beste schrijvers, wanueer er met klem en nadruk gesproken wordt, den overtreffenden trap van eenig: *mijn eenigst genoege, de eenigste uitzondering.*

't Geluk der liefde alleen, ziedaar het eenigst heil.

Hun God

Te dienen op zijn wenk, is aller hoogst gebod,

Eerste aandrift, eenigste bestemming, eeuwige eere!

In: *Hij zag het eerste levenslicht schijnt eerste overtollig.*

De overtreffende trap wordt soms door *aller* versterkt, als: *allergrootst, allereduchtst.*

De uitdrukking *allereerste beginselen* verdient afkeuring.

In plaats van *dezelfde*, dat ontstaan is uit *dezelfste*, den overtr. trap van *zelve*, gebruiken dichters niet zelden den overtr. trap van *eigen*, als: *het eigenst vuur, de eigenste overzijde, het eigenst loon* enz. Men zegt en schrijft ook: *op den eigen dag* en *op het eigen uur* voor *op denzelfden dag* en *op hetzelfde uur*, enz.

Het bijv. naamw. heeft wel drie *graden* of *trappen van betekenis*, doch, eigenlijk, slechts twee *graden* of *trappen van vergelijking*. Het bijvoeg. naamw. in zijn gewonen vorm, in zijn eersten trap van betekenis, wordt alleen in tegenoverstelling van den vergrootenden en den overtreffenden trap gezegd in den stellenden trap te staan.

Het bijv. naamw. kan in den overtreffenden trap niet zonder het lidwoord van bepaaldheid voorkomen, dan alleen bij aansprekingen, b. v.: *Liefste Vriend! Beste Vader!* — Afkeuring verdient dus de weglating van het lidwoord in de volgende versregels:

Geloofd zij God met diepst ontzag!

Gij, Jezus! onze roem zijt Gij!

Gij, 's Vaders eer op aarde,

Gij, grootst, daar Gij U diepst verzaakt,
 Hebt hier door lijden U volmaakt,
 En gaaft der menschheid waarde.

Heerlijk, God! zijn al uw werken,
 Maar heerlijkst is uw avondstond.

Alleen *best* komt zonder lidwoord voor: *Dat is beste zijde*, en in de spreektaal: *Hij is niet best*, d. i. *Hij is niet heel braaf*.

Ook als bijwoord kan *best* zonder lidwoord voorkomen: *Gij hebt uw werk best* (d. i. zeer goed) *gemaakt*, wèl te onderscheiden van het vergelijkende: *Gij hebt uw werk het best gemaakt*; *Ik reken er hem best toe in staat*, wederom wèl te onderscheiden van het betrekkelijke: *Ik reken er hem het best toe in staat. Dat is opperbest, mijn jongen!*

Ook *hoogst* en *uiterst* komen, in de bet. van *ten hoogste*, *ten uiterste*, zonder lidwoord voor: *Zij was eene hoogst achtenswaardige vrouw, altijd uiterst beleefd*. Ook *liefst* mist niet zelden het lidwoord: *Hij wil er liefst maar niet van hooren spreken*. Hetzelfde kan ook van *meest* gezegd worden:

Laat mij, o Heer! altijd,
 Maar meest in zwaren strijd,
 Op U in 't lijden staren!

Andere bijw. mogen in den overtreffenden trap niet zonder 't lidw. van bep. gebruikt worden: daarom is *diepst* in den bovenstaanden versregel:

Gij, grootst, daar Gij U diepst verzaakt,

niet te verdedigen.

Alleen de overtreffende trap *best* wordt als bijw. naamw. door een voorafgegaan: *'t Is een beste kerel*. Wordt de overtreffende trap door *aller* versterkt, dan duldt het bijw. naamw. het lidwoord van eenheid vóór zich en kan het bijwoord het lidwoord van bepaaldheid missen: *Dat is een allertreurigst lot; Er werd allermoorddadigst gevochten*.

44. De *voornaamwoorden* dienen om zelfstandigheden aan te wijzen of aan te duiden. Men onderscheidt ze in *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, onbepaalde, vragende en betrekkelijke* voornaamwoorden.

De voorn. zijn *bijvoegelijk* of *zelfstandig*. De *bijvoegelijke* staan als *bepalingen* vóór de zelfst. naamw., om de zelfstandigheden nader aan te wijzen: *deze man, dat kind, mijne moeder, uwe dochter* enz. De *zelfstandige* treden in den zin als plaatsvervangers van de zelfstandige naamw. op: *ik, wij, men, iemand, niets* enz. Zij dulden geene bepalingen vóór zich. Sommige voorn. kunnen zoowel zelfstandig als bijvoegelijk gebruikt worden: *mijn kind, dat kind is het mijne, wie zegt dat?* enz.

45. Men onderscheidt de pers. voorn. in pers. voorn. van den 1en, den 2en en den 3en persoon.

De pers. voorn. van den 1en persoon wijzen den *spreker* aan; die van den 2en persoon wijzen den *aangesprokene* aan; die van den 3en persoon wijzen een *derden* persoon aan, of wel eene zaak, *waarover gesproken wordt*.

De persoonlijke voorn. behooren alle tot de zelfstandige.

Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

ENKELVOUD.

Mann. en vrouw.

Mann. en vrouw.

1. Ik, 'k.

1. Du (doe).

2. Mijner, mijns, mijn.

2. Dijner, dijns, dijn.

3. Mij, me.

3. Dij (di).

4. Mij, me.

4. Dij (di).

Derde persoon.

Mann.

Vrouw.

Onz.

1. Hij.

1. Zij, ze.

1. Het, 't.

2. Zijner, zijns, zijn.

2. Harer, haars, haar.

2. Zijner, zijns, zijn.

3. Hem.

3. Haar, heur.

3. Hem, het, 't.

4. Hem.

4. Haar, heur, ze.

4. Het, 't.

MEERVOUD.

Eerste persoon.

1. Wij, we.
2. Onzer, ons.
3. Ons.
4. Ons.

Tweede persoon.

1. Gij, ge.
2. Uwer, uws.
3. U.
4. U.

Derde persoon.

1. Zij, ze.	1. Zij, ze.	1. Zij, ze.
2. Hunner, huns.	2. Harer, haars.	2.
3. Hun, ze.	3. Haar.	3.
4. Hen, ze.	4. Haar, ze.	4. Ze.

In plaats van de ontbrekende naamvallen van *het* gebruikt men die van *hij*, of de samengekoppelde bijwoorden *daarvan* en *daaraan*, waarvoor men ook *er van* en *er aan* schrijft; b. v.: *Denkt gij van het kind?* — *Ja, ik denk daaraan of er aan*; of ook: *Ik denk aan hetzelfde*.

Het voornaamwoord van den 2den persoon enkelvoud is verouderd. In sommige provinciën leeft het nog in de spreektaal voort. Men hoort het nog in het versje:

Heden mij,

Morgen dij.

Vooraf bij Zuidnederlandsche dichters komt *du* nog vaak voor:

„Liefste duifken!” zei de jongling,

„Waarom zits du hier zoo treurig,

En zoo verre van dijn gaaiken,

En zoo verre van dijn nestken?

Heeft wellicht een wreede jager

Nest en gaaiken di ontroofd?

Mag ik op mijn hert di dragen,

Tot het leven mij ontvliedt —

Bloemken! ik vergat di niet.

J. VAN BEERS.

In plaats van het enkelv. *du* (doe) is het meervoudige *gij* (*gi*), *ge* gekomen, of, zooals men in de omgangstaal zegt: *jij* (*ji*), *je*, en *jou* (of *jou*) voor *u*. *Jij* en *jou* hoort men niet gaarne. Wil

men beleefd spreken, dan zegt men *u*, of ook wel *uw*, *uwé*, *uws*, *uwé's*, dat ontstaan is uit *Uw Edele*, *Uwe Edelheid*; b. v.: *U heeft u vergist* (soms ook: *U heeft zich vergist*); *Uwé heeft dat gezegd*; *U is ziek*. Hoewel *U* hier de derde persoon is, hoort men toch vaak, daar hij slechts beleefdheidshalve den 2en persoon vervangt: *U hebt u vergist*; *U zijt ziek*, enz. Wil men het meervoud sterk doen uitkomen, dan versterkt men *gij*, enz. met *lieden* of *lui*, als: *gijlieden*; *jijlui*, *jelui*; *julie*, *jullie*; *ulieder*, *ulieden*; *wijlui*, *onslieder*, *onslieden*; *hunlieden*, *zijlieden* enz.

De onderscheiding van *hun* en *hen*, hoe algemeen ook aangenomen, is slechts op willekeur gegrond.

Waar de schrijver het dus om der welluidendheid wille oorbaar acht, staat het hem vrij; beide vormen in den 3en en den 4en naamv. aan te wenden.

Toen — toen wierp schoone MARGAREET,
Die 't zorglijk schouwspel had gezien,
Zich neder aan haars heeren kniën:
„Vergifnis!” riep ze, met een kreet:
„Ik ben van 't Vlaamsche bloed als zij:
Vergeef hun trotschheid hen (3n.) om mij.”

TOLLENS. *De Voetval der Gentenaars.*

Toen hij met ernst en kracht van stem
Hun taak hen (3n.) op het hart deed wegen,
En hoe het pand, van God verkregen,
Verantwoord worden moest aan Hem;
Toen steeg door welf en tempeldaken
Uit 's harten grond een plechtige eed.

TOLLENS. *Bij een Kind in de Wieg.*

Uit hun puinen delft gij Staten,
Volken daagt gij uit hun graf,
Slaat den blik zoo ver zij zaten,
Hooft hen (3n.) spraak en klanken af.

P. A. DE GENESTET. *Vergeten.*

Hier gebruikt de dichter *hen* in plaats van *hun*, opdat men 't persoonlijk voorn. niet aanzie voor een bezittelijk.

In de uitdrukking *Met hun tien en is hun* 4de n.

In sommige streken hoort men voor *haar* alleen *heur*. Bij Zuid-nederlandsche schrijvers komt deze vorm dikwijls voor. Bij Noord-nederlanders vindt men *heur* (zoowel als *heure* voor *hare*, enz.) alleen dan, wanneer de welluidendheid dit schijnt te vorderen: *Hij bond heur den haarband om; PAULINE, de meest geliefde van NAPOLEONS zusters, leefde meestal te Rome, waar heur paleis, als de zetel van smaak en kunstzin, de verzamelaarsplaats der uitgelezenste kringen werd.* (A. W. ENGELEN.)

Nu drukt hij eens heur zachte hand,
Daar hij een kusje steelt,
En met de lokjes om haar hals,
Heur bruine lokjes speelt.

J. BELLAMY. *Roozje.*

't Licht, in één polsslag, vliegt tweehonderdduizend mijlen:
Toch wandelt zevenmaal de Aarde om heur zonne rond,
Eer de allernaaste star heur licht op aarde zond!
God noemt die ruimte — een span! hoe zal de Mensch haar heeten?

J. J. L. TEN KATE. *De Schepping.*

In de volgende zinnen staat de 4e n. der persoonl. voorn. in plaats van den eersten:

1°. *Wij gingen met ons vieren*, d. i. Wij gingen, wij vieren met elkander; *Zij deelden het onder hun [hen] drieën*, d. i.: Zij deelden het, zij drieën onder elkander, enz. 2°. *'t Is hem*, voor: 't Is hij; *Hij is het*; *'t Was haar*, *'t Was haar zelve*, voor: 't Was ze; *Zij was het zelve*; enz. 3°. *Den Heer geloofd en Hem gedantkt*, voor: De Heer [worde] geloofd en Hij [worde] gedantkt; enz.

In kanselarijstijl staat *wij* voor *ik*: *Wij WILLEM III, bij [door] de gratie [genade] Gods Koning der Nederlanden*, enz. enz. 1)

In: *Ik heb het alles gezien is het persoonlijk voorn.*, gelijk in: *Ik heb dit alles, dat alles gezien, d i t e n d a t* aanwijzende voorn. zijn.

1) Alleen de koningin van Spanje houdt zich in staatsstukken aan het eenvoudige *ik*.

46. *Zich* is een *terugwerkend* persoonlijk voornaamw., dat in alle drie de geslachten, in het enkel- en meervoud, in den 3en en den 4en naamval gebruikt wordt: *Hij wascht zich; Zij geeft zich moeite; Zij kwetsen zich.*

47. *Elkander, elkaar, malkander* en *malkaar* zijn wederkeerige pers. voornaamw. De 2e naamval is *elkanders, malkanders*; de 3e en 4e naamval *elkander* of *elkanderen, malkander* of *malkanderen*.

Afkeuring verdient het gebruik van het terugwerkende *zich* voor het wederkeerige *elkander*, wat men bij dichters wel eens aantreft:

Zij bukken zich de lenden moe
En rapen hand aan hand,
En werpen zich de turven toe
En staaplen ze op den kant.

TOLLENS. *Het Turfschip van Breda.*

Elkander beteekent *elk den ander*, dat is: *de eene persoon den anderen* of *de een den ander*. Dit laatste vindt men dan ook soms in plaats van *elkander*:

Komt, wandelaars op 't zelfde spoor!
Wij reizen met elkandren,
Wij helpen d' een den andren.

Malkander is eene samentrekking van *manlijk* en *ander*. *Manlijk* heeft dezelfde beteekenis als *elk*.

48. *Dezelve*, een pers. voorn. van den derden persoon, wordt zoo min mogelijk gebruikt. Soms wendt men het aan ter vermijding van dubbelzinnigheid, als: *David hieuw den reus Goliath het hoofd af met deszelfs* (of ook: *diens*) *zwaard*. *De koning reed met zijn broeder en diens* (of *deszelfs*) *gemalin*.

Ook gebruikt men ter versterking het bijvoeglijk persoonlijk voornaamwoord *zelve*, dat zooveel beteekent als *in eigen persoon*: *ik zelve* of *ik zelf*, *wij zelve*, *werk uw(s) zelfs zaligheid met vreeze en beven*; *hij deed het om zijn(s) zelfs wille*; enz.

De verbuiging van *zelve* is als volgt:

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. De vader zelve, zelf.
2. Des vaders zelven.
3. Den vader zelven.
4. Den vader zelven, zelf.

Vrouwelijk.

1. De moeder zelve.
2. Der moeder zelve.
3. Der of de moeder zelve.
4. De moeder zelve.

Onzijdig.

1. Het kind zelve, zelf.
2. Des kinds zelven.
3. Den kinde zelven, het kind zelf.
4. Het kind zelve, zelf.

MEERVOUD.

1. De vaders, moeders, kinderen zelven.
2. Der vaders, moeders, kinderen zelven.
3. Den vaders, moeders, kinderen zelven.
4. De vaders, moeders, kinderen zelven.

Zelf staat voor *zelve*, eene verkorting van *zelvs*.

49. In de volgende uitdrukkingen komt de 2de naamval der pers. voornaamw. voor: *Gedenk mijner; Ontferm u zijner; Erbarm u hunner; Wij zullen zijns daarbij gedenken; Ik zou mij zijns nog schamen? Wij schamen ons uwer; Hij is mijns niet waardig; Eén onzer; Drie hunner; Dit boek is mijn; Hij is mijns gelijke, zijns gelijke; Doe het om uws zelfs wille;*

Want Uw is 't koninkrijk, o Heer!

Uw is de kracht, uw is al de eer.

Zijn is de zee: ze is door zijn kracht

Met al het droge voortgebracht.

Gij hebt, o Vader!

U mijns erbarmd.

*Hier laat ik lief en leed, en al wat mijner was,
Tot eindlijk zich mijn stof zal mengen met uw asch.*

50. De bezittelijke voorn. duiden aan of iets aan den eersten, den tweeden, of den derden persoon toebehoort. Die

van den eersten persoon zijn: *mijn* (enk.), *ons* (meerv.); die van den tweeden persoon: *dijn* (enk.), *uw* (meerv.); die van den derden persoon: *zijn*, *haar* of *heer* (enk.), en *hun*, *haar* (meerv.).

De bezittelijke voorn. zijn ontstaan uit den 2den naamval der persoonlijke voorn. Ze zijn alle bijvoeglijk.

In plaats van *hare*, *de hare* zegt men in sommige streken steeds *heure*, *de heure*. — *Dijn* is verouderd, en komt alleen nog voor in de uitdrukking: *het mijn en het dijn*. Bij Zuidnederlandsche dichters echter treft men het niet zelden aan (zie bladz. 72). In 't meerv. gebruikt men *hunlieder*, *ulieder*.

Men ziet zoowel schrijven: *De moeders beminnen hunne kinders* als: *De moeders beminnen hare kinders*: het laatste verdient verre weg de voorkeur. De Zuidnederlandsche taalleeraars echter verwerpen het vrouw. meerv. *hare*, dat in de spreektaal zelden o nooit gehoord wordt, geheel.

Verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Mijn broeder.	1. Mijne zuster.	1. Mijn nichtje.
2. Mijns broeders.	2. Mijner zuster.	2. Mijns nichtjes.
3. Mijnen broeder, mijn br.	3. Mijner zuster, mijne z.	3. Mijn nichtje.
4. Mijnen broeder, mijn br.	4. Mijne zuster.	4. Mijn nichtje.

MEERVOUD.

1. Mijne broeders, zusters, nichtjes.
2. Mijner broeders, zusters, nichtjes.
3. Mijnen broeders, zusters, nichtjes.
4. Mijne broeders, zusters, nichtjes.

Meer en meer wint het gebruik veld om *mijnen*, *hunnen* enz. verkorten tot *mijn*, *hun*; als: *Ik zie mijn vader*, *hun broeder*, *ha neef*; *Hij geeft zijn ouders en onderwijzers veel genoeg*, enz. I verkorting van het enkelvoudige *mijne*, *zijne*, *uwe*, *hare* enz. t *mijn*, *zijn*, *uw*, *haar* verdient geene aanbeveling.

Men schrijft *mijns vaders vriend*, *uws broeders kind*, of: *m:*

ouders vriend, uw broeders kind, enz.; doch alleen mijn moeders vriend, uw zusters kind.

In 't dagelijksch leven en in lossen stijl zegt men: *mijn moeder haar vriend, mijn moeder der 1) vriend, uw zuster haar kind, mijn vader zijn vriend; de eene zijn dood, de andere zijn brood; een mensch zijn lust, een mensch zijn leven; enz.*

Ten mijnent, ten uwent, ten zijnent enz. beteekent: *te mijnen huize, te uwen huize, te zijnen huize, enz.;* en, bij uitbreiding van beteekenis, *in mijne woonplaats, in uwe landstreek, enz.*

In de samenstellingen *mijnenthalve, uwentwege, zijnentwille* enz. is de *t* ingelascht om der welluidendheid wille.

Wat van de herhaling van het lidwoord van bepaaldheid is gezegd, geldt ook voor de bezittelijke voorn.: *Hij ontmoette onverwachts zijn vader, moeder, broeder en zuster; Hij ging tot zijn oom en zijn voogd; Zij ging tot haar oom en voogd; Ik stelde mijn geluk, mijn goed, mijn leven, ja alles in de waagschaal.* (Zie bl. 53 en 54.)

Men zegt zoowel: *Ik heb pijn in het hoofd*, als: *Ik heb pijn in mijn hoofd*; zoowel: *Hebt gij pijn in den rechterarm*, als: *in uw rechterarm*; zoowel: *Hij heeft eene wonde aan het hoofd*, als: *aan zijn hoofd*, enz. Spreekt men van meer dan één persoon, dan schrijven: *Wij hebben pijn in het hoofd*, of: *pijn in onze hoofden*; *Hebt rijlieden pijn in den rechterarm*, of: *in uwe rechterarmen*; *Zij hebben eene wonde aan het hoofd*, of: *aan hunne hoofden*. Zoo ook: *Zij haalden zich het hart op* en: *Zij haalden hunne hartjes op*, enz.

Staat *elk* of *ieder* na een meervoudig zelfstandig naamw. of voorn., dan kan het bezittelijk voorn. zoowel slaan op het enkelvoudige *elk* of *ieder*, als op het meerv. zelfst. naamw.: *De jaartijden hebben elk hunne genoegens; Zij kwamen elk met zijn prijs; Zij werden elk op zijn beurt beantwoord.*

De millioenen bollen,
Die elk op hunne baan,
Door God geteekend, rollen

1) Dit *der* is de 2de naamv. vrouw. enk. van *die*. Uit *wie er* of *wie der* s de 2de naamv. vrouw. enk. *wier* ontstaan.

Van 's werelds eerst ontstaan —
Die werelden omringen
Des Alregeerders troon.

't Is vol op d' oever. Vrouwen dragen
En kindren zeulen, elk zijn vracht.

TOLLENS. *De Visschersweeuw.*

Wanneer het geslacht van het zelfst. naamw. niet overeenkomt met het natuurlijk geslacht van den persoon dien het aanwijst, richt zich het bezittelijk voorn. zoowel als het persoonlijk voorn. naar het laatste: *Dat onmensch heeft zijne vrouw mishandeld. Hij zal zijne straf niet ontgaan; Dat heerschap heeft zijne geldbeurs verloren; Dat wijf laat hare kinderen gebrek lijden.*

51. Verbuiging van het bez. voorn., zelfst. gebruikt.

' ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De zijne.	1. De zijne.	1. Het zijne.
2. Des zijnen.	2. Der zijne.	2. Des zijnen.
3. Den zijnen.	3. Der zijne, de zijne.	3. Het zijne.
4. Den zijnen.	4. De zijne.	4. Het zijne.

MEERVOUD van alle drie de geslachten.

1. De zijne.
2. Der zijne.
3. Den zijnen.
4. De zijne.

De mijnen, de zijnen, de woen enz. beteekent *mijne huisgenooten, zijne betrekkingen, woe lieden* enz.

52. De *aanwijzende* voornaamwoorden geven te kennen, of de voorwerpen zich al dan niet in de nabijheid van den spreker bevinden. Zij zijn: *die, dat; deze, dit; gene; —*

degene, hetgene; diegene, datgene; dezelfde, hetzelfde 1); zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijk; zulks.

Deze wordt gebruikt voor voorwerpen, die nabij zijn; *die* en *gene* voor die, welke veraf zijn. *Deze* en *gene*, zelfstandig gebruikt, worden in 't meervoud *dezen* en *genen*.

Zulk kan alleen in 't meerv. zelfstandig gebruikt worden, in welk geval het met het lidwoord van bepaaldheid verbonden wordt: *dezulken*.

Verbuiging der aanw. voorn. *die, deze* en *gene*.

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

Mann.	Vrouw.	Onzijdig.	
1. Die.	1. Die.	1. Dat.	1. Die.
2. Diens (dies, des).	2. Dier (der).	2. Diens (dies, des).	2. Dier (der, er).
3. Dien.	3. Dier, die.	3. Dien, dat.	3. Dien.
4. Dien.	4. Die.	4. Dat.	4. Die.
1. Deze.	1. Deze.	1. Dit.	1. Deze.
2. Dezes.	2. Dezer.	2. Dezes.	2. Dezer.
3. Dezen.	3. Dezer, deze.	3. Dezen, dit.	3. Dezen.
4. Dezen.	4. Deze.	4. Dit.	4. Deze.
1. Gene.	1. Gene.		1. Gene.
2. Genes.	2. Gener.		2. Gener.
3. Genen.	3. Gener, gene.		3. Genen.
4. Genen.	4. Gene.		4. Gene.

Deze en *gene* hebben in eene rede niet zelden de beteekenis van *eerstgenoemde* en *laatstgenoemde*; b. v.: MAURITS en FREDERIK HENDRIK hebben zich grooten roem verworven: *deze* (de laatstgenoemde) als stedendwinger, *gene* (de eerstgenoemde) als veldheer.

In sommige streken zegt men nog: *de deze, de die*, als het voorn. zelfstandig gebruikt wordt; b. v.: *Ik spreek van dien man en gij van (den) dezen*. In de schrijftaal wordt nu het lidw. verworpen 2).

1) Men schrijft *dezelfde, hetzelfde, tenzelfden tijde, terzelfder tijd* enz.; doch *deze zelfde, dat zelfde, die zelfde, een zelfde* enz.

2) Nog leest men in sommige nieuwe drukken der H. S. II Cor. 2 vs. 15 en 16 aldus: *Want zij zijn Gode een goede reuk van Christus*

Dees te schrijven voor *deez'*, van *deze*, is alleen in poëzij geoorloofd.

De 2de naamval mann. enk. en onz. van *die* is nog over in *desnietlemin*; *desgelijks*; *deswege*; *destijds*; *deskundige*; *desbevoegde*; *desnoods*; *om dies mit*; *wat dies meer zij*; enz. Enkele malen komt hij op zichzelf voor. (Zie no. 28.) *Dies* heeft het karakter van een besluitend voegwoord aangenomen: *De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan: dies zijn wij verblijd.*

Gij hoort hen, die Uw heil verwachten,
o Hoorder der gebeên!
Dies zullen allerlei geslachten
Ootmoedig tot U treên.

De 2de naamv. vrouw. enk. komt voor in *derwijze*, *derhalve*, *dermate* en in uitdrukkingen als: *die vrouw der kind*, enz.

De 2de naamv. meerv. komt voor in: *Er waren der* (of *er*) *honderd*; *Ik heb er geen*.

De 3de naamv. onz. enk. komt voor in: *indien*; *mitsien*; *dienaangaande*, *dienovereenkomstig*, *dienvolgens* (niet: *diensvolgens*); *met dien verstande*; *vorre van dien*; *te dien einde*; *een huis met den aanleve van dien*, enz.

De 3de naamval onz. enk. van *dit* komt voor in: *Ik laat u bij dezen weten*; *Dat doet in dezen niets af*; *Het zal na dezen gaan, als vóór dezen*; enz.

De 3de naamv. vrouw. enk. komt voor in: *in dier voege*.

53. De samengekoppelde bijwoorden *hiervan*, *hieraan*, *hiermede*, *hieruit*, *daarvan*, *daaraan*, *daarmede*, *daaruit* enz. komen niet zelden in de plaats der aanwijzende voornaamwoorden. B. v.: *Dacht gij aan die zaak? — Ja, ik dacht aan haar*; liever: *Ik dacht daaraan of ik dacht er aan*.

In plaats van *hiervan*, *hieraan* enz. gebruikt men vaak *er van*, *er aan*, *er mede*, *er in* enz.

---

in dengenen, die zalig worden, en in dengenen, die verloren gaan. Den dezen wel een reuk des doods ten dood, maar den gersen een reuk des levens ten leven.

54. Worden de *aanwijzende* voornaamwoorden en de *persoonlijke* voornaamwoorden *hij*, *zij*, en 't meerv. *zij*, zóó gebruikt, dat ze een bepalenden zin behoeven, om een voorwerp bepaald aan te wijzen, dan heeten ze *bepalende* (liever *bepaling aankondigende*) voornaamw. B. v.: *Hij, die 't mij gezegd heeft, is hier; Zij, die u vervolgde, is dood; De tuin van mijn oom en die van mijn vader; Degene, die het mij gezegd heeft, is hier; Dezelfde, die 't mij gezegd heeft, heeft het ook u gezegd; Zulke boter vindt men nergens; Zoodanige menschen zijn beklagenswaardig.* Uit de laatste voorbeelden ziet men, dat de bepalende zin soms in de gedachten moet aangevuld worden.

De *samengestelde* aanwijzende voorn. kunnen niet anders gebruikt worden dan met eene volgende bepaling, of met eene bepaling, welke in de gedachten moet aangevuld worden.

55. De *onbepaalde* [persoonlijke] voornaamw. dienen om zelfstandigheden aan te duiden, dat is, op eene onbepaalde of algemeene wijze te doen kennen. Ze zijn: *iemand, niemand, men, iets, niets, niemandal, alwie, wat, een en geen.* B. v.: *Er is iemand; niemand vreemds; iets nuttigs; wat vroolijks; een mijner vrienden; ik heb er een; een der gasten; geen der heeren; denkt gij aan iets? of: denkt gij ergens aan? hij bekommert zich over niets, of: hij bekommert zich nergens over.*

Een en geen staan, als ze op personen betrekking hebben, in beteekenis gelijk met *iemand* en *niemand*: *Wij hebben eenen gezien, die in uwen naam duivelen uitwierp.*

Gij zijt mijn hoop, en anders geen.

Evang. Gezangen.

Gij alleen kunt troost beloozen,

Gij dien schenken, anders geen!

TOLLENS.

Geen wist iets over haar, maar zij was lief aan allen.

Niet, de oorspronkelijke vorm van *niets*, komt nog een enkel maal voor. *Niemandal* is ontstaan uit *niet met al*. Met al (ook

wel met allen) had vroeger de beteekenis van *gansch en al*, geheel en al. Niet (d. i. niets) met al beteekende dus *gansch niets*, geheel niets. Zoo had men ook *al met allen* dat alles te samen beteekende.

En t' allen kant verneemt men niet dan vroolijk zingen;

En t' allen kant ontwaart men niet dan lustig springen.

J. VAN BEERS. *Marthu.*

Het onbepaald telwoord *tegelijk* wordt altijd door het ontep. voorn. een voorafgegaan.

De onbepaalde voorn. vertegenwoordigen alle den 3en persoon, en zijn alle zelfstandig.

Alleen zeker zou men soms als een *bijvoeglijk* onbep. voorn. kunnen beschouwen, b. v.: *Zeker vader had twee zonen*, waarvoor men ook leest: *Een zeker vader had twee zonen* en *Een vader had twee zonen*.

Men kan alleen als onderwerp (le. naamval) voorkomen. Uitdrukkingen als: *Men wordt verzocht, hier niet te rooken* verdienen dus afkeuring.

56. De *vragende* voornaamw. vragen naar personen of zaken, of naar bijzonderheden van personen of zaken. Zij zijn: *wie, welke, wat, hoedanig*, en de woordverbinding *wat voor een*. B. v.: *Wie is daar?* — *Wat is er gebeurd?* — *Wat voor een man is dat?* — *Wat voor man is hij?* — *Wat is dat voor eene vrouw?* — *Welke vorst zal dat doen?* — *Welk een vorst is hij!*

Verbuiging van *wie, welke* en *wat*.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Mv. voor de 3 gesl.
1. Wie.	1. Wie.	1. Wat.	1. Wie.
2. Wiens.	2. Wier.	2. Wes.	2. Wier.
3. Wien.	3. Wie.	3.	3. Wien.
4. Wien.	4. Wie.	4. Wat.	4. Wie.
1. Welke, welk.	1. Welke.	1. Welk.	1. Welke.
2.	2.	2.	2.
3. Welken.	3. Welke.	3. Welken, welk.	3. Welken.
4. Welken.	4. Welke.	4. Welk.	4. Welke.

*

Wat heeft geen derden naamval. De 2e naamval *wes* komt alleen voor in *weshalve* en *weswege*. De 2e en 3e naamval van *wat* worden vervangen door *van wat* en *aan wat*, of *waarvan* en *waaraan*. B. v.: *Van wat* of *Waarvan* spreekt gij? *Aan wat* of *Waarvan* denkt gij?

In: *Vrouwe! Wat weent gij? — Wat twist gij met dezen?*

o *Mijn ziel, wat buigt ge u neder?*
Waartoe zijt ge in mij ontrust?

heeft *wat* de waarde van eene bijwoordelijke bepaling: *waartoe*, *ter oorzaak waarvan*.

In: *Wat baat het u, verlaten weezen?* is, zoowel als in: *Het baatte wat*, *wat* een onbep. voorn., dat in den zoogenaamden bijwoordelijken 4den naamv. van hoeveelheid staat, dien men ook aantreft in: *Het baatte u* (4n.) *niets* (4n.); *Het baatte hen* (4n.) *een beetje* (4n.); *Het liep hem* (4n.) *iets* (4n.); *Het, schaadde u* (4n.) *een weinig* (4n.); enz.

In *Wat voor een* blijft een onverbogen.

57. De *betrekkelijke* voornaamw. dienen om een bepallenden zin met een hoofdzin te verbinden. Als zoodanig worden gebruikt: *die*, *dat*; *welke*, *welk* of *dewelke*, *hetwelk*; *wie*, *wat*; *hetgeen*. B. v.: *De man, dien* (of *welken*) *gij gezien hebt, is hier*; *Hij, die gehoorzaam is, wordt geprezen*; *De pen, met welke hij schreef, is gevallen*; *Hij beweerde, hetgeen ik hem ten sterkste betwistte, dat de tiende penning Nederland had vrij gemaakt*.

Op personen laat men zoowel *wie* als *welke* slaan; op zaken, liefst *welke*: *Dat was de persoon, op wien* (of: *op welken*) *hij het oog had*; *Dat was de zaak, op welke hij doelde*; *Hij betoefde eens jaar wedde aan die vrouw, welke* (en niet *die*, om der welluidendheid wille) *hare kinderen de beste opvoeding zou geven*; enz.

Verbinding van *die, welke, dat* en *hetwelk*.

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1. Die, welke.	1. Die, welke.	1. Dat, hetwelk.	1. Die, welke.
2. Wiens, welks.	2. Wier, welcher.	2. Welks,	2. Wier, welcher.
3. Wien, welken.	3. Die, welke.	3. Dat, hetwelk.	3. Wien, welken.
4. Dien, welken.	4. Die, welke.	4. Dat, hetwelk.	4. Die, welke.

Na voorzetsels gebruikt men niet *dien* of *die*, maar *wien* of *wia*; b. v.: *De man, met wien gij spreekt; De menschen, bij wie ik verkeer.*

58. De samengekoppelde bijwoorden *waaraf, waaraan, waarmede, waardoor, waarin, waaruit, waarop, waartoe* enz. komen niet zelden in de plaats der betrekkelijke voor-naamw.; b. v.: *Dit is het paard, waarmede (met hetwelk) ik gekomen ben; Dit is het woord, waarop (op hetwelk) wij vertrouwen, of: Dit is het woord, waar wij op vertrouwen, of, voor de welluidendheid, daar wij op vertrouwen.*

Er is onderscheid in betekenis tusschen: *Waarom lacht gij?* en *Waar lacht gij om?*

Wie en *wat* sluiten niet zelden zoowel het aanwijzend als het betrekkelijk voorn. in zich, b. v.: *Het lijden is voor het leven, wat de regen is voor den akker; d. i.: Het lijden is voor het leven dat, dat de regen is voor den akker.* Zoo ook: *De achting is voor de vriendschap, wat de tak is voor de bloem, door welke zij gedragen wordt; Zij bleven niet, wie ze waren, d. i.: Ze bleven niet die, die ze waren.*

59. De *telwoorden* geven de hoeveelheid of de rangorde der zelfstandigheden te kennen. Zij worden verdeeld in *hoofd- of grondgetallen, en ranggetallen*. De eerste geven te kennen, *hoeveel* voorwerpen van dezelfde soort er worden genomen; de laatste, *het hoeveelste* voorwerp in zijne soort bedoeld wordt.

Hoofd- of grondgetallen zijn: een, tien, honderd, duizend, millioen enz.

Bepaalde ranggetallen zijn: de eerste, de tweede of de andere, de elfde, de vijf en zestigste, de vierhonderd acht en twintigste, de duizendste, de drie duizend driehonderd drie en dertigste enz.

Onbepaalde ranggetallen zijn de laatste, de zooveelste, de hoeveelste.

De hoofdgetallen en ranggetallen noemt men bepaalde telwoorden. Onbepaalde telwoorden zijn: al, alles, beide, gezamenlijk, geheel, gansch, ieder, iegelijk, elk, geen, eenig, ettelijke, sommige, menig, veel, weinig, genoeg, half, wat, luttel, enkele; verscheidene, onderscheidene, verschillende.

De onbepaalde telwoorden zijn eigenlijk bijvoeglijke naamwoorden of zelfstandig gebruikte bijv. naamw. Worden ze zelfstandig gebruikt, dan krijgen sommige den naam van gemeenschlachte zelfst. naamw., als: ieder (ieders, eens ieders); iedereen (iedereens); een iegelijk (eens iegelijks, een iegelijk); menigeen (menigeens); elkeen (elkeens). Dit een, waarmede zij verbonden, of waardoor zij voorafgegaan worden, is het onbepaald voornaamw. een.

Nog rekent men onder de telwoorden:

De herhalingstallen: eenmaal, eenige malen, tweemaal, eenmaal is gecmaal, veelmaal, vele malen, driemaal drie is negen, een reis, twee keer, driewerf enz.

De verdubbeltallen: tienvoudig, drievoudig, veelvuldig, veelvoudig, veelvoud enz.

De soortgestallen: eenerlei, tweërlei, tweërhande, drieërhande, drieërlei, vierderlei, allerhande enz.

Men schrijve niet: Deze tuin is eens zoo groot als die, maar: Deze tuin is tweemaal zoo groot als die. Ook schrijve men liever: Hij is meer dan viermaal zoo rijk als ik; Hij is ruim viermaal zoo rijk als ik, dan: Hij is viermaal rijker dan ik, enz.

In allerlei soort van koopwaar, allerhande slag van volk, enz. zijn soort en slag overtoellig. Men schrijve dus: allerhande koopwaar

of alle soorten van koopwaar; allerhande volk of alle slag van volk.

Meer en meer wint het gebruik veld om in uitdrukkingen als de volgende het voorzetsel van weg te laten: *Er zijn meer van dat slag (van) gemeentebesturen; Dat is eene soort (van) hout, die zeldzaam is; enz.* Dit verdient geene aanbeveling. Men behude in dergelijke uitdrukkingen het voorzetsel, of vindt men ze te stroef, zoo geve men er eene andere wending aan, b. v.: *Er zijn meer gemeentebesturen van dat slag; Dat is eene houtsoort, die zeldzaam is; enz.*

60. *Eén man, ééne vrouw, één kind* wordt verbogen als *een man, eene vrouw, een kind.*

Verbuiging van het lidwoord *een*, als zelfstandig beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De eene.	1. De eene.	1. Het eene.
2. Des eenen.	2. Der eene.	2. Des eenen.
3. Den eenen.	3. Der eene, de eene.	3. Den eenen, het eene.
4. Den eenen.	4. De eene.	4. Het eene.

Even zoo verbuigt men *de andere*. In den 1sten en den 4den naamval schrijft men ook *de een en de ander, den een en den ander*. *Ander* wordt soms samengetrokken tot *aár*, gelijk *anders* tot *aárs*. *Aár* en *aárs* behouden, als ongewone vormen, het samentrekkings-teeken, dat *elkaar* en *malkaar* missen kunnen. *Eén* heeft soms de beteekenis van *dezelfde, hetzelfde*.

Komt! sterken wij den liefdeband!
 Eén strijd is 't, dien wij strijden,
 Eén lijden, dat we lijden,
 Op reis naar 't hemelsch vaderland.

In: *De eenen deden dit, de anderen dat*, is *eenen* een onbepaald telwoord, en beteekent zooveel als *sommigen*.

61. De hoofdgetallen kunnen ook in het meervoud gebruikt worden; b. v.: *Jezus met de twaalven; met ons vieren; met u achten; met hun tien; Noach was met zijn achten*

in de ark 1); het is bij vijven; het was bij zessen; honderden menschen; duizenden engelen; hij wierp de twee tweeën; hij is van zessen klaar; de overzetting der Zeventigen; zij kocht bij den kaarsenmaker een pond achten 2); hij vouwde het in vieren; ik geef het u in negenen te doen; alle goede dingen bestaan uit drieën; enz.

Men zegt natuurlijk: *Het is bij ééne.*

62. Er is onderscheid tusschen: *zijn ééne paard* en *een zijner paarden*; *zijne twee paarden* en *twee zijner paarden*; enz.

Zij gaan twee en twee bet. zij gaan bij tweeën; *zij gaan twee aan twee* bet. zij gaan bij vieren. Deze onderscheiding wordt niet altijd in acht genomen; bijv.: *Een vierhoek, waarvan de zijden twee aan twee evenwijdig loopen, noemt men een parallelogram*; *In het bagno zijn de beven twee aan twee aaneengeketend*;

Den rug gekromd en 't hoofd gedoken,

Verstrooiden zij zich paar aan paar,

Terwijl ze fluistren tot elkaar:

„Nooit heeft een mensch alzoo gesproken.”

TOLLENS. *De overspelige Vrouw.*

En, het oudste en beste, wordt meer en meer door aan verdrongen: En van alle vleesch, daar een geest des levens in was, kwamen der (er) twee en twee tot Noach in de arke. Gen. VII: 15. En Hij riep tot zich de twaalven en begon hen uit te zenden twee en twee. Marc. VI: 7.

63. *De andere beteekent de tweede.* Nog zegt men *ten andere* voor *ten tweede*, *andermaal* voor *ten tweeden male*, *anderendaagsch* voor *wat om den anderen* (d. i. om den tweeden) *dag* plaats heeft en schrijft men *anderhalf* voor *tweedehalf*, dat is: *het eene geheel en het andere geheel half.* Zoo ook schrijft men *derdehalf* enz.

1) Vroeger schreef men: *Noach zijn achtster* voor *Noach met zijn achten.*

2) In deze beteekenis heeft het telwoord zelfs een enkelvoud en komt het voor als verkleinwoord: *Geef mij eene zes voor den kandelaar en een zestientje voor de lantaren.*

voor twee geheel en het derde geheel half. Derdehalve week, vierdehalve dag bet. dus: twee en een halve week, drie en een halve dag, dat is: twee weken en eens halve week, drie dagen en een halve dag. Men zegt zoowel twee en een halve cent, d. i.: twee centen en een halve cent, als twee cent en half, d. i. twee cent geheel en een cent half. Zoo ook drie en een halve maand of drie maanden en half, enz.

64. Worden de onbepaalde telwoorden zelfstandig gebruikt, zoo schrijft men, van personen sprekende: *allen, velen, weinigen, beiden, eenigen, sommigen* enz.; spreekt men van andere voorwerpen, zoo schrijft men: *alle, vele, weinige, beide, eenige, sommige* enz. B. v.: *De kinderen zijn allen ziek; De pennen zijn alle vermaakt; enz.*

Beiden en *allen* worden vaak door een voornaamwoord voorafgegaan: *wij beiden, die allen, zij allen; ons beider vrienden* (voor: *onzer beider vrienden*); *u beider ouders* (voor: *uwer leider ouders*); *hun aller vrienden* (voor: *hunner aller vrienden*); *u aller moeder*; enz. Eene enkele maal komt de onverkorte vorm nog voor:

*In hem is God ons aller God;
Eén Heiland, één behoeder
Is onzer aller broeder;
Eén uitzicht is ons aller lot.*

Al blijft voor een lidwoord of voornaamwoord 1) liefst onverbogen: *al de zorg, al mijne vreugd*, enz. Na *menig* staat het zelfst. naamw. steeds in het enkelvoud: *menig man, menige vrouw; menigmaal*.

Men schrijft zoowel *beide deze boeken, deze boeken beide*, als *deze beide boeken*; zoowel *geheel den dag, als den geheel en dag*; zoowel *al deze boeken, als deze boeken alle*; zoowel *al des konings*

---

1) De aanwijzende voorn. *zoodanige, dusdanige* en *dergelijke* schijnen hierop eene uitzondering te maken. Men vindt ze ten minste niet zelden voorafgegaan door *alle*: *alle zoodanige menschen, alle dusdanige gesprekken, in alle dergelijke gevallen*, enz.

vrienden, als des konings vrienden allen; zoowel zijn gansche vermogen, als gansch zijn vermogen; enz.

Men vindt zoowel *Geef mij alle drie de boeken, Geef mij de boeken alle drie, als Geef mij alle drie bosken, Geef mij al de drie boeken.* De laatste twee volzinnen klinken stroef en onwelluidend; daarom verdienen de eerste twee de voorkeur.

Staat *genoeg* achter het zelfst. naamw., zoo wordt het van een onbepaald telwoord een bijwoord van hoegrootheid: *Hij heeft geld genoeg.* Hetzelfde geldt omtrent *te veel* en *te weinig*: *Hij heeft te veel geld, Hij heeft geld te veel; Zij had te weinig koopwaren, Zij had koopwaren te weinig.* Er is zelfs een aanmerkelijk onderscheid in de beteekenis dezer volzinnen. De tweede zegt zooveel als: *Hij heeft meer geld, dan hem toekomt,* of ook: *Hij heeft meer geld, dan hij noodig heeft; Hij kan wát missen;* de vierde beteekent: *Zij had koopwaren te kort, minder dan haar toekwam.* De eerste en de derde volzin wijzen alleen aan, dat de hoeveelheid te groot of te klein was.

Geen wordt verbogen als het telwoord *een*. Soms komt het voor als een ontkenkend lidwoord van eenheid, als een ontkenkend telwoord, of als een ontkenkend voornaamwoord; b. v.: *Dat is geen vogel, het is een zoogdier; Hij heeft geen cent op zak; Hij steekt geene hand uit;* enz.

Staat *geen* in beteekenis gelijk met het ontkenkend bijwoord *niet*, dan wordt het niet verbogen: *Karigheid is geen spaarzaamheid en mildheid is geen verkwisting; Geen wijsheid, geen overleg baatte hier; Ze zijn geen goede vrienden meer;*

*Geen heiligheid wordt hier gevonden,
Die niet aan dezen wortel groeit.*

Veel wijn beteekent *vele soorten van wijn, velerlei wijn; veel* wijn beteekent *eene groote hoeveelheid wijn.* Een gelijk onderscheid is er tusschen *weinig* boter en *weinig boter*; enz.

Worden *de eerste* en *de laatste* zelfstandig gebruikt, dan ontvangen ze altijd eene *n*: *Koeien en schapen zijn nuttige dieren: de eersten geven ons melk, de laatsten geven ons wol.*

Men zegge niet: *In den Rijn ontlasten zich meerdere rivieren*; maar: *vele of verscheidene rivieren.*

Het gebruik van *ietwat*, dat eigenlijk hetzelfde is als *ietsiets*, verdient geene aanbeveling.

Beteekent *eerste* zooveel als *eerstkomende*, *eerstvolgende*, en *laatste* zooveel als *laatstleden*, *laatstverloopene*, dan kunnen ze door een hoofdgetal gevolgd worden; b. v.: *Gij moet mij in de eerste drie, vier dagen niet lastig vallen*; *We zullen hem in de eerste zes weken niet terugzien*; *Hij is in de laatste drie dagen hier niet geweest*; *Het uitroeien van wild gedierte kan binnen de eerste honderd jaren na den zondloed niet zulk eene groote weldaad geweest zijn*; *Geduchte bewegingen kenmerken de laatste vijf en twintig jaren onzer geschiedenis*; enz. Schreef men in den laatsien volzin: *de vijf en twintig laatste jaren*, zoo zou men onze geschiedenis als een afgesloten tijdperk voorstellen en we zouden verder geene geschiedenis meer hebben.

Behouden *eerste* en *laatste* hun karakter van rangschikkende telwoorden, dan kunnen ze door een hoofdgetal gevolgd worden; verliezen ze dit karakter, nemen ze dat van bijvoeglijke naamw. aan, dan kunnen ze door een hoofdgetal voorafgegaan worden; b. v.: *De leerlingen zullen de school drie en drie verlaten. De eerste drie worden op twee passen afstands door de tweede drie gevolgd en zoo gaat het tot de laatste drie toe*; — *De vier eerste (voorste) huizen dezer straat*; *De vijf eerste (voorste) letters van het alphabet*; *De zes laatste (achterste) boomen van deze rij*; *De drie eerste (voornaamste, aanzienlijkste) handelshuizen van Amsterdam*; enz., en zoo schrijve men dan ook *de tien eerste verzen van dit hoofdstuk*, *de drie laatste dagen van de week*, enz.

In: 't *Is een eerste* (zeer groote) *deugniet* en soortgelijke uitdrukkingen heeft *eerste* de bet. van den volstrekt overtreffenden trap.

Men schrijve: *te drie uren, om drie uren, te drie uur, om drie uur* enz., en niet *ten drie ure*. — Te drie uren beteekent *ter derde ure*.

Worden de termen van de schaal van het tientallig stelsel door een hoofdgetal voorafgegaan, dan nemen zij den meervoudsvorm niet aan: *zeshonderd, acht duizend, tien millioen, drie billioen* enz.

De volgende volzin is dus niet onberispelijk: *Op onze aarde leven twaalfhonderd millioenen zielen.*

Hierbij valt op te merken, dat alleen de term *honderd* met het vermenigvuldigende hoofdgetal verbonden wordt; dat deze verbinding blijft bestaan, al komt de samenstelling voor als deel van een ranggetal: *de driehonderd vijf en zestigste dag des jaars*; dat *duizend*, door een hoofdgetal voorafgegaan, te beschouwen is als een zelfstandig naamwoord.

Ook na de onbepaalde telwoorden *enkele, eenige, verscheidene, luttele* enz. verwerpen *honderd, duizend* enz., wanneer ze onmiddellijk door een zelfst. naamw. gevolgd worden, niet zelden den meervoudsvorm: *Eenige honderd el dichter bij; Enkele duizend passen verder;*

Wij zien d' ontmeetbren oceaen,
 Waarin de ontelbre sferen drijven,
 Die ons des daags verborgen blijven,
 Maar in den nacht te schittrep staan....
 't Is slechts een ondeel van 't heelal;
 't Zijn dropplen van onpeilbre bronnen;
 't Zijn luttele tienduizend zonnen
 Van 't nameloos miljoenental.

TOLLENS. *Avondwandeling.*

Men schrijve: *honderd en een soldaten, duizend en een paardem.*

Zoo ook *duizend en een pennen*, en niet *duizend en eenne pennen.*

Enkelen schrijven: *Hij verdeelde het land onder de negen en een halve stammen*, in plaats van: *onder de negen en een halven stam*, hetgeen geene navolging verdient.

Men schrijft: *Er waren honderd soldaten, duizend ruiters, zonder, een millioen krijgsknachten*, daarentegen, met het lidwoord van eenheid 1). Er is onderscheid tusschen *honderd soldaten* en *een*

1) Millioen is oorspronkelijk een benoemd getal en beteekent 10 tonnen gouds of schats, de ton berekend op 100000 eenheden der gebruikelijke landsmunt, zoodat door millioen in verschillende landen verschillende geldsommen bedoeld worden. Tot in de 18e eeuw werd *millioen* in het tellen hardnekkig vermeden.

honderd soldaten, duizend paarden en een duizend paarden. Deze onderscheiding bestaat bij *millioen, biljoen* enz. niet, daar deze steeds beschouwd worden als zelfstandige naamw. van het onzijdig geslacht, en in het enkelvoud niet anders kunnen voorkomen dan voorafgegaan door een of ander bepalend woord. In: *Hij bezit een millioen*, blijft het zelfst. n. *gulden* achterwege 1).

65. Het *werkwoord* stelt eene *werking* voor als eene *werking*. Het drukt of eene eigenlijke *werking* uit, of iets dat slechts als eene *werking* gedacht wordt; b. v.: *leggen, slapen, schrijven, geven; liggen, slapen, blijven, leven.*

De zelfstandige naamw. *loop, val, slag, gebabbel, geloop, gedans* enz., stellen *werkingen* voor als *zelfstandigheden*. Van deze is bij de *werkwoorden* geen sprake.

66. Eene *werking* is niet denkbaar zonder een of meer *werkers*: personen of dingen, die *werken*. De *verschillende vormen*, die het *werkwoord* aanneemt, om het verband uit te drukken, dat er bestaat tusschen den *werker* en de *werking*, heeten de *personen* van het *werkwoord*.

Bij het denken gaat men van twee tijdpunten uit: of van het *tegenwoordige*, of van het *verledene*. In het eerste geval beschouwt men alles, zooals het zich liet aanzien op het oogenblik dat men denkt; in het andere, zooals het zich liet aanzien op het tijdstip, waarin men zich met zijne gedachten terugplaatst. Dit laatste heeft plaats bij het verhalen van gebeurde dingen. De *werkwoorden* drukken dit onderscheid in de beschouwing der *werkingen* door hun vorm uit: *Hij valt en breekt zijn been; Hij viel en brak zijn been.*

Eene *werking* is, ten aanzien van het *tegenwoordige* en *verledene*, of *gelijktijdig*, of *toekomstig*. De vormen van het *werkwoord* duiden die verschillende betrekkingen aan: *Hij belooft* (gelijktijdig ten aanzien van het *tegenwoordige* tijdstip), *dat hij het doen zal*

1) In: *Zij is een ton of een tonnetje rijk*, laat men na *ton* het zelfst. naamw. *gouds* of *schats* weg.

(toekomstig ten aanzien van het teg. tijdstip); *Hij beloofde* (gelijktijdig ten aanzien van een verleden tijdstip), *dat hij het doen zou* (toekomstig ten aanzien van een verl. tijdstip).

Eene werking wordt of gedacht als *aan den gang zijnde*; als *nog voortdurende*, als *onvoltooid* of *onvolmaakt*, dat is: als een *doen*; of als *gedaan zijnde*, als *voltooid* of *volmaakt*, dat is: als eene *daad*. Het werkwoord drukt deze onderscheiding door verschillende vormen uit: (*hij*) *leest, valt, lezen, vallen*; (*hij*) *heeft gelezen, is gevallen, gelezen hebben, gevallen zijn*.

Een werkwoord drukt derhalve door zijne vormen drie verschillende betrekkingen tot den tijd uit, die ieder tweeledig zijn. Door de vereeniging daarvan ontstaan acht verschillende tijdvormen;

De verschillende tijdvormen van een werkwoord worden de *tijden* van het werkwoord genoemd.

De *wijzen* der werkwoorden drukken de verschillende wijzen uit, *waarop eene gedachte gedacht is en voorgesteld wordt*.

67. De werkwoorden hebben *vijf* wijzen: *vier* eigenlijke en *éene* oneigenlijke wijs: de *aantoonende*, de *aanvoegende*, de *voorwaardelijke*, de *gebiedende* wijs, en de *onbepaalde* wijs. De *gebiedende* wijs is uit de *aanvoegende* wijs ontstaan en de *onbepaalde* wijs wordt ten onrechte eene *wijs* genoemd.

De *aantoonende* wijs stelt iets voor als *werkelijk*: *Hij komt; Hij kwam; Hij zal komen; Hij zegt, dat hij komen zal; Hij zeide, dat hij komen zou; Hij zeide: ik zal komen*. De *aanvoegende* wijs stelt iets voor als *mogelijk* of *wenschelijk*: *Hij kome! Kwame hij toch!* De *voorwaardelijke* wijs stelt iets *wenschelijks* voor als *onmogelijk*: *Och, leefde hij nog! Ware hij niet gestorven!* De *gebiedende* wijs stelt iets voor als een *gebod*, *verzoek*, *vermaning*, *raad* enz.: *Kom, leer uwe les! Och, doe dat niet! Wees steeds beleefd!*

Komt het werkwoord zonder eenige vormverandering voor, dan zegt men, dat het in de *onbepaalde* wijs staat:

Leeren is nuttig, Reizen is aangenaam, Hij moet zijne les leeren, Zij zullen hier kunnen blijven wonen.

De onbepaalde wijs wordt ook de zelfstandig naamwoordelijke vorm van het werkwoord geheeten.

De aantoonende wijs heeft al de tijden, die verschillende tijdsbetrekkingen aanduiden, dat is acht, als: vier tijden in welke men het tijdstip, waarin men met zijne gedachten verkeert, als *tegenwoordig* beschouwt, en vier tijden, in welke men dat tijdstip als *verleden* beschouwt.

De acht tijden der *aantoonende wijs* heeten:

Onvolm. tegenw. tijd: *hij spreekt* (gelijkt. *doen*),

volm. tegenw. tijd: *hij heeft gesproken* (gelijkt. *daad*),

onvolm. toek. tijd: *hij zal spreken* (toekomstig *doen*),

volm. toek. tijd: *hij zal gesproken hebben* (toek. *daad*),

onvolm. verleden tijd: *hij sprak* (gelijkt. *doen*),

volm. verleden tijd: *hij had gesproken* (gelijkt. *daad*),

verl. onvolm. toek. tijd: *hij zou spreken* (toek. *doen*),

verl. volm. toek. tijd: *hij zou gesproken hebben* (toek. *daad*).

Soms wordt de onvolm. teg. tijd gebruikt in plaats van den onvolm. toek. tijd, als: *Morgen kom ik voor: Morgen zal ik komen; Wanneer vertrekt gij? voor: Wanneer zult gij vertrekken?*

De *aanvoegende wijs* heeft slechts de volgende vier tijden, als:

Onvolm. tegenw. tijd: *hij spreke*,

volm. tegenw. tijd: *hij hebbe gesproken*,

onvolm. verleden tijd: *hij sprake*,

volm. verleden tijd: *hij hadde gesproken*.

De *onvolm. teg. tijd* (*hij spreke*) ziet op iets, waarvan men weet of meent te weten, dat het niet geschiedt, of niet geschied is. In den *volm. teg. tijd* (*hij hebbe gesproken*) geeft iemand den wensch te kennen, dat iets buiten zijn weten geschied zij. De *onvolm. en de volm. verl. tijd* kunnen slechts in verhalen en wel

in voorwerpszinnen voorkomen: *Hij wensekte, dat zijn vriend ontkwame; Hij verklaarde te wenschen, dat hij er geen woord van gesproken hadde.*

Of de *onvolm.* en de *volm. teg. tijd* beshouwd moeten worden als *onvolm.* of *volm. toek.* tijden, hangt af van het *bijwoord van tijd*, dat het werkwoord vergezelt. Zoo heeft men b. v. in: *Ik wil, dat hij nu (dadelijk, oogenblikkelijk, terstond) spreke* aan een *onvolm. teg. tijd* —, en in: *Ik wil, dat hij straks (dan, morgen, overmorgen) spreke* aan een *onvolm. toek. tijd* te denken.

De *aanvoegende wijs* wordt gebruikt in voorwerpszinnen, na de werkwoorden *willen, begeeren, bevelen, verlangen, verzoeken, hopen, wenschen, bidden, smeeken, waken, zorgen, zorg dragen, zich hoeden, op zijne hoede zijn* en dergelijke, die een *wensch* of *bedoeling* uitdrukken, als: *Ik wil, dat hij mij groete; Ik begeer, dat hij kome; Draag zorg, dat het niet geschiede; enz.* In dit geval kan de *aanvoegende wijs* door *zullen* en *mogen* omschreven worden: *Ik wil, dat hij mij groeten zal; Ik begeer, dat hij komen zal; Draag zorg, dat het niet geschieden mag; enz.* Ook vindt men hier niet zelden den *teg. tijd*. in plaats van den *toekomenden*: *Ik wil, dat hij mij groet; Ik begeer, dat hij komt; enz.* Verder komt de *aanv. wijs* voor in voorwerpszinnen, na *zelfst. naamw.*, die een *wensch* te kennen geven, als: *Hij geeft den wil, de begeerte, het verlangen, de hoop, den wensch enz. te kennen, dat het geschiede.*

Verder wordt de *aanvoegende wijs* gebruikt in *afhankelijke doel-aanwijzende zinnen*: *Hij leert, opdat hij wijs worde; Zeg het mij, ten einde ik mij wapene; Hij behoeft een vriend, die hem de oogen opene.*

Ook komt de *aanvoegende wijs* voor na *tenzij, tenware en mits*, en in *wenschende, veronderstellende* en *toegevende volzinnen*: *Ik zal het doen, mits hij het ook doe; Ik kom niet, tenware hij kwame; God zegene u! Al ware hij nog zoo geleerd! Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen; Elk, hoedanig zijn stand in de maatschappij zij, is verplicht de wetten te gehoorzamen.*

Ten slotte moet nog aangestipt worden, dat de *verleden onvolm. toek. tijd* en de *verl. volm. toek. tijd* der *aantoonende wijs* vroeger verkeerdelijk tot de *aanvoegende wijs* werden gebracht.

De *voorwaardelijke* wijs heeft vier tijden, als: de
 onvolm. teg. tijd: *hij sprake*, gewoonlijk *hij sprak*,
 volm. teg. tijd: *hij hadde gesproken*, gewoonlijk *hij*
[had gesproken,
 onvolm. toek. tijd: *hij zou spreken*,
 volm. toek. tijd: *hij zou gesproken hebben*.

De *voorwaardelijke* wijs komt voor in hoofdzinnen, die door een onderstellenden of voorwaardelijken afhankelijken zin in de *aantoonende* wijs voorafgegaan of gevolgd worden, b. v.: *Wist ik het, ik zou het u zeggen; Ik zou het u zeggen, indien ik het wist; Hij zou het doen, indien hij maar kon; Hij zou u verraden, als hij maar durfde; Durfde hij maar, hij zou u verraden.*

Hierbij valt het volgende op te merken:

1°. Dat de tegenwoordige en toekomstige tijden elkander vervangen kunnen, zoodat men voor bovenstaande zinnen ook schrijven kan: *Wist ik het, ik zeide het u; Hij deed het, indien hij maar kon; Durfde hij maar, hij verried u.*

2°. Dat de gedachten, in de *voorwaardelijke* wijs uitgedrukt, meestal strijdig zijn met de *werkelijkheid*. Zoo blijkt uit de volzinnen: *Wist ik het, ik zeide het u; Hij zou het doen, indien hij maar kon; Hij zou u verraden, als hij maar durfde: dat Hij het niet zegt, wijl hij het niet weet; dat Hij het niet doet, omdat hij niet kan; dat Hij u niet verraadt, dewijl hij niet durft.*

3°. Dat de *voorwaardelijke* of *onderstellende* zinnen, welke van den hoofdzin afhangen, die in de *voorwaardelijke* wijs staat, zelve in de *aantoonende* wijs staan.

4°. Dat *onderstellende* of *voorwaardelijke* zinnen nooit in de *voorwaardelijke* wijs staan, maar òf in de *aantoonende*, òf in de *aanvoegende* wijs.

5°. Dat het onderscheid, hetwelk vroeger bestond tusschen de nu *gelijkluidende* vormen der *aantoonende* en der *voorwaardelijke* wijs, geheel is verloren gegaan.

De *voorwaardelijke* wijs dient ook om wenschen uit te drukken, wier vervulling *hopeloos* of zelfs *onmogelijk* is: *Och, leefde nu mijn goede vader nog! O, ware ik voor hem gestorven!*

De *aanvoegende* wijs, daarentegen, dient om wenschen uit te drukken, wier vervulling, menschelijker wijze gedacht, *mogelijk* is: *De Koning leve! God zegene u!*

De *gebiedende* wijs heeft maar één tijdvorm: den onvolmaakt tegenw. tijd spreek.

Uitdrukkingen als: *Den moed niet opgegeven! Den arbeid aangevangen! Goed werken, Jongens!* hebben de kracht van de gebiedende wijs: *Geef den moed niet op! Fang den arbeid aan! Werkt goed, Jongens!*

Doordien zinnen als: *Den moed niet opgegeven! Den arbeid aangevangen!* de kracht hebben van de gebiedende wijs, wordt daarin de *le* naamval door den *4en* naamval vervangen. De eigenlijke beteekenis van soortgelijke volzinnen is: *De moed (worde) niet opgegeven! De arbeid (worde) aangevangen!*

De *onbepaalde* wijs heeft de vier volgende tijden:

onvolm. teg. tijd: spreken,

volm. teg. tijd: gesproken hebben,

onvolm. toek. tijd: (te) zullen spreken,

volm. toek. tijd: gesproken (te) zullen hebben.

De *onbepaalde* wijs wordt verbogen als een zelfstandig naamw. van het onzijdig geslacht, als: *achtenswaardig, zingens tijd; tot walgens toe, op beziens, tot weerziens, tot wederopzeggens toe.*

Men zegt: *de nog te drukken bladen, de te leeren lessen, de te doene werken* voor: *de bladen, die nog moeten gedrukt worden; de lessen, die moeten geleerd worden; de werken, die moeten gedaan worden.* — Onzijdige werkwoorden mogen op deze wijze niet gebruikt worden. Men zegge dus niet: *de te komen gasten*, en in het schrijven vermijde men zelfs de bovenstaande uitdrukkingen zooveel mogelijk.

Men zegt zoowel: *Iets te pletter slaan*, als: *Iets te pletteren slaan*; zoowel: *Iets te morzel slaan*, als: *Iets te morzelen slaan*; en zoo ook: *Iets te barsten slaan*, d. i.: *Iets slaan, tot het verpletterd, vermorzeld, gebarsten is.* *Te morzel* of *te morzelen*, en *te pletter* of *te pletteren* beschouwe men als bijwoordelijke uitdrukkingen. *Pletter* en *morzel* zijn daarin m. zelfst. naamw.

68. *Sprekende en gesproken, leerende en geleerd enz.*, zijn eigenlijk bijvoeglijke naamwoorden, doch worden gewoonlijk *deelwoorden* genoemd: het eerste heet dan *tegenwoordig deelwoord* of *deelwoord van den onvolmaakten tijd*; het tweede, *verleden deelwoord* of *deelwoord van den volmaakten tijd*.

Men schrijft zoowel: *Hij komt aanrijden*, als: *Hij komt aangeleden*; *Zij kwamen aanloopen*, als: *Zij kwamen aangelooopen*; enz.

Men schrijft zoowel: *Ik heb leeren lezen*, als: *Ik heb lezen geleerd*; zoowel: *Zij had leeren teekenen*, als: *Zij had teekenen geleerd* of *Zij had het teekenen geleerd*. Zoo ook: *Ik heb leeren vergenoegd zijn* en *Ik heb geleerd, vergenoegd te zijn*; *Ik heb hem zijne ouders leeren beminnen* en *Ik heb hem geleerd, zijne ouders te beminnen*.

Men schrijft zoowel: *Hij heeft getracht, begeerd, gepoogd, verlangd, verkozen, gemeend, gevreesd hem te zien*, als: *Hij heeft hem pogen te naderen*; *Men had hem begeeren, verlangen te zien*; *Men heeft haar niet verkiezen te ontvangen*; *Iemand had hem meekeren te ontilekken*; *Wij hadden hem vreezen te ontmoeten*. Zoo ook: *Hij had behooren te komen* en *Zij hadden behoord te komen*; *Zij zijn begonnen (te) werken* en *Zij zijn begonnen te werken*.

69. De werkwoorden worden ten opzichte van hunne beteekenis verdeeld in *overgankelijke* (bedrijvende) en *onovergankelijke* (onzijdige).

Overgankelijke (of *bedrijvende*) werkwoorden zijn de zoodanige, die een *lijdend* of *rechtstreeksch voorwerp* bij zich kunnen nemen, dat de werking ondergaat, als: *slaan, kopen, nemen, eten, betreden* enz.

Dit *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp, dat altijd in den 4en naamval staat, heet in 't bijzonder *HET voorwerp*. Wordt het beheerscht door een voorzetsel, dan houdt het op *HET voorwerp* te zijn: 't vormt dan met dit voorzetsel eene *bepaling*. B. v.: *Ik sla den hond* (lijdend voorwerp, 4n.); *Ik sla op den hond* (bepaling); *Ik eet brood* (voorwerp); *Ik eet van het brood* (bepaling); enz.

Onovergankelijke (of *onzijdige*) werkwoorden zijn de zoo-

*

danige, die geen *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp bij zich kunnen nemen, als: *slapen, vallen, knielen, sterven, zitten* enz.

Onovergankelijke (onzijdige) werkw. kunnen een voorwerp in den 2en of 3en naamval bij zich hebben, als: *gedenken, betamen, tceschijnen: Gedenk mijner* (2n.); *Dat betaamt u* (3n.); *Dit scheen hun* (3n.) zoo toe.

Onovergankelijke (onzijdige) werkw. kunnen een voorwerp in den 4n. naamv. bij zich hebben, als: *Hij gaat zijn gang; Zij schreide heele traken; Het sneeuwde groote vlokken; Hij ademt wraak; Hij wandelt zich moede; Zij lacht zich een ongeluk, enz.* (Zie bl. 15).

Sommige werkwoorden kunnen zoowel *overgankelijk* (bedrijvend) als *onovergankelijk* (onzijdig) zijn, b. v.: *Ik sla den hond* en *De klok slaat; De hond bijt mij* en *Kalk bijt; De jongen breekt een glas* en *Glas breekt ras; Hij neep u* en *De koude neep*, enz.

Sommige *overgankelijke* werkwoorden worden bij voorkeur of uitsluitend met *hebben*, andere bij voorkeur of uitsluitend met *zijn* vervoegd. Bij de eerste heeft men voornamelijk de *handeling* op het oog, bij de laatste den *toestand*, welke daarop gevolgd is. Tot de eerste behooren o. a. *staan, arbeiden, streven, lachen, weenen, sneeuwcn, regenen, slapen, kunnen, mogen, willen* enz. Tot de laatste: *komen, weggaan, vluchten, landen, groeien, te ontmoet gaan, sterven, vallen, ontwaken, veranderen, verouderen* enz. Sommige onovergankelijke werkwoorden worden met *hebben* en *zijn* beide vervoegd: met *hebben* weder, als men eene voleindigde *handeling* wil aanduiden; met *zijn*, als men den *toestand* op het oog heeft, welke op die handeling is gevolgd; b. v.: *Ik heb hard geloopt, Ik heb mij moe geloopt*, en *Ik ben hard naar huis geloopt, Ik ben moe geloopt*; d. i.: na het loopen bevond ik mij te huis, was ik moede. Met *hebben* antwoordt het onderwerp op de vraag: *Wat hebt gij gedaan?* Met *zijn* geeft het onderwerp inlichting omtrent zijn toestand, *nadat hij 't geduan heeft*, en zegt dus *waar en hoe* het zich dan bevindt, *waarheen* het zich begeven heeft, enz.

De *overgankelijke* werkwoorden *vergeten, volgen, beginnen* en eenige andere, die vroeger *onovergankelijk* waren, worden dáárom zoowel met *zijn* als met *hebben* vervoegd. Beteekent *vergeten*

verzuimen mede te brengen, dan heeft het uitsluitend *hebben*: *Ik heb mijn hoek vergeten*; doch *Ik ben mijne les vergeten*. Zoo zegt men dan *Ik heb mijn werk begonnen* en *Ik ben mijn werk of aan mijn werk begonnen*; *Ik ben hem nagevolgd*, d. i. nagegaan, en *Ik heb hem nagevolgd*, d. i. zijn voorbeeld gevolgd; *Ik ben hem voorbijgegaan*, weder in eigenlijke, en *Men heeft hem voorbijgegaan*, in oneigenlijke beteekenis; enz.

Tot de *overgankelijke* (bedrijvende) werkwoorden behooren de *terugwerkende* werkwoorden.

Terugwerkende werkwoorden zijn de zoodanige, waarbij het onderwerp, waarvan de werking uitgaat, tevens het voorwerp is, dat die werking ondergaat, zooals: *zich wasschen*, *zich schamen*, *zich inbeelden*, *zich veroorloven*.

Zich schamen, *zich inbeelden*, *zich aanmatigen* enz., die niet zonder *zich* kunnen voorkomen, heeten *noodwendig* terugwerkende; *zich wasschen*, *zich kleeden*, *zich prijzen* enz., die ook zonder *zich* gebruikt worden, heeten *toevallig* terugwerkende. Deze hebben vaak het woordje *zelve* bij zich, als: *Hij prijst zich zelve*; *Hij wast zich zelve*; *Ik kleed mij zelve*. Men schrijve liefst niet: *Ik schaam mij zelve*, *Ik beeld mij zelve in*.

70. Wanneer een werkwoord zoo gebruikt wordt, dat de persoon of zaak, waarvan de werking uitgaat, niet uitdrukkelijk genoemd, maar door het onzijdig voornaamwoord *het* uitgedrukt wordt, dan heet zoo'n werkwoord *onpersoonlijk*.

Echte of *wezenlijk* onpers. werkw. zijn: *het regent*, *het waait*, *het hagelt*, *het is koud*, *het is warm*; *mij* (4n.) *dorst*, *hen* (4n.) *hongerde*; *mij* (4n.) *duizelt*; *hen* (4n.) *huiverde*; *het ontbreekt hem* (3n.) *aan moed*, *het faalt hem* (3n.) *aan krachten*, *het scheelt hem* (3n.) *aan het hoofd*; *mij* (4n.) *droomde*, *da ik koning was*; *mij* (4n.) *docht*, *dat hij het ernstig meende*, *mij* (4n.) *heugt*, *dat ik hem meer gezien heb*; enz. 1).

1). De volzinnen, met echte onpersoonl. werkw. samengesteld, behooren tot de bestaanszinnen.

Bij sommige onpersoonlijke werkw. wordt het voorn. *het* gemist. Zoo staat *Mij dorst* voor *Het dorst mij*, enz.

Onechte of *schijnbaar* onpers. werkw. zijn: *Het smart hem, dat gij ziek zijt; Het bevreemdt mij, dat hij niet hier is; Het verheugt hem, dat gij hier zijt; Het geschiedde, dat hij ziek was*, enz., welke beteekenen: *Dat gij ziek zijt, smart hem; Dat hij niet hier is, bevreemdt mij; Dat gij hier zijt, verheugt hem; Dat hij ziek was, geschiedde.*

De onpersoonl. werkw. *regenen, sneeuwen, hagelen* enz. worden soms gevolgd door een zelfstandig naamw., waaraan de werking, door het werkw. uitgedrukt, wordt toegekend: *Het regent slagen; Het regent asch; Het sneeuwot bloesems; Het hagelde kogels*; enz. In deze en soortgelijke volzinnen staat het zelfst. naamw., als het *ware* onderwerp van den volzin, in den len naamval. *Het regent slagen* toch zegt zooveel als: *Slagen regenen, er regenen slagen; Het regende asch*, zooveel als: *Er regende asch, asch regende*, enz. Duiden echter de zelfstandige naamw., welke op de evengenoemde werkwoorden volgen, de *gewone*, de *natuurlijke* voortbrengselen aan van de werking, die door het werkw. uitgedrukt wordt, dan staan ze in den 4en naamv.: *Het regent water; Het sneeuwot vlokken; Het vriest ijs.* (Zie bl. 15).

Nog verdienen genoemd te worden de *werkwoorden van oorzaak en van herhaling*: *zetten* (eigenlijk doen zitten), *leggen* (doen liggen), *drenken* (doen drinken), *zoogen* (doen zuigen), *voeren* (doen varen, d. i. rijden), *sleeppen* (doen slepen), *leiden* (doen lijden, d. i. doen gaan), *vellen* (doen vallen); — *trappelen, wippelen, trippelen, krabbelen, klapperen, bibberen, stotteren, hinkelen, blakeren* enz.

Er is geen onderscheid van beteekenis tusschen: *bepochten* en *bepochtigen*, *begiften* en *begiftigen*, *nutten* en *nuttigen*, *verkonzen* en *verkundigen*, *vesten* en *vestigen*, *kruisen* en *kruisigen*, *voleinden* en *volcindigen*, *spijzen* en *spijzigen*, *nooden* en *noodigen*, *verzaden* en *verzadigen*, *vereenen* en *vereenigen*, *hulden* en *huldigen*, *zich verlusten* en *zich verlustigen* enz.

71. Onder de werkwoorden zijn er eenige, die *hulpwerkwoorden* heeten.

Hulpwerkwoorden van den *tijd* zijn: *hebben, zijn en zullen*
Ik heb gegaan, Ik ben gegaan, Ik zal gaan.

Hebben en zijn zijn de hulpwerkw. van den *verleden* (voormaakten), *zullen* is dat van den *toekomenden* tijd.

Ook *gaan* en *blijven* komen soms als hulpwerkwoorden van de tijd voor: *Ik ga lezen, Ik blijf lezen.*

Hulpwerkwoorden van de *wijze* zijn: *zullen, mogen en laten*, als: *Ik wil, dat hij mij groeten zal* voor: *Ik wil, dat hij mij groete*; *Wanneer het gebeuren mocht* voor: *Wanneer het gebeurde*; *Laat hem leeren!* — *Zullen en mogen* zijn de hulpwerkw. van de *aanvoegende*; *laten* is dat van de *gebiedende* wijze.

De werkwoorden *kunnen, mogen, moeten, willen en durven*, die niet zonder een ander werkwoord in de onbepaalde wijs, waar mede zij één begrip vormen, kunnen voorkomen, kan men als *hulpwerkwoorden van wijze* of, liever, als *wijzigende hulpwerkwoorden* beschouwen, daar zij als het ware eene wijzigende bepaling geven aan den inhoud der onbepaalde wijs. B. v.: *Ik mag komen*; *Hij kan lezen*; *Zij moet gehoorzamen*; *Ik wil schrijven*; *Hij durft liegen*. Vroeger noemde men deze werkwoorden *hulpbehoevende* werkw. — Soms is de onbep. wijs, die van deze werkw. afhangt, verzwegen, als:

De kloeke Rijk wil mee en met hem samenspannen,
 d. i. *wil mee gaan. Ik mag leeren teekenen. Moogt gij ook? d. i. ook leeren teekenen?* Zoo ook in: *Ik wil, ik zal, ik moet!* *Zij kunnen niet buiten hem*; *De taal kan niet zonder zekere klanken die des noodig, aangeven hoeveel voorwerpen er zijn.*

Heeft *willen* de bet. van *eischen*, dan is het natuurlijk geen wijzigend hulpwerkwoord; b. v.: *De nood wil spoed.*

Ook de werkw. *vermogen, behooren, behoeven, trachten, pogen, zoeken, hebben*, die in bet. nauw met *kunnen, mogen, moeten, willen en durven* samenhangen, komen niet zelden als wijzigende hulpwerkwoorden voor, als: *Hij vermag, behoort, tracht, poogt, zoekt, komen*; *Zij behoeft niet te komen*; *Hij heeft mooi praten*; *Zij heeft veel te arbeiden.*

Hulpwerkwoord van het *geslacht is worden*, dat het *lijdende* geslacht uitdrukt van de overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden, als: *ik sla, ik sloeg, ik heb geslagen*, enz.: *bedrijvend geslacht*; *ik word geslagen, ik werd geslagen, ik zal geslagen worden*, enz.: *lijdend geslacht*. Zoo ook: *Er wordt hier druk gewerkt; Er wordt hier te veel gelachen en gepraat*.

Alle volzinnen, waarin een *lijdend voorwerp* voorkomt, kunnen in den *lijdenden vorm* worden overgebracht. Het *lijdend voorwerp* (4n.) wordt dan *onderwerp* (1n.): *Ik sla den hond* (bedr. geslacht), *De hond wordt geslagen door mij* (lijdend geslacht); *Ik eet brood, Brood wordt gegeten door mij; Ik betreed uw dorpel, Uw dorpel wordt betreden door mij*.

72. Het werkwoord *zijn* heet *zelfstandig werkwoord*. Eerst met een *bijvoeglijk naamwoord* of *zelfst. naamwoord* verbonden, vormt het een *volledig gezegde*, als: *God is groot; God is de Almachtige*.

Dit laatste geldt ook van de werkwoorden: *heeten, blijven, blijken, worden, schijnen*, en *lijken* of *gelijken* in de bet. van *schijnen*. Zij hebben alle twee eerste naamvallen bij zich, als: *hij is een held; zij heet mijne vriendin; gij blijft een bloodaard; zij schijnt een deugzaam meisje; hij werd een geacht man; hij leek een razende; gij blijkt een eerlijk man te zijn. Hij leek (geleek) een razende* (1n.) moest eigenlijk zijn: *Hij leek (geleek) een razende* (3n.).

73. De werkwoorden *vragen, onderwijzen* en *leeren* hebben twee verschillende voorwerpen in den 4den naamval bij zich, als: *Hij vraagt het hen; Ik leer hen de aardrijkskunde; Gij onderwijst hen de geschiedenis*.

Sommigen zijn evenwel van een ander gevoelen. Zij nemen tot regel aan dat, wanneer bij deze drie werkwoorden geen zaak als voorwerp staat, dan de *persoonsnaam* in den vierden naamval komt te staan; doch dat, zoodra er eene zaak als voorwerp bij komt, de *persoonsnaam* in den derden naamval staat. Dezen schrijven dus: *Ik vraag hen* (4n.); *Ik vraag hun* (3n.) *iets* (4n.); *Hij onderwijst u* (4n.); *Hij onderwijst u* (3n.) *de geschiedenis* (4n.); *Hij leert mij* (4n.); *Zij leert mij* (3n.) *de aardrijkskunde* (4n.). Brengt

men deze volzinnen in den lijdenden vorm over, dan krijgt men: *Zij worden gevraagd door mij; Iets wordt hun gevraagd door mij, of: Hun wordt iets gevraagd door mij; Gij wordt onderwezen door hem; De geschiedenis wordt u onderwezen door hem.*

Schrijft men: *Ik vraag hen iets*, zoo zou dit, in den lijdenden vorm overgebracht, dienen te luiden: *Zij worden iets (4n.) gevraagd door mij*; doch daar dit te hard klinkt, schrijft men: *Zij worden door mij NAAR iets gevraagd*. Zoo ook schrijft men niet: *Gij wordt de geschiedenis (4n.) onderwezen door hem*; maar: *Gij wordt IN de geschiedenis onderwezen door hem*, of liever: *Gij wordt door hem in de geschiedenis onderwezen*. Zoo ook niet: *Ik word de aardrijkskunde (4n.) geleerd door hem*, maar liever, met verzaking van den lijdenden vorm: *Ik leer de aardrijkskunde bij hem*. Hierbij moeten wij ten slotte nog doen opmerken, dat in: *Ik leer hen de aardrijkskunde, leeren* de bet. heeft van **DOEN weten, DOEN leeren**. Ook de werkwoorden *heeten, noemen, doopen, achten, rekenen, prijzen, schatten, bevinden, maken, vinden, schelden, zich betoonen, zich gevoelen* kunnen twee 4de naamvallen bij zich hebben, die *hetzelfde* voorwerp beduiden: *Ik heet hem uw vriend; Ik noem hem uw vijand; Ik acht hem uwen weldoener; Men vond het eene schandelijke daad; De eene geleerde schold den anderen weetniet* (of voor weetniet).

Prijst vrij den nachtegaal

(Als hij 'u menigmaal

Verlust en schatert uit)

Een zingend vedertjen en een gewiekt geluid.

MARIA TESSELSCHADE VISSCHER. *De Nachtegaal.*

o Eens, eens had men haar geprezen

De schoonste uit Juda's dochtrental.

A. BEELOO. *Naomi.*

Worden bovenstaande zinnen in den lijdenden vorm overgebracht, dan krijgt men twee eerste naamvallen: *Hij wordt uw vriend geheeten; Hij wordt uw vijand genoemd; Hij wordt uw weldoener geacht; enz.*

Ook in: *Iemand iets heeten liegen* komen twee voorwerpen in

den 4den naamval voor. *Heeten* beteekent hier *maken* en de geheele uitdrukking zegt zooveel als: *Maken, dat iemand voor een leugenaar doorgaat. Iemand* is dan het voorwerp van het samengevatte begrip *heeten liegen, iets* dat van *liegen*.

Heeten wordt gevolgd door een voorwerp in den 3en naamv., wanneer het de beteekenis heeft van *gebieden*:

Hij heet de knechten [de staat hier voor *den*], *die genaken, Zich meester van den prijs te maken.*

TOLLENS. *De Jongeling van Westzanen.*

Men schrijft zoowel: *Herinner hem* (4n.) *aan onze afspraak*, als: *Herinner hem* (3n.) *onze afspraak* (4n.). *Herinneren* kan ook den 2en naamval bij zich hebben: *Ik kan mij* (4n.) *zijner* (2n.) *niet herinneren*. — In: *Herinnert gij u* (4n.) *dien dag* (4n.) *nog* is de 2de vierde naamv. de bijwoordelijke 4n. van tijd.

Ontmoeten, eigenlijk onovergankelijk, wordt ook overgankelijk gebruikt. Men vindt zoowel: *Ik heb hem* (4n.) *ontmoet*, als: *Hij is mij* (3n.) *ontmoet*; zoowel: *Ik ben hem* (3n.) *ontmoet*, als: *Hij heeft mij* (4n.) *ontmoet*.

Gehoorzamen, schaden en baten worden gewoonlijk tot de onoverg. werkw. gerekend. Zij bezitten echter deze eigenschap, dat de 3de naamv. van den bedrijvenden vorm in den lijdenden vorm als onderwerp (1n.) optreedt: *Men gehoorzaamde hun* (3n.); *Zij werden gehoorzaamd*; *Dat baatte mij* (3n.); *Ik ben er mee gebaat*; *Het heeft u* (3n.) *geschaad*; *Gij zijt er door geschaad*.

74. Bij de werkwoorden *laten* en *doen* komen twee vierde naamvallen voor in uitdrukkingen als de volgende: *Hij laat den kleermaker een rok maken*; *Hij doet den scholier zijne les leeren*. Daar in: *Ik laat mijn zoon een nieuwen rok maken, mijn zoon* zoowel derde als vierde naamval zijn kan, en de zin dus zoowel kan beteekenen: *Ik laat een nieuwen rok maken voor mijn zoon*, als: *Ik laat een nieuwen rok maken door mijn zoon*, verdient soms, ter vermindering van dubbelzinnigheid, de aanwending van een voorzetsel hier de voorkeur boven den derden of den vierden naamval.

75. Er is tweeërlei verbuiging of vervoeging der werk-

woorden: de *sterke* of ongelijkvloeiende, en de *zwakke* of gelijkvloeiende.

Door *sterke* werkwoorden verstaat men de zoodanige, die in den volmaakt' verleden tijd, of in het deelwoord van den volm. tijd, of wel in beide, een anderen klinker hebben dan in den tegenwoordigen tijd, als: *lezen, las, gelezen; barsten, borst, geborsten; stelen, stal, gestolen.*

In sommige *sterke* werkwoorden is de klinker van den onv. verl. tijd gelijk geworden aan dien van den teg. tijd. Daartoe behoo- ren: *bakken, maĳen, braden, brouwen, hesten, spannen, lachen* e. m. a.

De *zwakke* werkwoorden hebben *geene* klankverwisseling. Hun onvolmaakte verleden tijd eindigt op *de* 1) (of *te*), en hun lijdend deelwoord, dien overeenkomstig, op *d* (of *t*), als: *leeren, leerde, geleerd; plukken, plukte, geplukt; missen, miste, gemist; vonnissen, vonniste, gevonnist.*

De derde persoon enk. van den tegenw. tijd en de tweede per- soon van den tegenw. en onvolm. verl. tijd eindigen op *t*, als: *gij hoort, gij hoordet; gij leest, gij laast; hij hoort, zij leest, men speelt, iemand spit, hij houdt, wie zendt, enz.*

Uitzonderingen zijn: *hij is, kan, mag, zal en wil.*

De tweede persoon van den zwakken onvolm. verl. tijd mist, om der welluidendheid en om des rijms wille, in lossen stijl en in dichtmaat vaak de *t*: *Jongen! Jongen! wat lette je slecht op en wat hinderde je me!*

Niet waar? Toen hebt gij vreugd beleefd,
Toen scheen de rijkswrong niet te drukken,
Toen gij den schuldbrief scheurde aan stukken
En in de plaats een kwijtbrief schreeft.

TOLLENS. 's Konings Vrijspraak.

---

1) Dit *de* is eigenlijk een overblijfsel van den onvolm. verl. tijd van *doen*. Wij *hoorden* was oorspronkelijk: wij *hooredéden*. Uit *de* is na een scherp medeklinker *te* ontstaan.

Doch gij, die wel ten hemel blikte,
 De handen vouwde, maar niet badt,
 Die tranen, maar geen woorden hadt,
 Die niet dan zuchte, niet dan snikte!
 Tradt gij, gij onverhoord naar buiten?

Het roerendst en welsprekendst bidden —
 Het is een snik, een zucht, een traan.

TOLLENS. *Het Gebed.*

Het meerv. van den onvolm. verl. tijd der werkwoorden *zet-*
ten, reddén, putten, schudden, en dergelijke, schrijft men op drieërlei
 wijze: *wij zetten, zett'en of zetteden; gij reddet, redd'et of reddede-*
det; zij putten, putt'en of putteden; genen schudden, schudd'en of
schuddeden.

De zwakke werkwoorden *leggen* en *zeggen* hebben in den onvolm.
 verl. tijd:

ik legde, ik leidde, ik lei;
 gij legdet, gij leidet, je lei;
 hij legde, hij leide, hij lei;
 wij legden, wij leiden;
 zij legden, zij leiden;

ik zegde, ik zeide, ik zei;
 gij zegdet, gij zeidet, je zei;
 hij zegde, hij zeide, hij zei;
 wij zegden, wij zeiden;
 zij zegden, zij zeiden.

't Verleden deelwoord is: *gelegd* of *geleid*; *gezeyd* of *gzeid*.
 Men zegt ook: *hij zeit* voor *hij zegt*; *je zeit* voor *je zegt*; *hij leit*
 voor *hij legt*; en verkeerdelijk: *het leit op tafel* voor *het ligt op*
tafel; *ik lei te bed* voor *ik lag te bed*, enz.

De vervoeging van *oorlogen* en *bewaarheiden* of *bewaarheden* luidt:
Ik oorloog, oorloogde, heb geoorloogd; Ik bewaarheid, bewaarheidde,
heb bewaarheid.

76. *Onregelmatige* werkwoorden zijn de zoodanige, die
 in hunne vervoeging van die der *zwakke* en *sterke* beide
 afwijken. Het zijn de 19 volgende, wier onvolm. verl. tijd
 en verleden deelwoord wij tevens opgeven.

1. *Kunnen, konde* of *kon, gekund* of *gekunnen*. 2. *Moeten,*
moest, gemoeten. 3. *Mogen, mocht, gemoogd, gemogen, ge-*

mocht. 4. Weten, wist, geweten. 5. Zullen, zoude of zou. 6. Durven, dorst of durfde, gedurven of gedurfd. 7. Gaan, ging, gegaan. 8. Staan, stond, gestaan. 9. Doen, deed, gedaan. 10. Zijn, was, geweest. 11. Willen, wou' of wilde, gewillen, gewild. 12. Hebben, had, gehad. 13. Plegen, pleegde, plag, placht 1), gepleegd. 14. Werken; wrocht, werkte, gewrocht, gewerkt. 15. Koopen, kocht, gekocht. 16. Zoeken, zocht, gezocht. 17. Brengen, bracht, gebracht. 18. Denken, dacht, gedacht. 19. Dunken, docht, dacht, gedocht.

Aanmerkingen.

a. *Gekund*, (*gekunnen*); *gemoeten*; (*gemoogd*, *gemogen*, *gemocht*); *gedurfd*, (*gedurven*); *gewild*, (*gewillen*) worden vaak in de spreektaal, zelden of nooit in de schrijftaal gebruikt. Men schrijft dan ook liever, waar zulks mogelijk is, in plaats van: *Ik heb gekund, gemoeten, gedurfd, gewild: Ik heb het kunnen, moeten, durven, willen doen.* De tusschen haakjes geplaatste vormen behooren alleen tot de spreektaal. — 't Verleden deelwoord van *vermogen* is *vermocht*.

b. Van *weten* komt *bewust*. *Bewust* staat voor *bewist*, 2) dat een spoor bewaart van het oorspronkelijk zwakke verleden deelwoord *gewist*, nu sterk *geweten*. Van *wezen* komt *gewezen*, dat alleen bijvoeglijk gebruikt wordt. Men zegt: *de bewuste zaak, de gewezen burgemeester.* — *Geweest* staat voor *geweesd*, gelijk *gezant* voor *gezand* (van *zenden*), *verwant* voor *verwand* (van *wenden*). 3) *Wezend*, het deelwoord van den volm. tijd van *wezen*, komt alleen voor in samenstellingen: *aanwezend, afwezend*. Men schrijve: *dank weten* en niet *dank wijten*.

c. In plaats van *moest* hoort men vaak *most*. Dit *most* wordt dikwerf verward met *mocht*. Men zegt *Ik mocht het doen* voor *Ik most het doen*, en omgekeerd.

1) Volgens de *Woordenlijst* der Heeren DE VRIES en TE WINKEL alleen *placht*.

2) Van het Middelned. *hem bewissen* = *zich vergewissen*.

3) *Behept* komt niet, gelijk men vroeger meende, van *hebben*, maar van *happen*, d. i. *vangen*. *Hij is met leelijke ondeugden behept* (niet *behebt*) bet. dus: *Hij is met leelijke ondeugden bevangen*.

d. In plaats van *ik kon* hoort men vaak *ik kost*.

e. *Ik dorst* is eigenlijk de onvolm. verl. tijd van het verouderde werkwoord *dorren* (*derren, darren*) dat *wagen* beteekende. *Durven* (*dorven, derven*) beteekent oorspronkelijk *behoeven*. Later is de beteekenis van *dorren* (*wagen*) op *durven* overgegaan. *Nooddruft* (dringende behoefte) staat voor *nooddurft*, *nooddruftig* voor *nooddurftig*. — *Derven* beteekent thans *missen*: *Hij moest die winst derven*.

*Als wij alles, alles derven,
Blijft Gods liefde ons bij in smart.*

f. *Placht* is de onvolm. verl. tijd van *plegen* in de beteekenis van *gewoon zijn*; b. v.: Peter de Grootte placht alle morgen te vijf uur op te staan. *Pleegde* en *gepleegd* worden gebruikt in de beteekenis van *doen, begaan*; b. v.: *eene misdaad plegen, een roof plegen, met iemand raad plegen, iemand raadplegen; deugd plegen, wijsheid plegen, godsdienst plegen, enz.* Dit *plegen* komt nog voor in *verplegen*: *Een zieke verplegen*.

g. *Wrocht* en *gewrocht* zijn deftiger dan *werkte* en *gewerkt*. In Noord-Nederland worden de eerste vormen zelden, in Zuid-Nederland dagelijks in de spreektaal gehoord. *Werken* staat eigenlijk voor *werken* 1). Hieruit werd regelmatig zwak gevormd *werkte* en *gewerkt*. Door niet ongewone letterwisseling 2) ontstond hieruit *wrokte* en *gewrokt*, welke door verscherping der *k* tot *ch* de vormen *wrochte* en *gewrocht* opleverden. *Wrochte* verloor later de *e* van den uitgang *te*.

h. *Kunnen* en *kennen* worden vooral in de spreektaal niet zelden verward. *Kunnen* bet. *vermogen, in staat zijn om iets te doen*, en heeft altijd een werkwoord in de onbep. wijs na zich: *Ik kan lezen; Hij kan schrijven; Kunt gij komen? Ja, ik kan* (komen). — *Kennen* bet. *met iemand of iets bekend zijn, iets kunnen onderschei-*

1) Het Eng. heeft nog *to work*, en in den onv. verl. tijd en het verl. deelw. *wrought*.

2) Men denke aan *nooddruft* voor *nooddurft*, *godsvrucht* voor *godsvurcht* (godsvrees), *bron* voor *born* enz.

den enz.; als: *Ik ken dien man; Ik ken mijne les; Ik ken hem aan zijne stem.*

i. *Kunnen, moeten, mogen, weten en zullen* heeten *werkwoorden met een opgeschoven verleden tijd*, omdat de oorspronkelijke vorm van hun verleden tijd die van den tegenwoordigen is geworden. Zoo is *ik kan* eigenlijk de oude sterke onvolm. verl. tijd van *konnen* (hetzelfde als *kunnen*), en *ik zal* die van *zollen* (hetzelfde als *zullen*). Later vormde zich een nieuwe zwakke verleden tijd: *ik konde* (*kon*) en *ik zolde* (*zoude, zou*). — *Mag, weet* en *moet* zijn evenals *kan* en *zal* oorspronkelijk vormen van den onvolm. verl. tijd en dáárom missen *hij kan, hij mag* en *hij zal* de *t*. De werkwoorden, waartoe die vormen behooren, zijn echter in het Nederlandsch niet aan te wijzen.

j. *Hebben* staat voor *haben* (of *haven*, dat nog in ons *handhaven* bewaard is). *Hij heeft* is eigenlijk *hij hevet* (*heven* is weder hetzelfde als *haven*). *Ik had* staat voor *ik havede* (*haafde*), samengetrokken en verkort tot *had*, en *gehad* staat voor *gehaaved* (*gehaafd*).

k. *Zijn* ontleent zijne vormen aan verschillende stammen. 't Werkwoord zelf is ontleend aan de meervoudsvormen van de aantoonende wijs: *wij zijn, gij zijt, zij zijn*, die met *hij is* en de vormen der aanvoegende wijs: *ik zij* enz. tot een wortel behooren, die in het Ned. niet gevonden wordt.

De onvolm. verl. tijd *was* en 't verleden deelwoord *geweest* zijn die van het sterke werkwoord *wezen*, dat *wonen, blijven* beteekent. *Ik ben*, oorspronkelijk *ik bem*, staat weder geheel op zich zelf.

l. *Willen* mist van ouds de vormen der aantoonende wijs, waarvoor die der aanvoegende wijs in de plaats treden. Dáárom mist *hij wil* (eene verkorting van *hij wille*) de *t*. 't Verleden deelw. *gewild* is tot een bijv. n. geworden (dat zelfs de uitgangen van den vergelijkenden en overtreffenden trap kan aannemen) in den zin van *begeerd, verlangd, gezocht*: *Deze koopwaren zijn meer gewild dan die.*

Nevens *willen* bestond de vorm *wollen*. Van het eerste hebben wij

den onvolm. verl. tijd *wilde*; van het tweede, *wou* (voor *wolde*, *woude*).

m. Gaan staat voor *gangen*, *gegaan* voor *gegangen*; vandaar: *voelganger*, *gang* enz.

Staan staat voor *standen*, *gestaan* voor *gestanden*; vandaar: *stand*, *omstander*, *voorstander* enz.

Gedaan staat voor *gedaden*. Eene onbepaalde wijs *dadem* kent men echter niet; wel de zelfst. naamw. *daad*, *dader* enz.

n. Brengen en *denken* staan voor *brangen* en *danken*. De onvolm. verl. tijd *brangede* en *dankede*, en de verleden deelw. *gebranged* en *gedanked* werden later *brachte* en *dachte*, *gebracht* en *gedacht*, hetgeen een gevolg was van de verscherping der *g* tot *ch*. Op gelijke wijze ontstond uit *dunken*: *docht* en *gedocht*; uit *zoeken*: *zocht*, *gezocht*, voor *zoekede*, *gezoeked*; uit *koopen*: *kocht*, *gekocht*, voor *koopede*, *gekooped*.

o. Moest is ontstaan uit *moetede*, *moel'de*. Eerst werd na de *t* eene *s* ingelascht om de samenstooting der *t* en *d* te vermijden. Zoo ontstond *moetsde*. Vóór de *s* viel de *t* van den stam weg en ontstond de vorm *moesde*. In dezen werd, door den invloed der *s*, *de* tot *te* en verkreeg men *moeste*. De *e* is later afgekapt, gelijk in *kochte*, *zochte*, *brachte* enz.

Op gelijke wijze als *moest* uit *moetede* is ontstaan, ontstond *wist* uit *wetede*, *weel'de*.

77. Het volgende betrekkelijk de vervoeging van enkele sterke werkwoorden verdient bijzondere aandacht. De vormen, welke tusschen haakjes staan, zijn minder aanbevelenswaardig.

a. Komen staat in de plaats van *kwemen*: daarom heeft de onvolmaakte verl. tijd *kwam*.

b. Zweren, *etteren*, heeft *zwoor*, *gezwooren*. *Zweren*, een eed doen, heeft *zwoer*, *gezwooren*.

c. Schrikken heeft *schrikte*, (*schrok*); *geschrikt*, (*geschrokken*).

d. Verschrikken, zelf *verschrikken*, heeft *verschrikte*, *verschrikt*, (*verschrokken*). *Verschrikken* = doen *verschrikken*, heeft *verschrikte*, *verschrikt*.

e. Delven heeft *dolf*, (*delfde*); *gedolven*. *Melken* heeft *molk*, (*melkte*); *gemolken*.

f. *Wenken* heeft *wenkte*, *gewenkt*. *Erven* heeft *erfde*, *geërfd*.

g. *Helpen* heeft *hielp*, (*holp*); *geholpen*. *Zwerven* heeft *zwierf*, (*zworf*); *gezworven*.

h. Van *gerennen* (samenvloeiën), *geron*, *geronnen*, wordt alleen *geronnen* nog gebruikt, als in 't versje: Zoo gewonnen, Zoë geronnen, en in de uitdrukking *geronnen bloed*. Van *rennen*, dat vroeger sterk was, is *geronnen* afkomstig in de uitdrukkingen: *Nimmer moe geronnen tijd* en *afgeronnen tijd*. Men vindt ook: *Nimmer moe gerende tijd*.

i. *Barsten* (*bersten*) heeft *barstte*, *gebarsten*, en *borst*, *geborsten*.

j. *Eten* heeft *at*, *gegelen* 1).

k. *Lachen* heeft *lachte*, oudtijds *loech*, nu *loeg*; *gelâchen*. *Laden* heeft *laadde*, oudtijds *loed*; *geladen*. *Loed* komt nog enkele malen, *loeg* komt nog vaak in verzen voor.

l. *Waaïen* heeft *waaide*, *woei*; *gewaaïd*.

m. *Jagen* heeft *jaagde* of *joeg*; *gejaagd*. *Vragen* heeft *vraagde* of *vroeg*; *gevraagd*. De zwakke vorm is de oorspronkelijke en verdient daarom volgens sommigen de voorkeur.

n. *Scheppen*, met een lepel, emmer enz., heeft *schepte*, *geschept*. *Scheppen*, uit niets voortbrengen, heeft *schiep*, *geschapen*. Men zegt zoowel *Hij schepte er behagen in* als *Hij schiep er behagen in*.

o. *Hijschen*, *mijden* en *vermijden* worden liefst sterk, *hijgen*, *benijden*, en *bezwijmen* liefst zwak, *krijschen* en *aantijgen* (beschuldigen) zoowel sterk als zwak verbogen. In de spreektaal en in dichtmaat komen de drie eerste niet zelden in den *zwakken*, de drie volgende niet zelden in den *sterken* vorm voor.

p. *Krijgen*, oorlog voeren, heeft *krijgde*, *gekrijgd*. *Krijgen*, ontvangen enz., heeft *kreeg*, *gekregen*.

q. *Stijven*, doen verharden in 't kwaad, sterken, heeft *stijfde*, *gestijfd*. *Stijven*, stijf maken, heeft *steef*, *gesteven*. *Verstijven* heeft *verstijfde*, *verstijfd*. Men hoort ook *versteef*, *versteven*.

---

1) Men schrijft *gij at* of *gij aat* en zoo ook *gij tradt* of *gij traadt*, *gij badt* of *gij baadt* enz. In sommige streken zegt men *ik heb al geten* voor *geëten*, *gegeten*. Men zegt daar, ook *glooven* voor *gelooven*; *gegloofd* voor *geloofd*. *Glijden* is ontstaan uit *gelijden*, gelijk *blijven* uit *be-lijven*, *gunnen* uit *ge-unnen*, *erbarmen* uit *er-be-armen*. Dit *armen* beteekent *medelijden met iets hebben*. *Ontfermen* staat voor *ontbarmen*, *ontbarmen*, *ont-be-armen*.

r. *Vrijen, vrijden* (vrij maken), heeft *vrijdde, gevrijd*; *vrijen* (siefde be-
toonen), heeft *vrijde, gevrijd*. In sommige streken wordt het laatste *sterk*
verbogen: *vree, gevreën*.

s. *Vriezen* heeft *vroor, (vroos)*; *gevrozen, gevroren*. *Verkiezen* heeft *ver-
loor, verloren*. *Kiezen* heeft *koos*; *geközen, gekoren*; *verkiezen* heeft *ver-
koos, verkozen*.

t. *Klieven* heeft *kliofde, (kloof)*: *gekliofd, (gekloven)*. *Kluiven* heeft
kloof, gekloven. Voor *kluiven* zegt men ook *knuiven*. *Knuiven* heeft *kwoof,
geknoven*. *Klooven* (hout kloven) heeft *kloofde, gektoofd*.

u. *Kruien* heeft *krooi, kruide*; *gekrooien, gekruid*. *Schuijen* heeft
school, schuilde; *geschojen, geschuild*.

v. *Zieden* heeft (*ziedde*), *zood*; *gekoden*.

w. *Tijgen* (eigenlijk *tiegen*) heeft *toog, getogen*.

x. *Raden* heeft *raadde, ried*; *geraden*.

y. *Spugen* heeft *spoog, gespogen*; *spuicen* heeft *spuwde, gespuwd*.

z. *Zweeten* heeft *zweette; genwest, (gezweeten)*.

aa. *Beraadslagen* 1), *verwelkomen, glimluchen; dwarsdrijven, pluimstrij-
ken, beeldhouwen, psalmzingen* worden zwak verbogen: *beraadslaagde,
verwelkomde, glimlachte, dwarsdrijfde, pluimstrijkte, beeldhouwde, psalm-
zingde; beraadslaayd, verwelkomd, geglimlacht, gedwarsdrijfd, gepluim-
strijkt, gebeeldhouwd, gep Psalmzingd* 2).

bb. *Liggen* en *leggen* worden vaak met elkander verward. *Leggen* is een
overgankelijk (bedrijvend), *liggen* een *onovergankelijk* (onz.) werkwoord.
Men schrijve: *zich aan iets gelegen laten zijn* of *zich aan iets gelegen
laten*; en niet: *zich aan iets gelegen laten liggen*.

1) In *beraadslagen* ontmoeten wij 't werkwoord *slagen*, waarvan *slaan*
de samentrekking is.

2) De vorm *handenwronj*, dien men bij *TOLLENS* vindt (*Laatste
Gedichten, II. De Levensgidsen*), verdient geene aanbeveling. Een werk-
woord *handenwringen* bestaat er niet, en zelfs wanneer het bestond, zou
men moeten schrijven *handenwringde*. *Handenwronj* staat, als dichter-
lijke vrijheid, voor *de handen wronj*.

Hoe klom mijn onrust dag aan dag,

Sinds een der knapen, hoe ik bad,

En hoe ik handenwronj en kreet,
Gevoelloos aanzag wat ik leed.

cc. *Zijgen* (de melk *zijgen*, filtreeren) heeft *zeeg*, *gezeg*en. Van dit werkwoord komt *uitzijgen* in het gezegde: *de mug uitzijgen en den kemel doorzwelgen*.

dd. *Ruiken* is hetzelfde als *rieken*. Sommigen gebruiken, zonder grond, *ruiken* overgankelijk (bedrijvend) en *rieken* onovergankelijk (onzijdig); als: *De hond ruikt het wild; De bloem riekt*. Men zegt altijd *welriekende bloemen* en niet *welruikende bloemen*. Zoo ook: *Het riekt naar den mutsaard*.

ee. *Raken* heeft *raakte*, *geraakt*. *Deugen* heeft *deugde*, *gedeugd*. In de spreektaal hoort men vaak *rocht*, *gerocht*; *docht*; *gedocht*, *gedeugen*.

ff. *Stooten* heeft *stootte*, *stiet*; *gestooten*. *Wasschen* heeft *wasch*, (*waschte*); *gewasschen*.

gg. *Wassen* (met was bestrijken) heeft *waste*, *gewast*; *wassen* (groeien) heeft *wies*, *gewassen*.

Pluizen (rafelen, plukken) heeft *ploos*, *geplozen*; *pluizen* (pluizen afgeven) heeft *pluisde*, *gepluisd*.

Brouwen (bier brouwen) heeft *brouwde*, *gebrouwen*; *brouwen* (met de stem) heeft *brouwde*, *gebrouwd*.

Bijten (happen) heeft *beet*, *gebeten*; *bijten* (eene bijt hakken) heeft *bijtte*, *gebijt*.

Pijpen (op de fluit spelen) heeft *peep*, *gepepen*; *pijpen* (eene pijp rooken) heeft *pijpte*, *gepijpt*.

hh. *Koortedansen*, *buikspreken*, *kroegloopen* nemen bij de vervoeging een verzwegen voorzetsel aan: *Ik dans op de koord*, *Hij sprak uit (of met) den buik*, *Zij liepen in de kroeg*.

ii. *Geboren* is het verl. deelwoord van *beren* (dat o. a. ook *voortbrengen* beteekent); het bijvoeglijk gebruikte deelw. *verbolgen* komt van *belgen*; *verholen* komt van *helen*; *beloken* (in *Beloken Paschen*) van *beluiken* (sluiten); *beschoren* van *beschren* (toebedeelen).

78. Voorbeeld van *zwakke* verbuiging.

Het overgankelijke (bedrijvende) werkwoord *leeren*.

Bedrijvend geslacht.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolmaakte tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

1. Ik leer.
2. Gij leert.
3. Hij leert.

1. Ik leere.
2. Gij leeret.
3. Hij leere.

Meervoud.

1. Wij leeren.	1. Wij leeren.
2. Gij leert.	2. Gij leert.
3. Zij leeren.	3. Zij leeren.

Volmaakte tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

1. Ik heb geleerd.	1. Ik hebbe geleerd.
2. Gij hebt geleerd.	2. Gij hebbet geleerd.
3. Hij heeft geleerd.	3. Hij hebbe geleerd.

Meervoud.

1. Wij hebben geleerd.	1. Wij hebben geleerd.
2. Gij hebt geleerd.	2. Gij hebbet geleerd.
3. Zij hebben geleerd.	3. Zij hebben geleerd.

Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS.
Onvolm. tegenw. tijd der VOOR-
WAARDELIJKE WIJS.

Onvolm. verledene tijd.

Enkelvoud.

1. Ik leerde.	1. Ik leerde.
2. Gij leerdet.	2. Gij leerdet.
3. Hij leerde.	3. Hij leerde.

Meervoud.

1. Wij leerden.	1. Wij leerden.
2. Gij leerdet.	2. Gij leerdet.
3. Zij leerden.	3. Zij leerden.

Volm. verl. tijd der AANV. WIJS.
Volm. tegenw. tijd der VOORWAAR-
DELIJKE WIJS.

Volm. verledene tijd.

Enkelvoud.

1. Ik had geleerd.	1. Ik hadde geleerd.
2. Gij hadt geleerd.	2. Gij haddet-geleerd.
3. Hij had geleerd.	3. Hij hadde geleerd.

Meervoud.

1. Wij hadden geleerd.	1. Wij hadden geleerd.
2. Gij hadt geleerd.	2. Gij haddet geleerd.
3. Zij hadden geleerd.	3. Zij hadden geleerd.

Onvolm. toekomstige tijd.   Verl. onvolm. toek. tijd der AANT. WIJS.
 Onvolm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal leeren.	1. Ik zoude (zou) leeren.
2. Gij zult leeren.	2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Hij zal leeren.	3. Hij zoude (zou) leeren.

Meervoud.

1. Wij zullen leeren.	1. Wij zouden leeren.
2. Gij zult leeren.	2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Zij zullen leeren.	3. Zij zouden leeren.

Volmaakte toekomstige tijd.   Verl. volm. toek. tijd der AANT. WIJS.
 Volm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal geleerd hebben.	1. Ik zoude (zou) geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.	2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Hij zal geleerd hebben.	3. Hij zoude (zou) geleerd hebben.

Meervoud.

1. Wij zullen geleerd hebben.	1. Wij zouden geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.	2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Zij zullen geleerd hebben.	3. Zij zouden geleerd hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolmaakte teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij leeren; laat ik leeren.
2. Leer.
3. Hij leere! Laat hem leeren; laat hij leeren.

Meervoud.

1. Leeren wij! Laat ons leeren; laten wij leeren.
2. Leert.
3. Zij leeren! Laat hen leeren; laten zij leeren.

Naamwoordelijke vormen van het werkwoord.

ONBEPAALENDE WIJS.

Onvolm. teg. tijd.

Leeren.

Volm. teg. tijd.

Geleerd hebben.

Onvolm. toek. tijd.

(Te) Zullen leeren.

Volm. toek. tijd.

Geleerd (te) zullen hebben.

DEELWOORDEN.

Deelw. van den onvolm. tijd.

Leerende, leerend (bedr. deelw.).

Deelw. van den volm. tijd.

Geleerd (lijdend deelwoord).

Geleerd hebbende.

Aanmerkingen. De 2de persoon enkelv. ontbreekt eigenlijk in alle tijden; doch men vervangt dien door den 2den persoon meerv. Bij Zuidnederlandsche schrijvers komt hij niet zelden voor. Deze schrijven b. v.: *du leers; du hoors* enz. De gebiedende wijs heeft slechts één tijdvorm, en wel dien, welke den overal ontbrekenden 2den persoon enkelvoud aanwijst. In het meervoud ontvangt deze eene *t*. De ontbrekende tijdvormen worden vervangen of door de *onbep. wijs* van het werkwoord, vergezeld van het hulpwerkwoord *laten* in de *gebiedende* of in de *aanv. wijs*, of door vormen, aan de aanvoegende wijs van het werkwoord ontleend. *Laat mij leeren, laat hem leeren; laat ons leeren, laat hen leeren* betekent: Sta toe, dat ik leere; dat hij leere; dat wij leeren; dat zij leeren. — In: *Laat ik leeren, laat hij leeren, laten wij leeren, laten zij leeren* ligt eene aansporing, eene vermaning, welke men tot zichzelf of anderen richt. *Laten* bet. hier *doen* en staat eigenlijk in de *aanvoeg. wijs*.

In het Middelnederlandsch werd *laten* in de geb. wijs ook bij den 2en persoon gebruikt. Zoo schreef men b. v. voor *Leid ons niet in verzoeking: Laat ons niet leiden in verzoeking*; voor *Schuw zulk eene daad: Laat schuwen zulk eene daad*. Ook was *la'en* niet het hulpwerkw. van de gebiedende wijs alleen: men schreef b. v. in de aantoonende wijs: *Zij lieten henen gaan* voor *Zij gingen henen*.

79. Voorbeeld van *sterke* verbuiging.Het onovergankelijke (onzijdige) werkwoord *vallen*.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolmaakte teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik val.
2. Gij valt.
3. Hij valt.

1. Ik valle.
2. Gij vallet.
3. Hij valle.

Meervoud.

1. Wij vallen.
2. Gij valt.
3. Zij vallen.

1. Wij vallen.
2. Gij vallet.
3. Zij vallen.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud:

1. Ik ben gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Hij is gevallen.

1. Ik' zij gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Hij zij gevallen.

Meervoud.

1. Wij zijn gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Zij zijn gevallen.

1. Wij zijn gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Zij zijn gevallen.

Onvolm. verl. tijd.   Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS.

Onvolm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik viel.
2. Gij vielte.
3. Hij viel.

1. Ik viele.
2. Gij vielet.
3. Hij viele.

Meervoud.

1. Wij vielen.
2. Gij vielte.
3. Zij vielen.

1. Wij vielen.
2. Gij vielet.
3. Zij vielen.

Volm. verl. tijd.

Volm. verl. tijd der AANV. WIJS.

Volm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik was gevallen.	1. Ik ware gevallen.
2. Gij waart gevallen.	2. Gij waret gevallen.
3. Hij was gevallen.	3. Hij ware gevallen.

Meervoud.

1. Wij waren gevallen.	1. Wij waren gevallen.
2. Gij waart gevallen.	2. Gij waret gevallen.
3. Zij waren gevallen.	3. Zij waren gevallen.

Onvolm. toek. tijd.

Verl. onv. toek. tijd der AANT. WIJS.

Onvolm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

1. Ik zal vallen.

Enz.

1. Ik zoude vallen.

Enz.

Volm. toek. tijd.

Verl. volm. toek. tijd der

AANT. WIJS.

Volm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

1. Ik zal gevallen zijn.

Enz.

1. Ik zoude gevallen zijn.

Enz.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij vallen; laat ik vallen.
2. Val.
3. Hij valle! Laat hem vallen; laat hij vallen.

Meervoud.

1. Vallen wij! Laat ons vallen; laten wij vallen.
2. Valt.
3. Zij vallen! Laat hen vallen; laten zij vallen.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

ONBEPAALENDE WIJS.

DEELWOORDEN.

Onvolm. teg. tijd.	Deelw. vanden onvolm. tijd (bedr. deelw.).
Vallen.	Vallende, vallend.
Volm. teg. tijd.	Deelw. van den volm. tijd.
Gevallen zijn.	Gevallen (lijd. deelw.).
Onvolm. toek. tijd.	Gevallen zijnde.
(Te) Zullen vallen.	
Volm. toek. tijd.	
Gevallen (te) zullen zijn.	

80. Vervoeging van het overgankelijk (bedrijvend) werkwoord *belooven* in 't lijdende geslacht.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik word beloond.	1. Ik worde beloond.
2. Gij wordt beloond.	2. Gij wordet beloond.
3. Hij wordt beloond.	3. Hij worde beloond.

Meervoud.

1. Wij worden beloond.	1. Wij worden beloond.
2. Gij wordt beloond.	2. Gij wordet beloond.
3. Zij worden beloond.	3. Zij worden beloond.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik ben beloond, of: ik ben beloond geworden.	1. Ik zij beloond, of: ik zij beloond geworden.
Enz.	Enz.

Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS.

Onvolm. verl. tijd. Onvolm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik werd of wierd beloond.	1. Ik werde of wierde beloond.
2. Gij werdt of wierdt beloond.	2. Gij werdet of wierdet beloond.
3. Hij werd of wierd beloond.	3. Hij werde of wierde beloond.

Meervoud.

1. Wij werden of wierden beloond. 1. Wij werden of wierden beloond.
 2. Gij werdt of wierdt beloond. 2. Gij werdet of wierdet beloond.
 3. Zij werden of wierden beloond. 3. Zij werden of wierden beloond.

Volm. verl. tijd der AANT. WIJS.

Volm. verl. tijd.

Volm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik was beloond, of: ik was 1. Ik ware beloond, of: ik ware
 beloond geworden. beloond geworden.

Enz.

Enz.

Onvolm. toek. tijd.

Verl. onvolm. toek. tijd der

AANT. WIJS.

Onvolm. toek. tijd der

VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond worden.

1. Ik zoude beloond worden.

Enz.

Enz.

Volm. toek. tijd.

Verl. volm. toek. tijd der

AANT. WIJS.

Volm. toek. tijd der

VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond zijn, of: ik zal beloond geworden zijn.

1. Ik zoude beloond zijn, of: ik zoude beloond geworden zijn.

Enz.

Enz.

Verleden volm. teg. tijd.

Volm. verl. tijd der

VOORW. WIJS.

1. Ik ben beloond geweest.

1. Ik ware beloond geweest.

Enz.

Enz.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond worden; laat ik beloond worden.
 2. Word beloond.
 3. Hij worde beloond! Laat hem beloond worden; laat hij bel. worden.

Meervoud.

1. Laat ons beloond worden; laten wij beloond worden.
2. Wordt beloond.
3. Zij worden beloond! Laat hen bel. worden; laten zij bel. worden.

Volm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond zijn; laat ik beloond zijn.
2. Wees beloond.
3. Hij zij beloond! Laat hem beloond zijn; laat hij beloond zijn.

Meervoud.

1. Laat ons beloond zijn; laten wij beloond zijn.
2. Weest beloond; zijt beloond.
3. Laat hen beloond zijn; laten zij beloond zijn.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

ONBEPAALEDIJE WIJS.

- Onvolm. teg. tijd.
 Beloond (te) worden.
- Volm. teg. tijd.
 Beloond te zijn.
 Beloond geworden (te) zijn.
- Onvolm. toek. tijd.
 Beloond te zullen worden.
- Volm. toek. tijd.
 Beloond te zullen zijn.
 Beloond geworden te zullen zijn.

DEELWOORDEN.

- Deelw. v. d. onvolm. tijd.
 Beloond.
 Beloond zijnde.
 Beloond wordende.
- Deelw. v. d. volm. tijd.
 Beloond geworden zijnde.
 Beloond geweest zijnde.

81. *Bijwoorden* dienen om ~~een~~ werkwoord, bijvoeglijk naamwoord, telwoord, of ander bijwoord nader te bepalen, als: *Hij schrijft fraai; Hij schrijft zeer fraai; Dit is vrij goed schrift; Er is hier zeer veel goed schrift.*

De *zinwijzende* (modale) bijw. dienen om den denk- of spreekvorm, en de *voegwoordelijke* om het zinverband duidelijker aan te wijzen.

Men verdeelt de bijwoorden in de volgende soorten.

1. *Bijwoorden van hoedanigheid en wijze*, als: *schoon, fraai, schriftelijk, kortelijk, blindelings, zoetjes, stilletjes, zachtkens, rechts, links, averechts, hoe, zoo, dus, anders*. B. v.: *Hij schildert schoon; Zij schrijven slecht; De jongen leest vlug; Hij deed het blindelings; Ik zal 't u kortelijk zeggen; Hij deed het averechts; De eene doet het zuss, de andere zoo.*

2. *Bijwoorden van hoegrootheid en graad*, als: *genoeg, half, veel, tienvoud; hoogst, uiterst, uitermate (voor uit der mate), bijzonder, te, al te, tamelijk, vrij, driewerf, zeer*. B. v.: *Hij heeft genoeg gegeten; Ik ben half gereed; Zij was uiterst beleefd; Ik was bijzonder tevreden; Driewerf gelukkig is de tevredene.*

3. *Bijwoorden van omstandigheid*, als: *tevergeefs, tersluiks, terloops; gaarne, mede, tegelijk; altemaal, samen, slechts of maar, minstens, eerstens, ten tweede, anderdeels, ten slotte, wijders, voorts*; als: *Hij deed het gaarne; Zij smeekte tevergeefs; Ik heb maar drie zusters; Zij sprak wijders over u.*

4. *Bijwoorden van plaats en ruimte*, als: *aan, achter, bij, in, na, nabij, dichtbij, op, voor, heinde en veer (nabij en ver), naast, nevens, beneden, binnen, buiten, onder, ver, wijd en zijd, overal, ergens, nergens, hier, daar, er, vandaan, ginds, ginder, daarboven, rechts, links, onderweg, halfweg, halverwegen, allerwegen, thuis of te huis, elders; af, daar, om, rond, rondom, toe, van, uit, heen; her, henen, voort, weg, naarboven, voorwaarts, herwaarts, derwaarts, vandaar, daarheen, waarheen, bergaf, bergop, noordwaarts, huiswaarts, te mijwaart, d. i.: tot mij*. B. v.: *Ja, die landouwen, als heinde en veer wij hier aanschouwen, zijn nergens meer.*

Waar Maas en Waal te zamen spoelt

En Gorkum rijst van ver,

Daar heft zich op den linker zoom,

En spiegelt in den breeden stroom

Een slot van eeuwen her.

't Is Loevestein.

TOLLENS. *Herman de Ruiter.*

5. *Bijwoorden van tijd*: *ooit, nooit, nimmer, nimmermeer, eens, wel-
eer (ontstaan uit wijlen eer), voorheen, dan, nu, heden, vandaag (eigen-*

lijk van dage), thans, gisteren, toen, hierna, dadelijk, juist, reeds, wanneer, wen, terstond, aanstonds, nog, weldra, dra, straks, strakjes, meteen, zoometeen, pas, kortelings, eindelijk, 's nachts, 's avonds, 't avond, eerst-daags; steeds, altoos, altijd, immer, immermeer, sedert, voortaan, onderwijl, ondertusschen, onderdies, van lieverlede; zelden, dikwijls, dikwerf, vaak, telkens, weder, opnieuw, somtijds, tusschentijds, soms (sometemets), altemet, temet, nu eens — dan eens, gewoonlijk, doorgaans, toen:naals, voormaals, nog:naals, telken male, andermaal, ten tweeden male enz. B. v.: *Zal het ooit gebeuren? Is hij andermaal hier geweest? Ik zie hem zelden; Er was eens een koning.*

6. De bijwoorden van wijze, ook modale geheeten, worden onderscheiden in bevestigende: ja, wel, voorzeker, voorwaar, waarlijk, immers, stellig, degelijk, volstrekt, gewis, werkelijk, wezenlijk, waarachtig, trouwens; ontkennde: neen, niet, geenszins; vermoedende: waarschijnlijk, misschien (ontstaan uit *magschiën* d. i. 't mag (*kan*) geschieden), mogelijk, wellibht, vermoedelijk, wel; wenshende: dan, toch. B. v.: *Hij zal 't wel doen; 't Is stellig waar; o Kom toch!*

7. Voegwoordelijke bijwoorden zijn: nu, evenwel, niettemin, toch, desnietteenstaande, intusschen, integendeel, daarentegen, dienvolgens 1), derhalve enz.

Onder de bovenstaande bijwoorden zijn er verscheidene, welke uit meer dan één woord bestaan en die daarom bijwoordelijke uitdrukkingen heeten. Daartoe behooren o. a.: *Wijd en zijd, heinde en veer, van lieverlede, teiken male, ten slotte, in allerijl, onverrichter zake, van ganscher harte* enz. Een groot aantal bijwoordelijke uitdrukkingen zijn tot samengestelde bijwoorden geworden, als: *inderdaad, metterdaad* (voor *met der daad*), *uitermate* (voor *uit der mate*), *mettertijd, terloops, ternauwernood, opnieuw, tevergeefs, bijtijds, vandaag, vannieuws, altemet, allegader* enz.

82. Uit het bovenstaande blijkt, dat een bijwoord nu eens tot deze, dan eens tot gene soort behooren kan; b. v.: *Hij leest zeer wel; Hij zal 't wel doen; Hij zal 't wèl doen.*

In veel gevallen is er geen onderscheid tusschen de bijv. naamv. en bijwoorden. Van enkele bijwoorden op s worden bijv. naamw. op sch ge-

1) Vroeger, verkeerdelijk, dienvolgens.

vormd; als: *schaarsch* van *schaars*; *vergeefsch* van *vergeefs*; *averechtsch* van *averechts*; *fluksch* van *fluks*; *linksch* van *links*; *gindsch* van *ginds*; *dagelijksch* van *dagelijks*. Van de bijwoordelijke uitdrukkingen *onderhands*, *buitendijks*, *ouderwets* vormt men evenzoo *onderhandsch*, *buitendijksch*, *ouderwetsch*.

Dwars en *paars* worden als bijv. naamw. soms, verkeerdelijk, met *ch* geschreven. Ook *bits*, *spits*, *wars* en *stets* nemen geene *ch* aan.

Het bijwoord van tijd *wijlen* wordt steeds vóór het zelfst. naamw. en deszelfs bepalingen geplaatst: *Wijlen WILLEM II was een dapper krijgsman*; *wijlen uwē moeder*; *wijlen zijne jongste zuster*.

Men make behoorlijk onderscheid tusschen *zelden* en *zeldzaam*. Men schrijve: *Dit ziet men zelden* en niet: *Dit ziet men zeldzaam*.

Er is onderscheid in beteekenis tusschen *daags* en *'s daags*: *Hij doet het driemaal daags* (per dag); *Hij doet het driemaal 's daags* (over dag) en *driemaal 's nachts*.

In: *Hij gaat vooraan*, *Zij komt achteraan*, *Wij gaan middenin* enz., zijn *vooraan*, *achteraan*, *middenin* samengestelde bijwoorden.

In: *Hij woont voor aan de straat*, *Zij speelt achter aan de deur*, *Hij woont midden in de stad*; zijn *voor*, *achter* en *midden* plaatsbepalende bijwoorden. In: *Hij schreef van uit zijne gevangenis*, *Hij riep van op het dak* enz. zijn *van*, *uit* en *op* voorzetsels.

Men wachte zich voor het gebruiken eener dubbele ontkenning, als: *Ik zag hem nergens niet*, voor *Ik zag hem nergens*. Ook wordt de ontkenning weggelaten, wanneer ze in het werkwoord opgesloten ligt. Tot deze werkw. behooren: *verbieden*, *ontkennen*, *loochenen*, *zich wachten*, *zich hoeden*; als: *Wacht u, zulks te doen*; *Hij loochende, dat hij 't gedaan had*.

Ooit en *nooit* zien op het verleden en de toekomst; *immer* en *nimmer* alleen op de toekomst; als: *Hij heeft het nooit gedaan*; *Zij zal 't nimmer of nooit doen*.

In *vaakmalen* is 't woordje *malen* overtoellig.

Men schrijve: *hierheen*, *daarheen*, *waarheen*, *ergens heen gaan*, *ergens heen reizen*, waar *heen* de waarde heeft van 't voorzetsel *naar*; doch daarentegen: *henengaan* (weggaan), *henentrekken* enz.: *henen* beduidt eene beweging uit eene plaats.

Met komt niet zelden voor als bijwoord van tijd, met de beteekenis van *op hetzelfde oogenblik*, b. v.:

De October-ochtend lichte pas
 Op Breeroos torentrap,
 Toen REYNOUT op zijn stalboef schold,
 En hief, het hart van toorn vervold,
 Zijn staf tot lijfstraf op.
 Met kwam daar vrouw JOANNA toen
 De breede trappen af.

W. J. HOFDIJK. *De Stalboef.*

„k Zie hem! daar is hij! Tiran, voor den dag!”
 Met rukt hij 't zwaard uit en dreigt hem den slag.

Met is hier oorspronkelijk het eenige woord, dat van den tijdbepalenden bijwoordelijken zin: *met dat hij dit zegt*, d. i.: *terwijl hij dit zegt*, is overgebleven. In den volledigen zin blijft *met* natuurlijk den naam van voorzetsel behouden.

Kwansuis, waarvoor men ook *kwanswijs* en *kwansijs* vindt, wordt in het dagelijksch leven zeer verschillend uitgesproken. 't Is een oud woord, aan het Latijn ontleend, en beteekent: *in schijn, geveinsd* enz. B. v.:

Bestje wilde boter sparen; doch de kinders werden 't wijs.

Om daar beter in te varen, viel de kaars omver, kwanswijs.

d. i.: viel de kaars als bij ongeluk omver; was het, alsof de kaars omver viel; had het den schijn, dat de kaars omver viel, terwijl men haar met opzet omver wierp.

83. De *voorzetsels* duiden verschillende betrekkingen tot eenig voorwerp aan, en wel voornamelijk betrekkingen van *plaats* en *tijd*. Zij zijn: *a, aan, achter, bij, door, in, jegens, met, na, naar, om, onder, op, over, te, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder.*

Enkele bijwoorden worden als *voorzetsels* gebruikt, zooals: *cangaande, behalve, behoudens, beneden, betreffende, bezijden, boven, buiten; gedurende, krachtens, langs, luidens, naast, nevens, benevens, niettegenstaande, nopens, om-*

streeks, omtrent, ongeveer, ondanks, sedert, sinds, spijt, tijdens, trots, volgens, wegens.

84. Onder deze voorzetsels zijn er eenige, die wij reeds onder de bijwoorden hebben opgenoemd. Zegt men b. v.: *Hij komt in de kamer; Hij gaat uit de kamer; Hij loopt op den berg*, dan zijn *in, uit en op* voorzetsels; zegt men echter: *Hij komt de kamer in; Hij gaat de kamer uit; Hij loopt den berg op*, dan zijn 't bijwoorden.

In de laatste drie volzinnen ligt niet onduidelijk opgesloten, dat de persoon, van wien er sprake is, zich *opzettelijk* beweegt in de richting, die door het zelfstandig naamwoord bepaald wordt. In de eerste drie volzinnen wordt dit meer *toevallig* voorgesteld.

In beide gevallen staan de zelfstandige naamw. in den vierden naamval. In de laatste drie volzinnen toch hangen de zelfst. naamw., die de voorwerpen aanwijzen, welke de *richting* bepalen, van het eene of andere voorzetsel af, dat niet uitgedrukt wordt, omdat het na het zelfst. naamw. geplaatste bijwoord (dat eigenlijk tot het onovergankelijke werkwoord behoort) dit voorzetsel overtollig maakt. Zoo is b. v.: *Hij klimt den berg af* zooveel als *Hij klimt van den berg af; Hij loopt den berg op* zooveel als *Hij loopt langs of tegen den berg op; Hij komt de kamer in* hetzelfde als *Hij komt in de kamer in*.

Alle voorzetsels regeeren tegewoordig den vierden naamval. Dat dit vroeger zoo niet was, blijkt nog uit de uitdrukkingen: *binnenslands, binnensmonds, binnenshuis, binnengaats, buitenshuis, buitengaats, buitenlands, voortijds, vanouds, tusschendecks, ter kerk, ter prooi, ter elfder ure, ten huize, ten gronde, ten dienste, ten behoeve, ten berde 1), uit dien hoofde, uitermate, van den lande, van den bloede, in den bloede, te goeder uur, te zijner tijd, in der minne, na den eten enz.*

Behalve en benevens, uitgezonderd en uitgenomen worden ook gevolgd door den eersten naamval; als: *Hij zag niemand, behalve mij; Er was niemand, behalve ik; Zij spraken allen, uitgezonderd gij; Zij prezen allen, uitgezonderd u.*

Het voorzetsel *te* smelt met de lidwoorden *den* en *der* tot *ten* en *ter* samen. Het komt voor in: *ternauwernood, ter goeder uur, ten eenenmale, ter prooi, ter zee* (ook *te zee*), *ten gronde* (ook *te gronde*), *ten tijde, ter maaltijd* enz.

1) *Berd*, dat *plank, bord, tafel* beteekent, is door letterwisseling ontstaan uit *bred*.

Staat vóór het zelfst. naamwoord een bijvoeglijk voornaamwoord, dan gebruikt men zoowel *te* als *ten*; als: *te dien tijde*, *ten dien tijde*; *ten zijnen behoeve*; *te dezen aanzien*. Sommigen keuren het gebruik van *ten* hier af.

Ten prooi staat voor *te prooi*; *ten spijt* voor *te spijt*. Men zegt ook: *ter halver wege*, *ter goeder naam en faam*, *ter been*, *ter leen*, hoewel *weg* en *naam* mannelijk, *been* en *leen* onzijdig zijn.

In sommige uitdrukkingen is *te* weggevallen, als: *scheep gaan*, *school gaan*, *dood gaan*, *zoek raken*, voor *te scheep gaan*, *te school gaan*, *te dood gaan*, *te zoek raken*. Men maakt nu onderscheid tusschen *scheep gaan* en *te scheep gaan*.

Jegens wordt gewoonlijk in een gunstigen, vriendschappelijken, *tegen* in een ongunstigen, vijandelijken zin gebezigd; als: *eerbied jegens zijne ouders*; *vriendelijk*, *beleefd*, *minzaam jegens iedereen*; *haat tegen de zonde*; *vijandschap tegen God*. Men zegt daarom liever: *tot iemand spreken*, *zeggen*, dan *tegen iemand spreken*, *zeggen*. In het dagelijksch leven en in lossen stijl gebruikt men algemeen *tegen*.

Naar geeft eene richting te kennen; *na*, eene opvolging in den tijd of de volgorde; b. v.: *Het eene schip zeilde naar het andere*; *Het eene schip zeilde na het andere uit*; *Hij komt na mij*, *die vóór mij is geworden*.

Men lette dus op het onderscheid dat er bestaat tusschen *na zich slapen* en *naar zich slapen*.

Men schrijft *van zijne jeugd af* of: *van zijne jeugd aan*, zoowel als *van zijne jeugd af aan*. Zoo ook: *van den beginne af aan*, *van nu af aan* en *van den beginne*, *van den beginne af*, *van nu af*, *van nu aan* enz. Uitdrukkingen als: *van af de Markt tot toe de poort*; *van af den 1sten Maart verdienen afkeuring*. Men schrijve: *van de Markt af tot aan de poort toe*; *van de Markt tot aan de poort*; *van den 1sten Maart af*; *van den 1sten Maart. Af en toe* zijn uitsluitend bijwoorden en staan achter het zelfstandig naamwoord.

Men schrijve liever *Drie pond koffie te gep 75 cents het pond* dan *Drie pond koffie a 75 cents het pond*.

Men mag schrijven *Drie a vier gulden*, *Zes a acht stuivers*, doch niet: *Drie a vier personen*, *Zes a acht schepen*. Hier moet *a* door *of* vervangen worden.

Men schrijve in deftigen stijl liever *Drie tot vier uur* dan *drie a vier uur*.

In uitdrukkingen als: *Ik zal 'n Zondag komen*, *Hij komt 'n Maan*.

dag, Ik sprak hem 'n Dinsdag, is 'n een overblijfsel van het voorzetsel in. Men schrijft nu Ik zal Zondag komen, d. i. den aanstaanden, eerstkomenden Zondag.

Men schrijft zoowel: *Zij bleven hier omstreeks vijf uren als: Zij bleven omtrent vijf uren; doch alleen: Zij kwamen hier omstreeks vijf uur.*

Sedert en sinds duiden een voortdurenden toestand aan: Sedert of sinds verleden jaar ben ik hier; Hij is ziek, sedert (sinds) gij vertrokken zijt. Men schrijve dus niet: Hij is sedert verleden jaar hier gekomen; Hij is ziek geworden, sinds gij vertrokken zijt. In den eersten volzin moet sedert wegvallen; in den tweeden volzin moet sinds door nadat vervangen worden.

Wegens geeft een grond aan, die in den persoon ligt; uit een grond, die buiten den persoon ligt: Hij week wegens lachhartigheid; Hij was ongeschikt wegens gebrek aan bekwaamheid; Zij deden het uit geldgebrek; Hij werd een dief uit armoë.

Tusschen beteekent eigenlijk in het midden van twee: daarom spreekt men van de vriendschap tusschen vader en zoon en van de vriendschap onder de leden des huisgezins.

Men lette op het onderscheid, dat er bestaat tussehen *vergelijken bij* en *vergelijken met*: Men vergelijkt het leven bij eene bloem des velds, de jeugd bij de lente, den ouderdom bij den winter; men vergelijkt Napoleon met Cesar, Amsterdam met Venetië enz.

In: *Hij is boos op mij* heeft op de beteekenis van *tegen* 1).

Men schrijve: *Het is voor drie weken gebeurd en: 't Zal over drie weken weer gebeuren.*

In: *WILLEM III, bij de gratie Gods koning der Nederlanden* enz. enz., heeft bij de beteekenis van *door*. Zoo ook in: *Het menschedom is een geslacht van Koningen bij Gods genade.*

85. De *voegwoorden* duiden den samenhang aan, die er tusschen verschillende volzinnen of verschillende deelen van een volzin bestaat.

1) In het Middelnederlandsch had op niet zelden deze beteekenis.

Men heeft verschillende soorten van voegwoorden; als:

1. *Koppelende of aaneenschakelende*: en; ook; zoowel — alsook, niet alleen — maar ook; noch; en een aantal voegwoordelijke bijwoorden: daarna, wijders, bovendien, desgelijks, alsmede, daarenboven, mitsgaders, insgelijks, desgelijks enz.

2. *Tegenstellende*: maar, doch, edoch, nu, dan; en de bijwoorden: toch, evenwel, nochtans, echter, niettemin, desnietteenstaande, intusschen, veeleer, alleenlijk, daarentegen, ja, ja zelfs, integendeel.

3. *Scheidende*: of; of — of; hetzij — hetzij.

4. *Plaats- en tijdbepalende*: waar, alwaar, vanwaar, waarheen, verwaarts; a's, toen, wanneer, wen, zoodra (als), zoo haast (als), zoo spoedig (als), zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl (dat), daar, gedurende (dat), zoolang (als), na (dat), sedert (dat), sinds (dat), vóór (dat), eer (dan); eer (dat), thans (dat).

5. *Vergelijkende*: gelijk (als), even (als), zoo (als), dan.

6. *Verhoudingaanwijzende*: hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang.

7. *Beperkende*: in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver.

8. *Besluitende*: zoodat, weshalve; dus, dies, derhalve, vandaar dat, bijgevolg, dienvolgens, alzoo.

9. *Redengevende*: want, immers, toch; om reden (dat), op grond (dat), daar, dewijl of wijl, vermits, overmits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien; sinds, sedert, nu.

10. *Doelaanwijzende*: opdat, dat, ten einde.

11. *Veronderstellende en voorwaardelijke*: wanneer, als, zoo, indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware, mits.

12. *Toegevende*: schoon, ofschoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, al, nietteenstaande; wie — ook, welke — ook enz.

13. *Verklarende en uitzonderende*: als, dan, dat, of.

Tenzij en *tenware* zijn ontstaan uit *het en zij*, 't en zij; *het en ware*, 't en ware; d. i.: *Het zij niet*, *Het ware niet*: ontkennende veronderstellende zinnen. *En* staat hier in de plaats van *ne*, een ontkennend bijwoord, dat in de schrijftaal niet meer alleen voorkomt en met *iets*, *iemand*, *ergens* enz. in *niets*, *niemand*, *nergens* enz. tot één woord is samengesmolten. Nog zegt men in sommige streken 't *En* doet voor: *Het doet niet*; b. v.: *Die man is immers*

ier geweest? — 't En doet; d. i.: Hij is hier niet geweest. Zoo ook: Hij zegt, dat hij 't niet en weet enz.

In plaats van hoe langer hoe grooter schrijft men ook: hoe langs oo grooter en zoo langs zoo grooter.

Wijl is eene verkorting van dewijl. Bij dichters komt het ook voor als verkorting van terwijl; b. v.:

*Wat fronst ge dus den wenkbrauwboog,
Wijl heel de wereld bloost en gloeit van vreugdeglansen,
Wijl alles zingt en juicht, beneden en omhoog?*

J. VAN BEERS. *Jakob van Maerlant.*

Wen komt bij dichters voor in plaats van wanneer:

*De Schelde, Maas en Waal bespoelden
De zoomen van uw vruchtbren grond,
Waar gij, wen hooge vloedden woelden,
Der stroomen moelwil tegenstondt.*

A. SIMONS. *Aan mijne Landgenooten.*

Sommige voorzetsels en zuivere bijwoorden, die als voegwoorden optreden, kunnen al dan niet door 't voegwoord *dat* gevolgd worden. Daartoe behooren o. a.: *na, naar, voor, tot; sedert, sinds, terwijl, gedurende, eér*; b. v.: *Na (dat) hij hier was geweest; naar (dat) het valt; vóór (dat) het zoo ver is; sedert (dat) gij hier zijt*; enz.

Na woorden, die uitsluitend voegwoordelijk zijn, moeten *dat* en *of* wegblijven; b. v.: *Zie nu in, hoe verkeerd gij (niet dat gij, of gij) gehandeld hebt; Hij deed het, schoon, ofschoon, hoewel, alhoewel, hoezeer ik (niet dat ik) het hem verboden had.*

Met, zonder, behalve en *in plaats van* kunnen, als voegwoorden gebruikt, *dat* niet missen; b. v.: *Het licht ging uit, met dat hij de deur toesloeg; Hij leeft voort, zonder dat hij aan sterven denkt*; enz.

In *als het ware* staat *als* voor *alsof*: men mag dus zoowel schrijven *als het ware* als *als ware het*. Aan het laatste wordt door sommigen, doch zonder grond, de voorkeur gegeven. *Als het ware* behoort tot de *vergelijkingszinnen*.

Voor omdat 1), opdat en zoo dat wordt soms alleen dat gebezigd, als: *Ik ben blijde, dat gij gekomen zijt; Hij doet zijn best, dat hij zijn brood verdiene; Het vriest, dat het kraakt; Hij lachte, dat hij schudde; Gij werkt, dat gij zweet; Nu klinkt de hamerslag, dat rots en ree 't herhalen.*

De volken zullen, Heer, U loven!
 O Heer, U loven altemaal,
 Die de aarde vruchtbaar maakt van boven,
 Dat ze ons met haar gewas onthaal'.

Ps. 67.

Schep me, o Heer! een rein geweten,
 Dat ik, trouw aan uw gena,
 U mijn Vader durve heeten,
 Als ik biddend voor U sta.

J. J. L. TEN KATE. *Bede om Reiniging.*

Het meisje roept en bidt vergeefs:
 Hij gaat, al fladdrend, voort:
 Het water spat, en klotst, en bruist,
 Dat hij haar nauwlijks hoort.

J. BELLAMY. *Roosje.*

Ofschoon en schoon, alhoewel en hoewel, alsof en of kunnen elkander vervangen, als: *De nacht verdwijnt, schoon (ofschoon) nog onwillig, loom van tred; Hij deed het, hoewel (alhoewel) ik het hem tweemaal verboden had; Hij ligt, of (alsof) hij dood ware.*

In: *Hij schaamt zich als de bewerker van dat ongeval; Ik erger mij als uw leermeester*, staan *bewerker* en *leermeester* in den eersten naamval; in: *Hij doet zich kennen als mijn vriend; Hij beveelt zich als een deskundige aan* staan *vriend* en *deskundige* in den vierden naamval. In de eerste twee volzinnen, waarin de werkwoorden *noodwendig* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met

1) Zie o. a. Gezang 106, vers 5, regel 4.

het *onderwerp* overeen; in de laatste twee volzinnen, waarin de werkw. *toevallig* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het *voorwerp* overeen.

Het gebruik van *als*, in volzinnen als de volgende, is niet aan te bevelen: *Liefdadig als hij was, had hij alles voor anderen veil; Hij wilde van geen toegeven hooren, halsstarrig als hij was; Ik, nistige, als ik ben.*

En mengt zich ook een traan met d' ingegoten wijn,
Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als ze zijn.

TOLLENS. *Nova Zembla.*

Daar lag hij, op het stroo gestrekt,
Ter dood verwezene als hij was.

TOLLENS. *Dirk Willemsz. van Asperen.*

Terug! 't is nog geen bloeienstijd,
Vermeette pronkster als gij zijt.

DE GÉNESTET. *Een vroege Heesterbloesem.*

Die gezelschappen worden alleen bezocht door zulke studenten als begeerte hebben om te werken; Hij had een ontzettend geheugen, dat niet alleen belangrijke feiten en gebeurtenissen bewaarde, maar ook zoodanige kleine bijzonderheden en anecdoten als bijna elk ander vergeet.

De bepaling, welke door middel van het voegwoord *als* met het zelfstandig naamw. of voornaamw. verbonden wordt, kan in den 1en, 4en en 3en naamval staan, al naardat zij bij het *onderwerp*, het *voorwerp*, of eene *bepaling* behoort. Bij voorbeeld: *Hij stierf als held of als een held; Hij vereert hem als dankbaar leerling; Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd; Als uw vriend, behartigde ik uwe belangen; — Hij vereert hem als zijn vriend; Ik bemin hem als mijn broeder; Ik beschouw hem als mijn vijand; — Hij is mij, als zijn leermeester, veel dank verschuldigd; Zij hebben hun, als hunne trouwe vrienden, veel dank te weten; — De raad uws vaders, als mijn vriend, is geld waard.* In dezen

laatst en volzin staat *als mijn vriend* voor *als (die) mijn vriend (is)* en daarom *mijn vriend* in den 1en naamval. Eigenlijk zou de volzin moeten luiden: *De raad was vaders, als mijns vriends, is geld waard*; doch men vermijdt deze harde constructie te liever daarom, wijl *mijns vriends* eene bepaling van *raad* zou schijnen en niet van *vader*.

In: *Hij stierf als held* of *als een held* ziet de bepaling op het karakter van den persoon; in *Hij stierf zooals een held* ziet de bepaling op de wijze van zijn sterven. Volledig luidt deze zin: *Hij stierf, zooals een held sterft*.

En was vroeger *ende*. Dit *ende*, vóór een klinker soms tot *ent* verscherpt en verkort, hoort men nog in enkele uitdrukkingen. Zoo zegt men: *Zij gelijken elkander opentop* (*op 'n top*) voor *op ende op*, en zoo hoort men nog *rommetom* voor *roni ende om*, *openduit* voor *op ende uit*, *overentover* voor *over ende over* enz. Daar weinigen den oorsprong dezer uitdrukkingen kennen, is 't niet vreemd, dat velen in *opentop* aan een *top* en in *openduit* aan een *duit* denken.

Maar en *doch* zijn zinverwant. Alleen het eerste wordt in het dagelijksch leven gehoord. In de schrijftaal wijst *maar* eene sterkere tegenstelling aan dan *doch*: *Hij is bekwaam, maar lui* (en dit vermindert de waarde van zijne bekwaamheid); *Hij is rijk, maar bijna altijd ziek* (en daardoor heeft hij het ware genot van zijn rijkdom niet); *Hij belooft veel, maar doet weinig*; *Hij was vriendelijk, maar hij meende er niets van*; *Hij is geleerd, doch verwaand* (maar daarom niet minder geleerd); *Hij is rijk, doch gierig* (terwijl men eerder zou mogen verwachten, dat hij mild was); *Hij belooft zelden; doch wat hij belooft, doet hij*; *Hij was vriendelijk jegens allen, doch voornamelijk jegens zijne meerderen*; *FREDERIK II was even matig, spaarzaam en arbeidzaam als zijn vader FREDERIK WILLEM I; doch een voorstander van wetenschap en kunst* (waarvan zijn vader een vreeselijken afkeer had).

86. *Tusschenwerpsels* zijn klanken, nu eens met, dan zonder bepaalde beteekenis, die men uitbrengt bij zekere gewaarwordingen.

De gebruikelijkste *gevoelsklanken* zijn: *ach! och! o! ei! ha! brrr! ba! foei! heisa! hoera! hoezee! he! hm hm! oei! ai! ah ah!*

Men brengt tot deze woordsoort ook klanknabootsingen, als: *tiktak! pief! pas! poef! bom! plomp! bom, bam! krik, krak! boe, boe! klets! klingeling!*

Hei! holla! ei! ho! top! geven een verlangen te kennen.

Verder worden als tusschenwerpsels gebruikt: *voort! weg! marsch! halt! stil! kom, kom! komaan!* — Men beschouwe deze liefst als onvolledige volzinnen.

Geenerlei bepaald gevoel wordt uitgedrukt door *o!* *Ongenoegen*, door *och!* *Smart*, door *och! ach! o wee! wee! och Hemel! ach God!* enz. *Lichamelijke pijn*, door *au! aau! ai! cei!* *Beklag*, door *helaas!* *Vreugde* en *wreede lust*, door *ha!* *Opwekking tot vreugde*, door *heisa!* *Aanhitsing*, door *tsa!* *Bescheiden uitnoodiging*, door *ei! ei lieve!* *Bevreemding*, *verwondering* of *verbazing*, door *hé! ei!* *Bevreemding* na bekomen inlichting, door *zoo zoo! ah ah!* *Overblijvende twijfel*, door *hm hm!* *Een wensch*, door *och! ai!* *Afschuw* en *walging*, door *foei! ba! brrr!* *Volksvreugde*, door *hoezee! Hoera! hurra!* 1) is een krijgsmanskreet.

87. Men schrijft met eene hoofdletter:

1°. Het eerste woord van elken volzin.

2°. Het eerste woord eener aanhaling: *Jezus zeide: „Heb God lief boven alles en uw naaste als uzelfen.”*

3°. Het eerste woord van elken versregel.

1) *Hurra* is de gebiedende wijs van het werkw. *hurren*, d. i. *ijlen, zich spoeden*, met het oude tusschenwerpsel *a*.

4°. De eigennamen en eigen-soortnamen: *Amsterdam, Noord-Holland, West-Friesland, de Oost-Indiën, de Alpen, de Franschen, Paschen, Allerheiligen, Januari, Herfstmaand, Zondag, Hervormden, Katholieken, het Christendom, het Islamismus, de Middellandsche Zee, de Kust van Guinea, de Kaap de Goede Hoop, de Dam te Amsterdam, koning Willem I is de Titus van Nederland, Vondel is de Homerus der Nederlanders* enz.

Wanneer de eigennamen van personen uit de vereeniging van twee woorden bestaan, wordt ieder hoofddeel met eene hoofdletter geschreven; b. v.: *Jan Steen, De Witt, Ter Haar, Van Effen, Ten Kate* enz.

Bij namen, die uit drie deelen bestaan, van welke het eerste een voorzetsel en het tweede een lidwoord is, behoudt het middelste de kleine letter, als: *Van den Berg, Van der Woord, Van der Thijnen* enz.

Ook de zelfstandige naamw. en 'bijvoeglijke naamw., als toenames achter eigennamen gevoegd, hebben eene hoofdletter; b. v.: *Willem de Veroveraar, Richard Leeuwenhart, Hendrik de Vogelaar, Johannes de Dooper, Hendrik de Vierde, Willem de Derde, Karcl de Sloute, Boudewijn de IJzeren* enz.

In toenames als: *met den ijzeren arm, met den langen degen, met de bult* en dergelijke krijgen de bijvoegl. naamw. en zelfst. naamw. eene hoofdletter: *Boudewijn met den IJzeren Arm, Willem met den Langen Degen, Goderaart met de Bult, Jan zonder Land, Jan zonder Genade, Wouter zonder Have* enz.

5°. De bijvoeglijke naamwoorden, die van eigennamen zijn afgeleid: *de Russische taal, het Deventer bier, het Haarlemmer meer, Holsteinsche boter, Deensche ossen, de Latijnsche kerk, de Grieksche godsdienst, de Oostindische eilanden, de Zuidamerikaansche republieken, de Christelijke leer, de Joodsche godsdienst* enz.

Uitgezonderd zijn *goddeloos; goddelijk* in de beteekenis van *heerlijk, uitstekend*, en *christelijk* in de bet. van *den Christen betamende, passende: Alwetendheid, almacht en overalteenwoordigheid zijn Goddelijke eigenschappen*, d. i. eigenschappen der Godheid; *Dat meisje*

zingt goddelijk; Zijn wandel is verre van christelijk; De leerlingen moeten opgeleid worden tot alle maatschappelijke en christelijke deugden.

Godvreezend, godvruchtig, godvrheerlijkend, godgevallig, godebehaaglijk, godonteerend en soortgelijke samenstellingen worden zonder hoofdletter geschreven.

6°. De namen van het Opperwezen: *God*, de *Almachtige*, de *Voorzienigheid*, de *Hemel*, de *Alomtegenwoordige*, de *Alwetende* enz.

7°. De voornaamwoorden *hij*, *hem* en *dien*, wanneer zij treden in de plaats van den naam van het Opperwezen, b. v.: *Vertrouw u aan Hem (of Dien)*, die der menschen lot bestuurt.

Zoo ook: *de Zoon des menschen*; *Vader*, *Zoon en Heilige Geest*. Verder persoonsverbeeldingen: *de Fortuin*, *de Nacht*, *de Vrede*, *de Godsdienst* enz., die alle als eigennamen kunnen beschouwd worden.

8°. De woorden, die het onderwerp van een verhaal uitmaken; de titels van boeken; de namen van schepen, herbergen, maatschappijen enz., die min of meer het karakter van eigennamen hebben, als: *Deze les handelt over de Dankbaarheid*; *Dit boek heet de Negerhut*; *Zij las de fabel van De Vos en de Druiven*; *Dit vers van Tollens draagt ten opschrift: De School des Menschen*; *Hij logeert in het Hof van Brussel*; *Zij is vertrokken met de Telegraaf*; *Ik ben lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* enz.

9°. De gemeene zelfstandige naamw., die als eigene bezigd worden, b. v.: *De Koning zal afstand doen van den troon*; *De Burgemeester is herbenoemd*; *Verlos ons van den Booze*; *De overzetting der Zeventigen*; — *Zet, Zangster! zet dien tocht op de aangeslagen snaren*; *Gij, strenge Waarheid! Gij alleen spoort me aan tot zingen*; enz.

10°. De bijvoeglijke en zelfstandige naamw. en voor-naamw., welke in titels voorkomen, als: *de Heer A.*, *Mijn-*

heer B., Mevrouw, Mijne Heeren, Weleerwaarde Zeergeleerde Heer, de Hooge Raad, Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken, de Commissaris des Konings, Hare Majesteit de Koningin, Hij is Ridder van de Militaire Willemsorde, Bij de eereteekenen, die op de borst en aan den hals van den held van Quatre-Bras reeds schitterden, voegde de keizer van Rusland (Aug. 1815) de versierselen der Tweede Klasse van de Orde van Sint George, de koning van Pruisen die der Eerste van den Rooden Adelaar en de keizer van Oostenrijk het Kommandeurskruis der Militaire Orde van Maria Theresia.

11°. De woorden, welke door hunne bijzondere betekenis eene opzettelijke aanwijzing of onderscheiding vereischen: *Het Ministerie ijverde voor de rechten der Kroon; de Regeering is niet gelukkig geweest in de verdediging van dat wetsontwerp; Deze zaak zal voor het Hof dienen;*

In 't Voorleden Ligt het Heden;
In het Nu, Wat worden zal.

12°. In brieven de voornaamw. van den tweeden persoon.

13°. Verkortingen van eeretitels, van de namen der windstreken enz., als: Z. M., H. M., Z. K. H., H. K. H., H. H. K. K. H. H.; Z. W., N. O., N. O. t. O.; N. B. voor *nota bene*, d. i. *let wel*; P. S. voor *post scriptum*, d. i. *naschrift*; O. B. W. M., d. i. *onvoorziene-brandwaarborgmaatschappij* enz.

VERBETERINGEN.

Bladz. 41, regel 7 van boven, is vóór *eigenlijk* bij het
afdrukken de lettergreep *on* weggevallen.

• 72, laatste regel, staat: (of *jou*); lees: (of *joe*).

Bij den Uitgever dezes is van **denzelfden Schrijver**
mede verschenen:

- Zinsontleding.** Een Leerboek voor Onderwijzers en
Kweekelingen. Eerste Stukje, 2e., verb. druk. *f* 0,50.
- Idem.** Tweede Stukje. . . . . - 0,60.
- Idem.** Derde Stukje. . . . . - 1,10.
- De 3 deelen compleet. . . . . - 2,20.
- Zinsontleding.** Een beknopt Leerboekje voor de Volks-
school. . . . . *f* 0,17½.
- Beknopte Nederlandsche Spraakkunst.** Een Leer-
boekje voor de Volksschool. Derde, vermeerderde
druk. . . . . *f* 0,25.
- Beknopt Leerboekje der Nederlandsche Spraak-
kunst.** Tweede, vermeerderde druk. . . . *f* 0,12½.
- Honderd Opstellen** ter verbetering, voor de hoogste
klasse der Volksschool. 2e., verbeterde druk. *f* 0,25.
- Tijdtafel van de geschiedenis der Provincie Zee-
land.** Een Leerboekje voor Onderwijzers en Kwee-
kelingen. . . . . *f* 0,65.
- Zeeland.** Een Geschied- en Aardrijkskundig Leerboekje
voor de middeleste en hoogste klasse der Volks-
school. . . . . *f* 0,12½.

Deze werkjes zijn bij alle Boekhandelaren te verkrijgen
of te ontbieden.

